

Поредица
БЪЛГАРСКА КЛАСИКА

Издателство
ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ

Поредицата
„БЪЛГАРСКА КЛАСИКА“ излиза
благодарение на любезното
спомоществователство на
**МИНИСТЕРСТВОТО
НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА**
и
**НАЦИОНАЛНИЯ ДВОРЕЦ
НА КУЛТУРАТА**

1000 екземпляра от всяко заглавие
са предназначени
за библиотеките в България.

ИЗДАНИЕТО Е ОДОБРЕНО
И ПРЕПОРЪЧАНО ОТ МОН

АЛЕКСАНДЪР ВУТИМСКИ

СКИТНИКЪТ И ВРАНИТЕ

Поредицата „Българска класика“
е под общата редакция
на **ИВАН ГРАНИТСКИ**
и **ПАНКО АНЧЕВ**

Издателство
•ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ•
София, 2005

I

*На корицата: детайли от картини
на художниците Сирак Скитник
и Славка Денева*

© Андрей Андреев, съставителство, 2005
© Петър Добрев, художник, 2005
© Издателство „Захарий Стоянов“, 2005
ISBN 954-739-587-4

ВЧЕРА И ДНЕС

УЛИЦАТА

Ти смееш се с смеха на шумната тълпа.
И стенеш и въздишаш с нейните въздишки.
Безспирно в твойта вечна, вечна мръсота
преплитат се на върволици пъстри нишки.

И хора, хора... Всеки с своята печал
и всеки с свойта неизбежна, кратка участ.
Съдбата многолика, слязла в твойта кал,
танцува с присмех зъл, със кикота беззвучен...

Ти смееш се и плачеш с шумната тълпа,
и нижеш пъстри върволици непрестанно...
А хората вървят със свойта нищета,
обезличили своите съкровени тайни.

ВЧЕРА И ДНЕС

Завинаги отмина времето на нашите геди.
Завинаги отмина времето на мирните иглици
във планината.

И лилиите, клюмнали над лунните води,
които вдъхновяваха поетите,
и шепота на влюбените в тишината
на сънните гори,
и тихите и меланхолни песни
на звънналите струни вечер или призори,
и чара на замислената есен –
отминаха, отминаха завинаги.

Сега е друго време. Друг живот
изплел е своята огромна мрежа над света.
Във въздуха – грамадни птици от желязо,
бръмчат аероплани,
по равните и светли пътища
фучат автомобили,
по релсите пицят железници.

Навсякъде купеж, движение,
и грохота на чудните машини
се слива със шума на бурното море от хора,
което се вълнува в градовете
с градини и многоетажни здания,
което се вълнува по полетата
с накацали по тях

мотори съскащи и плугове...
Да. Друг живот
изплел е мрежата си над света и хората.
И лудият поток на времето сега въвлеча всекиго
във своята главоломна бързина.

СЕЛО

Аз от далеч гойдох, село.
 Дойдох при теб с надежда,
 че ще намеря отгук и забрава –
 в пустинното мълчание
 на синия, застинал връх,
 във свежия и нежен гъх
 на сенчестите, мъхави гъбрави,
 в постелята на меките треви.

Уви! –

Не те познавах аз, село.
 Очаквах ли
 такава бедност в ниските колиби
 нечисти и настлани със земя,
 където пушека гуши гърдите?
 И толкоз мъка по изпитите
 лица на уморените овчари,
 на бледите, унесени жетварки,
 които вечер
 се връщат от далечните нивя
 по къщите изгубени из мрака?...
 А привечер
 събират се във кръчмите мъжете
 набръчкани,
 измъчени
 и груби; брадясали,
 във извехтели грехи,

да пият евтино вино,
 за да намерят насърчение
 или утеха.
 Очаквах ли, о, село? –
 От книгите, от стиховете
 аз те познавах груго. Ти –
 потулен към
 на веселите, мирните иглици,
 на песните печални на кавала.
 на малкото, любимото орало,
 на пъстрите носии и хора.

Но ето – знам какво си ти сега...

Село, разбирам вече ропота
 и топлата надежда,
 дълбоко закопана във неграта ти.
 Изглежда
 аз сяп съм бил до гнес
 унесен в песните за самотата,
 и на земята чужд и непомребен.
 Село,
 жадувам друг живот за тебе.

СТОЛЕТНИК

Косата ти е бяла, толкоз бяла.
 В очите ти гори самотна скръб.
 Но още времето не е успяло
 да скърши моя едър, поприведен гръб.
 Да вярвам ли? –
 Та ти живееш повече от век!
 Разправяш ми със тих, помътен глас
 за старите години в планината,
 където ти сред неспокойни ветрове
 на паша сам подкарвал си стагата;
 и хляба, и млекото колко щеш.
 Аз зная – и тогава сте се трудили.
 Аз зная – и тогава от челата ви
 е текла изобилна пот,
 но с песни и със смехове сте будили
 мълчанието, легнало в нивята.

Тогава – га!
 Защото сте живели в планините
 със малко нужди, с малко грижи – без страдания,
 безшумно са се нижели и дните ви,
 и все едно – зад вашия балкан
 дали живеят, или не – човеци...
 Разправяш ти. И в твоите очи
 блещукат сълзи и струят лъчи
 при спомена за хубавото време.

Но да ти кажа: днес да водя
 такъв живот, затворен сред природата,
 не мога и не бих желал, защото
 застоят по-омразен е за мене
 дори и от самата смърт.
 Израснах аз в тревоги и във смут,
 израснах в теглила и в черен труд,
 израснах там – в града, и в общия поток
 на хората навикнах да живея
 със устрем и със повече движение.

Но погледни и твоя внук, столетнико. –
 От теб така различен, отчужден.
 И той
 е кърмен и каляван в други дни –
 с размирици, със кризи и войни.
 И питам те: не би ли се замислил,
 като го гледаш толкова прегърбен,
 като го гледаш толкова умислен,
 набръчкан и
 измъчен, и
 със хлътнали очи? –
 Мълчи
 във тях
 една огромна болка и сподавен ропот...

Той няма даже половината
от твоите години. —
Но знай, че ще го смаже злата смърт,
преди да смаже теб, столетник!

ЕСЕН

Гората съхне в есента.
Вървя без шум по тясната пътека,
затрупана със паднали листа.
Пред мене голи — клоните — стърчат,
безсилно устремени към простора,
към слънцето с последен зов за нежност.
А злият вятър безпощадно,
жестоко къса златните листа
частици от плътта
на дървесата — още млади,
и още живи, жадни за живот.
О, тия жълти, есенни листа,
които падат, падат без протест,
без сила, без живот!...

Безмълвни дървеса — есенен лес,
не е ли тежко да ти вземат всичко?
Да те оставят тъй — ограбен, сам,
без слънчев лъч, без песен, без утеха?...
О, тая скръб на есента!
Това мълчание!
И тая пустота.
нахлула постепенно във душата!
И моя вятър зъл
навлязъл сякаш в жилите.
и там —

угасил пламъка на младостта,
разпръснал силите,
задушил всеки порив и възторг!...

Вървя унесено под слитащи листа.
Вървя – предаден цял на есента...
Една ли само есен стига,
за да се скъса здравата верига
между света
и моето сърце? –

Наг мене избръмчава аероплан,
политнал нашироко из простора.
Във тишината, в есента
шумът на мощния мотор
звучи като прекрасна, богра песен. –
Разбужда мислите, сърцето;
раздвижва, буди и кръвта. –

Животът е далеч от есента...

Излизам бавно от гората –
отново ободрен и весел.
При теб се връщам, неспокоен град.

Далеч от всяка есен!

РЕСТОРАНТ

Ех, моя светъл, шумен ресторант!
Ех, тия чисти, наредени маси!
Да слушаш дивия, гръмлив джазбанд
от ъгъла, да слушаш и – прехласнат
звънливите приятни гласове
на дамите – облечени в прекрасни,
вечерни тоалети. – Ресторант!
Как тая вечер съм попаднал тук?...

Но всичко толкоз ми е чуждо.
Но всичко толкоз много ме отблъсква.
Не мога да понасям моя смях.
Не мога да понасям тия хора.
Аз другаде израснах и живях.
Познах глада, безсънието, нуждата
и свикнах да живея и се боря
за моя свят – потиснат, обруган,
от крайните квартали, от таваните,
от сутерените задушни на града.

Ех, моя светъл ресторант!
Ех, моя див, гръмлив джазбанд!
Безгрижни и доволни господа
напарфюмирани, с колосани яки,
и вие, дами, с скъпоценни накити
ако ви заведа
сега до оня беден, стар квартал,

където раснах, страдах и живях
дали над лепкавата кал
и старите разкъртени огради
ще звънне безгрижният ви смях?

О, може би
в сърцата ви ще трепне радост,
че вий не сте от мез,
които страгат
под ниските пробити покриви...
А може би и ще ви стане тежко –
но само
когато видите изкаляни и мокри
прекрасните си, лъскави обувки...

Ех, моя светъл, шумен ресторант!
Ех, тая дива песен на джазбанда!..
Не мога повече да бъда тук.
Сърцето ми широко се стреми
към хората – изпити и утрудени.
Сърцето ми тупти, пулсира лудо,
изпълнено с надеждите, с възторга
на тия хора, смукани от нуждата.
А вие, вие, светли господа
от ресторанта, сте ми чужди!

ЧОВЕКЪТ С ЛАТЕРНАТА

Аз често съм те виждал из квартала –
окъсан, блед, със вечната латерна
и с вечния оскубан папагал.

Край теб минават безучастно хората.
Дори деца неуморните,
безгрижните и весели деца,
при тебе се не спират – по техните лица
не трепва просто, детско любопитство. –
Че никои днес не вярва папагала...

Сега е есен. Всичко бавно тлее.
Увяхват на дърветата листата.
И клоните – оголени и сиви
стърчат из дворовете мълчаливо.
И в тебе виждам тлеят силите. –
Лицето ти е мършаво и мъртво,
а в твоите жили
е само стуг и есен, и безсилие...

И питам се:
има така безшумно ще изтлееш
край старата, хрипливата латерна –
ненужен за света и пренебрегнат?
И може ли живота ти да бъде друг?
Когато всички здрави, стегнати ръце
ще бъдат бодро в дело впрегнати...

РАВНИНА

На черното небе
 през мътната мъгла
 жълтее легено едно петно –
 луната.
 Измръзналата, неподвижна нощ
 – мълчание...
 Есенните мъгли във равнината.
 Сега съм тук. Като бездомна врана
 запряла за почивка през нощта,
 – пред малката, разкъртена врата
 на къщата – сега, сега замислен.
 – О, ти, далечен град!
 Сега съм тук. Сега съм сам,
 над мене е луната
 безшумна, есента
 и тишината на нощта
 във равнината...
 Тук всичко е измръзнало и сиво.
 Тук всичко е спокойно, мълчаливо.

Тук всичко ме души, потиска ме.
 Далечен град!
 При теб, при тебе искам
 да се завърна аз.
 При тебе искам пак –
 във вечерния мрак
 да се опия от тревожния ти глас,

от твоего дихание
 размерено.
 Далечен град!
 – Не мога да стоя във равнината.
 Не мога да понасям тишината.
 Не мога да живея в тоя мрак.
 От стихналия праг
 на сгушената мълчалива къща
 да полетя
 в нощта
 – без връщане
 към тебе, град!
 И нека мъртвите лъчи
 на мъртвото петно в студено небе
 и тая равнина – в нощта
 да оплетят завинаги от моите очи!

КРЪЧМА

Не ги ли виждате в разкъртената кръчма –
 набръчканите,
 уморените,
 с помътнени очи?
 Не ги ли виждате –
 когато мършави ръце
 протягат към напълнената чаша?
 Не ги ли виждате над скърцащите маси –
 те – хората със ледено сърце,
 с лице –
 обтегнато и страшно,
 прехласнато
 в разплисканото вино?
 Наоколо е гъм.
 Наоколо е тежка миризма.
 И ниския таван
 мълчи, тежи...
 над обезсилените, пламнали глави.
 – Нима не ще отвърнете очи? –
 Това са хора!... И нима
 не ще премине през сърцето ви
 горчивото и тежко отвлечение?

О, какво падение
 за гордия, непобедим човек!
 Владетеля
 на въздуха, на земните негра
 и на моретата...
 ... Отвъргнати, презрени... всяка вечер
 събират се и пият... и далече
 шуми сподавената им пиянска песен...
 А може би ги чакат някъде
 деца –
 с измъчени,
 разплакани
 лица.
 И може би в печална къща
 завръщането им
 намръщено
 окъсани жени очакват
 във легения неприветен мрак...
 Набръчканите
 уморени
 хора...
 Нима лекуват в кръчмата
 неизлечимите с вино и песен болки?
 Каква съвременност!

И колко
захвърлени във групи и
пияни и порочни хора.
О,
кога
от най-последния до първия
като един
ще устремят ръце,
сърца,
очи
към трезвото и светло бъдеще? –
Кое то да помилва със лъчи
и смях измъчената сбръчкана земя,

ЗАВРЪЩАНЕ

И тая нощ – звездите пак така
измръзнали трептят над равнината.
И вятърът, нестихващият вятър
плющи и стене надалече. Така,

да, все така е всичко, всичко тука.
Дори и моя бял, притихнал път,
дори и къщите, които гремят глухо
в далечината, даже и шумът

на есенния вятър. Само аз
съм друг, без оня светъл смях в очите.
И чувствавам във моя нощен час
как нещо тежко расне във гърдите.

Тук някога през вятъра вървях
самотен пътник в моя светъл път. –
Когато тръгнах за града – без страх,
с възторг и със надежда... О, градът. –

От гето днес печално се завръщам,
отгето нищо не гонесох аз.
И срам ме е да гледам тия къщи,
и срам ме е да мисля днес за вас,

любими близки... Ах, кога, кога
изчезна моя неспокоен порив?
Научих ли, спечелих ли? – Кога
ме задушиха гимните простори?

– За мен в града не се намери хляб.
За мен в града не се намери къща,
спокойна къща... Но във мен се вля
една любов и злоба... И намръщен

сега се връщам пак. Без шум звездите
трептят над мен и стихналият път.
И болката и радостта в гърдите
преливат се и в погледа блестят.

ОВЧАРИ

Във нежния, застинал дим
на изгрева светлеят върховете.
А долу са обагрените пътища.
О, тия пътища,
разплетени
по всички хълмове,
гори,
зелени пасбища.
О, тия пътища
и къщите –
с комините, прегръщани
и шибани безспир от ветровете,

– Оттук излитат те –
в бездънните,
спокойни утрини,
преди да пламне слънцето.

– Оттук излитат те –
с очи
окъпани в роса,
замислени,
със плисната
по вятъра коса.
Оттук, пред тях, във ранните лъчи
в зелените,
дълбоки пътища
и по ливадите

в прохладата
 поемат светлите стага...
 – И всеки ген.
 Цял ген...
 С една торба на гръб,
 с една олющена тояга
 и със мълчание във тъмните очи...

Простор.
 Нагоре –
 ведрина,
 лазур.
 Далече – върховете.
 А долу – в голината
 влакове
 понякога
 пъплят като огромни смокове
 дълбоко
 във просторите.

– Не знам,
 достига ли им хляба във торбата,
 гали стагата
 изпълват техните сърца
 със нежност и любов.

Но виждам – тъмните лица
 извържат се с копнеж
 към слънцето
 или към равнината –
 когато пропълзи – далече там –
 огромен влак или с бумтеж,
 с бръмчене прехвърчи
 аероплан в лазурите бездънни...

– Какво бленуват техните очи?
 Какво жадуват тъмните им погледи?

– Навярно един живот
 със влакове и аероплани,
 със непознат възторг –
 без тия групави торби
 и без това потискащо мълчание.

МОЕТО РОДНО СЕЛО

Моето родно село е далече.
Там, под огромното вейро чело,
вейро чело на балкана – изсечен
в синьо небе. – Мойто родно село!

Долу във пролома волна река
мие брега – и гори, и поляни.
Долу във пролома волна река
тихо протича във слънце обляна.

Моето родно село е далече...
Вечер бездомна, огромна луна
слиза без шум зад баура изпечен.
В къщите черни тече тишина.

Моето родно село е далече...
Днеска защо ли го спомням с тъга?
Малко ли, малко ли стихнали вечери
мокри очи не притварях – от глад?...

Мое печално, далечно село!
Бедно село, о, кога ще те зърна,
светло под вейрото, горско чело,
светло – от радост спокойна обгърнато?

ПРАГ

МОЯТА СТРАНА

Да вървиш под просторни лазури,
да прескачаш гори, планини –
ту през вятър и грохотни бури,
ту през слънчеви, весели дни.

И да гледаш усмихнат земята
със разтворени, вейри очи. –
Долу хора работят в полята.
Самолет в синината бръмчи.

О, пред мен е земята просторна!
Аз съм влюбен във своята страна!
Аз съм влюбен във нейните хора,
любовта и скръбта им познал.

Равнини и машини, и хора...
Към възторжен и слънчев възход
ний вървим и вървим неуморно...
Вярвам в тебе, мой беден народ!

ВЛАК

В безпределните, тъмни полета
пее весело черният влак.
– И безшумният вечерен мрак.
И студеният сън на купето.

Във стъклата есенният вятър,
долял отдалече, плющи.
И лети, и лети, и лети
като птица – дълбоко в полята –

устременият влак... И сърцето ми!
И тревожните мои гърди!
Ето – бледи – прелитат звездите.
Ето – ледно – минава небето.

О, пътувай, пътувай, пътувай
във безгънната, тъмната шир!
О, пътувай, пътувай безспир,
влак, носи ме, стихийно, вълнуващо

към звездите, далече напред –
срещу мрака безкраен в полята,
срещу вятъра, черния вятър.
О, пътувай, носи ме напред!

Аз жадувам движение, влак!
Аз съм жаген за пролетни полети.
Моите мисли са смели и волни...
О, пътувай, лети със крила!

ПРОЛЕТ

Ветрове, ветрове, ветрове,
гървесата залюшнали луго,
като ручей размръзнал пробудихте
мойто снежно сърце, ветрове!

Весел блясък цъфти във очите ми.
– Всеки храст, всяка клонка трепти.
Нашироко звънят равнините
и дълбоко в земята тупти

едно бодро, огромно сърце.
Звънко слънце, нахлувай в колибите!
От просторния лъх ще загрибаме
с пълни шепи. Могъщи ръце

ще протегнем към мокрите плугове.
– Ето стъпки, лъчи, гласове.
Кой сега над просторните угари
тича луг и звъни, и зове?...

Ветрове, ветрове, ветрове,
гървесата залюшнали луго,
като ручей размръзнал пробудихте
мойто снежно сърце, ветрове!

НЯКОГА

Помня върхове в слънчеви искри
и дълбоки, спокойни гори.
– Моите спомени сини и тихи.
Помня в ранни, смълчани зори,

ние тръгвахме в тъмните пътища
и със кошници леки в ръце,
през бездънните, стръмните пътища
със измито в росата лице...

И когато огромното слънце
разпиляваше синята нощ,
ние пълнехме – зрънце по зрънце –
със малини червените кошници.

Тия върхове в слънчеви искри!
Тия знойни, спокойни гори!
Долу някъде синият Искър
и над нас – бедрина та трепти.

Вечер, щом като едра сълза
на небето застиваше месецът,
ние тръгвахме бавно назад
във бездънната вечер унесени.

... И ний виждаме: малък пазар.
И звънтят във ръцете ни левове...
И над старата, тъмна гора
ветровете във зрача повяваха...

... Помня върхове в слънчеви искри
и спокойни, и знойни гори...
Мойте спомени! Синият Искър!
И звездите във ранни зори.

ДЕТСТВО

Още помня оня малък говор
и сред него – бедната къщурка,
що като огромна костенурка
дремеше под ведрия простор.

Нощем над зелените поляни
тръгваше бездомната луна.
И липите в лунна светлина
бяха черни, страшни великани.

А когато моят благ баща
все се не завръщаше от фронта,
взирах се във сребърните клони
и за него мислех във нощта.

Но, уви! – напразно съм го чакал.
Спомням си безцветната луна
и очите на една жена,
с мокър блясък пламнали във мрака...

Тия мои някогашни дни!
Тия мои минали години!
Ето, небесата пак са сини,
пак просторът разведрен звъни.

Никой днес не чакам да се връща
и тежи ми чистия простор...
Още помня оня малък двор.
Още помня стихналата къща.

ВЯРА

На Емил Манов

Не можем да бъдеме вече ония момчета
със толкова обич и светъл възторг във сърцето,
които изпиваха синия полъх на вятъра,
които вървяха със смях надалеч в необятния,
тревожния град... Тази трепетна, пееща младост.
– Когато се смеем гори, о, гори и да страдаме!...

Животът нахлу помежду ни, нахлу, завъртя ни.
Животът ни люшна, залута ни като пияни.

И трябва да пазим: ще паднеме в някоя локва.
И трябва да гледаме: хляба, спокойния покрив.

– Какво е възторгът? Какво са мечтите човешки?
– Преживааш глава и ти става по-тежко и тежко.

И някога вече, когато не можеш изтрая,
изгъхваш с куршум или лягаш без гъх
под трамвая...

Животът нахлу помежду ни, нахлу, завъртя ни.
Животът ни люшна, залута ни като пияни.

Но ние ще паднем ли с теб? Като пролетен огън
не ще ли ни свети родената в труд и тревога
единствена цел и надеждата, веграта вяра?
Не ще ли ни грее, в сърцата ни бунт да разгаря?

И може би някога пак ще сме тия момчета,
със обич безкрайна и много възторг във сърцето.

СКИТНИКЪТ И ВРАНИТЕ

Разпиляни
листа.
Есента.
Врани –
понесени
с крясъци
черни ята.
Над къщя,
над градини
и улици,
над гървета,
обрулени –
с вятъра
те летят
и летят,
и летят.

Над гървета
обрулени –
врани.
– Аз ги гледам
от пустата улица.
Над тях
небето
е бледо
и легено.

И те мръзнат –
бездомни,
настръхнали,
сиви...

Врани,
неспокойни
прегракнали птици,
разпиляни
по жици
и клони.
Като вас
в моя час
без подслон
аз се лутам в студа
из града
с вледенени ръце.
Като вас
с леген глас
и с тревожно сърце
– прегракнали –
врани –
чакам
лега
и зловещото,
тежко
мълчание
на суровата зима.

... Вятърът брули
жестоко,
до болка
очите ми.
До сълзи ми тежи есента...

Измръзнали улици,
разпиляни
листа.
На черни ята
врани
в осланената есен
със крясъци
все летят
и летят, и летят.

СКИТНИЦИ

Във нощните, тревожни тъмнини
вървим. – Къде ще стигнеме?... Дъждът.
Далечен плясък в стрехите звъни.
Във нощните, тревожни тъмнини
галече из града
вървим, вървим.

Какви са тия светли отражения,
прерязали на ивици студените,
безлюдни тротоари? – И какви
са тия нощни, мътни светила,
запалени в блестящите гъжровни мрежи?
По бледните ни, ледени чела
струи гъждът.
Далече във безбрежните,
тревожни тъмнини вървим.
Далече из града –
звъни безкрайно – нежно,
звъни в ушите ни,
шуми гъждът...

Вървим... Къде ще стигнеме?...
Студените, безлюдни тротоари.
... Без хляб, без покрив,
измокрени,
заслушани в шума на есенния гъжд.

И вече
– през толкова безкрайни вечери –
заскитали галече, неведнъж,
отпускаме
ръце в студено отчаяние;
и неведнъж,
в мълчание –
със челюсти железни скърцаме в нощта.
Къде ще стигнеме?...

Дъждът шуми. О, тия отражения
по тротоарите! О, тия светила!
– С измръзнали чела
и мрачни –
крачиме
във нощните, тревожни тъмнини.
Ръцете ни,
очите ни,
притеглени, потръпват към вратите и
към тъмните, притихнали стъкла
на къщите...
Сърцето ни? –
Безгънен извор на отчаян устрем..

ПРОБУЖДАНЕ

Навън трептят и слънце и лазур.
И вятърът – о, моя топъл вятър –
облизва мокрите,
окъпани във светлина дървета
и блесналите, черни покриви
под чистото, бездънното небе.
– Шуми навън и слънце, и лазур.

Блестят избистрени стъклата.
Блестят стените в тихата ми стая.
А под стрехата разтревожени
цвърчат врабци. Под веселия вятър
геца играят с викове навън.

О, моя топъл, неспокоен вятър!
Изплакнатите в слънце
просторни мокри улици!
Капчуците! –
Със тях се ражда пролетта в града.

О, пролет, пролет, колко много бодрост
и колко нови, неспокойни сили
ти вливаш във спокойното сърце!

От безтревожната си самота,
от тишината в легената стая
ще тръгна, пролет – с вятъра и слънцето
надолу из измокрените улици.

Днес вярвам, вярвам в бъдещето на света!
И в своето бъдеще, просторна пролет!
– И между тия бледни, мълчаливи хора,
които пълнят улицата с неспокойни стъпки,
със тия хора
обнадеждени – пак –
тревожна пролет, ще се боря!

Навън трептят и слънце, и лазур.
Дърветата блестят
и чистите стъкла
изпъхват със лазурна светлина
разтворената ми, спокойна стая.

УТРИН

В широката, спокойна улица
 – във утринта –
 когато пролетта
 сияе свежа в светлите стъкла,
 една притихнала кола
 минава.

Възправеният млад колар,
 огрян от слънцето, юздите
 гържи спокойно.
 Конете, старите коне
 безшумно крачат. И над тях
 прелитат с неспокоен вик
 врабчетата,
 и бавно се протягат
 на слънцето
 измокрените покриви.

Шумящият, просторен град.
 Колата в слънчевата улица.
 Възправеният млад колар,
 огрян от златните лъчи.
 О, тази пролет! –
 В сърцата
 как смело влива бодрост и възторг,
 в тревожните очи – лазур,
 в лицата – млада кръв и свежест.

Блести спокойна пролет над града.

Един колар,
 усмихнат и разгърген,
 застанал твърдо
 върху колата – сам
 пътува в утринта към слънцето и синьото небе.

МОСТ

На стария огромен мост,
където хората минават във мълчание
сред трясъка на грозните коли;
на стария, огромен мост
във вечерния мрак
стоя и гледам как
в далечните мъгли
на изтока
без шум се ражда лунното сияние...

– На хоризонта – ледените очертания.
И вечерта.
Водата на канала –
мътната, студената вода
влече надолу трепетните
отражения на лампите – безкрайните,
блестящи върволици.

– О, старият, замислен мост,
където като уморени птици
прелитат тежките коли,
под жиците,
залепнали на небесата...

Когато всяка вечер преминавам тук,
небето е застинало и пусто – само
по моста все така
минават хората в мълчание –

тревожните и уморени хора...
Все така –
под вледенените,
спокойни очертания
на къщите,
под неподвижните
стъкла на къщите
– все същите –
се движат
те

безкрайно –
и
шумът
на тъмните им неспокойни стъпки
е стъпкан
във
гърма
на старите
коли...

Понякога на моя тротоар
стоят жени – изпити и печални –
и чакат...

Понякога от моя тротоар,
гълбоко в мрака
и в мълчание,

случайните любовници
поемат гължината на канала...

Понякога пред теб
дете
застане – и –
така
с протегнатата ръка,
с изсъхнали очи,
едва прошепва:
„Девче, господине!“...

Все тия стари, влегенени здания!
Все гългите, еднообразни улици
със мълчаливите, със разтревожените хора!

– Нима най-сетне няма да се разруши,
нима най-сетне няма да се пръсне
огромното мълчание над моста?...

На хоризонта – ледените очертания.
И вечерта...
Водата на канала, мътната, студената
вода
влече надолу трепетните отражения
на лампите – безкрайните, блестящи върволици.

ДЪРВО

Край пътя – неподвижното гърво.
Надлъж и шир
галеч
по бялото поле
безспир
вали снега.
Притихналото, легено гърво...
Край снежния, замрежен път
стърчат
разперените клони –
пред легения хоризонт
стърчат
сразени безпощадно от студа...

О, зимата! Безжалостният вятър!
Надлъж и шир в мълчание
разстила се огромна равнината.
Снегът вали. Наоколо е бяло.
наоколо е чисто, равно –
само ти,
гърво измръзнало, стърчиш.
О, само ти
мълчиш –
сломено,
унизено,
черно –
гърво,

без устрем,
без живот –
гърво,
край ледения път
застинало в безмълвна самота.

Далеч –
надлъж и шир
по бялото поле
безспир
вали снегът.

Едно гърво, притихнало край пътя.
Едно гърво, обрулено от вятъра.
Едно гърво, което във студа –
измръзнало, само сред равнината
стои в мълчание и чака пролетта.

НА АШИКЛАР

Безмълвно върховете потъмняват.
И прилепите в полумрака лек
над тъмните гървета прелетяват.
А долу е спокойното поле.
В гърдите ми нахлува тишината
и пролетната кротост на луната,
поела бавно пътя на небето.
Обичам този час. –
Преди да падне вечерта,
преди нощта
да приюти
тревите и гърветата.

Луната там в покой и згряч възлезнала.
Далечният, замислен хоризонт.
Природата мълчи.
Следата на човека е изчезнала.
Следата на човека не личи.
О, в този час на тишината
стрехите на безмълвното граде,
сред згрячното поле,
се сливат бавно в сянката на небесата...

Тогава върховете потъмняват.
И ето,
когато из дълбоките поляни
шурти унесената песен на шурците,

там долу във градчето
внезапно оживяват светлините
и то трепти,
и то живее...
И в лекия,
притихнал полумрак
като незаличим, огромен знак
блести следата на човека.

РАВНИНА

Под тъмното небе на есента
в безкрайната и пуста равнина,
със черни клони, без листа,
самотни грохват старите гървета.
Тук има мрак. Тук има тишина.

Над хоризонтите прелитат само врани.
Наголу
по есенните пътища, из голата
и суха равнина, безмълвно,
с въздишки тръгват старите мъгли.

О, тази тежка старост на гърветата.
на равнината, на мъглите в есента!
Из сухите листа не шумоли
тревожна стъпка на човек,
нито на звяр.
Аз тука виждам само самотата си,
и този мрак, и тази пустота,
срещу които вятърът напразно се бунтува.

Във мен се ражда топлият копнеж
за хората в града и за шума им.
Аз ще се върна там преди снега,
преди безкрайността да стане бяла.
Аз ще се върна там и никога
не ще си спомням за самотните гървета,

за есента, за враните,
за старостта на тази равнина...

Листата само надалеч шумят.
И над притихналия път
минава бавно есента.

ПЕЙЗАЖИ И СКИЦИ

НОЩЕМ

В потаен час аз се измъквам сам
от мойта стара къщица безшумно.
Хазайката не бива да разбуждам
и аз пристъпвам бавно и внимателно.

В разкривената, потъмняла уличка
със флейта свирят кротко ветровете.
А някъде са се събрали кучета
под покрива и съзерцават месеца.

Градът е вече пуст. И е ноемврий...
Дърветата във тъмнината дремят.
Един след друг бездомните фенери
по ъглите и мостовете скитат.

И подир тях аз весело подсвирвам
и си приказвам сам във тъмнината.
При мен дохожда стария стражар
и ме разглежда в мрака подозрително.

И вече много късно призори
аз се прибирам мокър от мъглата.
Фенерите ми кимат за довиждане
и чак до нас ме изпровожда вятърът.

СТРЯХАТА

Не зная възрастта на стряхата,
но тя е вече стара, очевидно е.
Върху комина тъмен мъх израснал.
И почернели керемидите.

Когато в здрача пада тих гъждът,
по нея кацат уморено враните;
приказват си, въздишат в тъмнината
и дремят над капчука до разсъмване.

А стряхата на всичко веч е свикнала,
И в полунощ, когато няма никой,
над нея слиза старата луна
и тихичко присяда до комина.

Отнякъде дохождат после котките
и светят със очите си над стряхата.
Те дълго мислят нещо в тъмнината
и дебнат мълчаливо хоризонтите.

О, тази стара стряха, със безшумните,
със странните си гости, със комина си –
тя свети синя, златна под звездите,
арена на събития и случки.

ДЕН

Снегът вали над твоя двор. Замислено
дърветата дохождат до прозореца.
Във стаята безшумно е и синьо.
А в ъгъла скучае сам часовника.

Децата днес се радват на земята
и пеят песни за снега и вятъра.
А ти седиш до огъня във здрача.
Безмълвен и самотен като старец.

Сега дори врабчетата са радостни.
Стани, излез – навън е бяло, хубаво.
Порадвай се на сребърната стряха,
на палавото кученце във двора.

Снегът отдавна вече набалал.
Дърветата задрямвали пред прага ти.
Здрачава се. Ти не скърбиш за нищо.
И заедно с часовника скучаеш.

ЕДНООБРАЗЕН ПЕЙЗАЖ

Мъглите слизат. Вечерта шуми.
И ветровете тръгват със гъжга.
Развеяните пътища отлитат
към гъното на тъмния простор.
Тогава
под старите, замислени гървета
минават уморените кози
и кроткото козарче в зграча спира
под пляска безкраен на гъжга.

То гледа дълго стихналите къщи
и зграча, и развеяните пътища.
Мъглата пада бавно над очите му. —
Дърветата са тъжни и сами...
И старите кози вървят безкрайно...
И кроткото козарче в зграча слуша
самотни стъпки, ветрове, въздишки —
и тихо се усмихва и мълчи...

Дъждът шуми... Козарчето пътува
със къщите и мирните кози
към тъмните, мъгливи хоризонти.

НЕДЕЛЯ

Разсъмне ли се, старият
млекар разхожда се от здание до здание,
вратите отпочинали отваря
и с гюмчетата трака по паважа.

Над стрехите се изкатерва слънцето.
Прозорците лениво се прозяват.
Дърветата отръсват пак росата си.
И вече махат със ръце на къщите.

Започва слънчев ден. На календаря
аз отбелязвам с молива: неделя.
Във стаята ми някак си е празнично,
гори прахът по книгите засветил.

Излизам сам, вървя и ми е радостно.
Ролетките навсякъде са спуснати.
И виждам как от края на площада
тържествено пристига автобусът.

Трамваят весело звъни по релсите.
А ватманът от белия прозорец
усмихва се на слънцето и кротко
до козирката две звездички светят му.

А отвисоко градският часовник
съобщава равнодушно, че е плагне.
И радиото за нещо в ресторанта
с улисаните келнери бърбори.

Кината ненадейно се разтварят.
Слугините наслизват от етажите.
Загръстени са вече всички паркове
от юнкери, деца и гувернантки.

ЕДНА НОЩ

Затваряли се кръчмиците тихо.
Дъждът валял безшумно в тъмнината.
Дърветата задрямвали. В градината
полека опустявали алеите.

Пияни под гъжда сме се клатушкали.
Усмивал си се, милвал си ръцете ми.
Във полунощ сме синали в градината
и ти заспал си сам на коленете ми.

Едно дете дошло и се усмихнало
и в тъмнината гърпало ушите ни.
Стражарят ни събудил призори.
И в зграча с теб безшумно сме заплакали.

Приятелю, защо така е тихо
в градината, когато няма никой?
Защо от радост плачем под дърветата,
пияни от виното, от гъжда?

СУТРИН И ВЕЧЕР

ЕСЕН

Във пустия и малък двор мъглата
приспала тихо тъмните гървета.
Дъждът вали безшумно и листата
опадали, умрели неусетно.

Една жена е влезнала във двора ни
и носи на ръцете си дете.
А тихо на отсрещния прозорец
цветята във саксиите увехнали.

Сега и тя изглежда остаряла
и уморена от студа, от гните,
ръцете от мъглата пожълтели ѝ,
и от дъжда измокрила очите си.

Наистина ли аз скърбя за бедните,
които нямат нищо – в есента,
за скитниците, скръбни и
увехнали и със лица по-жълти от мъглата?

Но – как е чудно! – в тази тиха есен
аз бих написал всеки стих за тях.
Да знам така, че те ще станат весели,
аз бих възпял борбите им, успехите.

Напразно... Всеки тук отхожда сам.
А аз съм много смешен, много жалък.
Припомних си за хората случайно. –
Това ли ми донесе есента?

САНТИМЕНТАЛНО СТИХОТВОРЕНИЕ

Всяка сутрин над къщата
слънцето се изкатерва.
Всяка есен пожълтяват
остарелите дървета.

От години никои в двора
ни не е чукал на вратите.
Днес едничките му жители
са дърветата и котките.

Няма ли да гойдеш никога,
да надникнеш през прозореца,
тихичко да се усмихнеш,
да ми кимнеш със ръка?

Няма ли да ме попиташ
вече никога загрижено,
за какво съм тъй нерадостен
и защо съм мълчалив?

Няма ли да тръгнем привечер
по зрачените поляни,
да лежим върху тревата,
тихо пак да си приказваме?

Никога ли във реката
няма да се къпем двамата,
крагешком да те помилвам
пак по мокрите ръце?

Никога ли няма вече
да погледнеш във очите ми
и на моите смешни стихове
весело да се усмихнеш?

НА КРЪСТОПЪТЯ

Защо се спря на този кръстопът
с продънен стар паваж и криви стълбове,
с олющена мазилка по къщията,
със непознати хора и дюкянчета?

Дали да се порадваш на каруците
и на онази остаряла стряха
с червен петел на ветропоказателя,
със мълчаливи врани над капчука ѝ?

Дали гъжда полека да усетиш
как пада в зграча тихо над очите ти
и привечер с един самотен старец
да заприказваш под фенера тихо?

Или да влезеш в кръчмата на ъгъла,
да седнеш в зграча сам и през прозореца
да гледаш как залязва бавно слънцето,
да слушаш стара песен на хармоника?

Защо се спря на този кръстопът!
Защо потрепват тихичко ръцете ти?
Защо безшумно се усмихваш в зграча?
Защо да плачеш искаш ти?... Защо?...

СТАРИЯТ ГРАД

ПРИ МОСТА

На перваза на стария мост
те очаквам да дойдеш отново.
Аз стоя под големите облаци.
Търся пак твоя поглед дълбок.

Ето, тъмните, нежни очи
в зрачината отново ме милват,
твоят глас пак до мене звучи.
Говори, говори, говори ми!

Аз притискам ръцете ти плахо
и докосва ме твойта коса...
Под гърветата ний сме сами
и врабчета ни гледат от жиците.

Твойто шалче до гънера падна.
Аз посегнах, във миг, да го взема.
Уви – нищо... Аз сам съм... И тебе те няма!
То било – само спомен... във зграча.

ПРОЗОРЕЦЪТ

Прозорецът е целия разтворен.
Корнизът му е позлатен от залеза.
Пердето е прибрано отстрана
и в зрача стаята изглежда алена.

Върху корнiza лаят буболечици.
Напукани са дървените рамки.
Мушиците избягват на тавана,
преди да падне бавно вечерта.

Стъклата са немити и гъжда
оставил е по тях бразди засъхнали.
Прашинки светят в сребърния въздух.
Клонете се превиват под стряхата.

А утре тук за нас ще е неделя.
И празнично ще ни звънят камбаните.
И улиците ще са чисти, радостни.
Прозорецът ще бъде само делничен.

Прозорецът със прашните завеси,
с корнизите, с петната и със слънцето.
Дано не бъде във неделя тъжен,
макар че тук посрещам всички празници.

В РАВНИНАТА

Когато вятърът на есента
дохожда в равнината омърлушен,
от лекото докосване тревата
звъни ведно със старите листа.
И аз съм сам и тих във равнината...

Когато падне вечерта, аз слушам
замисления говор на земята
и шепота на всичките неща.
Дърветата се молят на колене
под залеза на слънцето и шушат.
Аз разговарям сам с безкрайността...
А къщите загремват... Вечерта
минава върху мен и аз я слушам.

ПРОЛЕТЕН ШУМ

Чуйте водосточните тръби.
 Чуйте шепот радостен от капки.
 Тази нощ, когато вятър нямаше,
 сливата във двора разцъфтя.

Ти разтвори стария прозорец,
 и забърза, оживен, часовникът.
 Златен облак гремеше над къщите.
 От небето слизаше разсъмване.

Този ден ще бъде много радостен.
 Стаята ти цялата ще свети.
 Ще вали и с малките момичета
 ще стоиш на сушина под стряхата.

Слънцето ще слезе на земята
 и ще се измокри под капчуците.
 Шепота на капките послушайте,
 чуйте водосточните тръби!

СТАРИЯТ ГРАД

Ще остаряя в тези тихи улици
 със прахен калдъръм и лятно слънце.
 Познавам се със къщите отгавна –
 разкривените, старовремски къщи.

Във стаите увехналите скринове
 са уморени от смеха на старци,
 от монотонно щракане на ключове,
 от скърцане на стълби и врати.

Цветята ни надничат от прозорците
 и кимат на посърналите вишни.
 Пиринчените номера на портите,
 откакто помня, все са си олющени.

Тук вече нищо, нищо не ме радва –
 градът е вече много стар, уви.
 И бавно избеляват и посърват
 от слънцето затънтените улици.

Ах, що ли би било да съм в гората!
 Там има бряст със сребърна кора.
 Луната сваля сенки от гърветата
 и цветето, и бухала се смеят.

Мечтая за гора от старо време.

МАЛКИ ИЗПОВЕДИ

ОКТОМВРИЙСКИ ДЕН

Събужда те октомврий със мъгла,
с със жълто слънце, с шум от камioni.
Портретите от вехтата стена
не свалят втрещен поглед от часовника.

Часът е осем. Черната стрелка
във гървената, стара рамка свети.
До вечерта ще пеят часовите
с еднообразен, равнодушен глас.

По навик ти ще отбележиш датата
във своята тетрадка от картон.
Ще седнеш механично до пианото
и ще мечтаеш дълго в ре-миньор.

По навик ще си спомниш за войната.
И както гледаш бавната стрелка,
безшумно ще пристигне раздавачът
с със пликове и черна козирка.

Животът механично се върти.
И привечер не ти остава друго
освен да прочетеш старинен стих,
при пуснати пергета, свит във зъбла.

БЪЛГАРИЯ

Небето ти е бяло и високо.
Земята ти е слънчева и тиха.
Сега ще ти разкажа, както мога,
една безшумна изповед във стихове.

Обичам теб и твоите предания,
и песента на Марко Кралевити.
Ще ми напомнят дълго пещерите ти
за чудесата на свети Ивана.

Обичам твоите каменни чешми
с със надписи на стари благодетели,
които чак от Йерусалим
донасяли смилено гаровете си.

Обичам твоите манастири шарени –
и тихите им, кротки параклиси
с със избелели фрески и олтари,
рисувани от стар иконописец.

Резбите твои, пъстрите забрадки,
сукманите, извезани със сърма,
и бъклиците, светлите ти празници,
с които съм заченат и откърмен.

Безмълвна, стара, хубава България,
под златното ти, приказно небе
аз дишам твоя зрач като дете,
което спи във стара, родна къща.

СТАРИННО

НАШИЯТ ГРАД

Къде е днес повехналата уличка
с разкривената, шарена каручка,
замисления старец пред дюкянчето
и неговата сребърна лула?

Жените се разхождаха с чадъри,
със дълги рокли и със къдрав кок.
А слънцето залязваше безмълвно
над празничния парк и над файтоните.

Къде е днес забрадката на баба ми
и стария албум със стихове?
Тантелите на леля и иглите ѝ,
и шарените статуйки с цветя?

Навярно няма скоро да се върнат
хаджиите у нас от Божи гроб.
И влажен мъх ще израсте по плочите
на тихия ни двор от турско време.

СТАРАТА ЧЕРКВА

Тревата весело расте
във мъничкия двор на черквата.
Позеленяло е кубето ѝ
и кръстът изкривен е вече.

По остарялата врата
пъзят безшумно буболечици.
И каменните стъпала
са потъмнели като фреските.

О, този тих, черковен зграч,
където гишат богородици.
Върху стените вехнат гракони,
изтрети ангели и гати.

От времето на цар Шишмана
се молят отстрани светите.
И слиза строг върху олтаря
със меч Архангел Михаил.

Иконите една във друга
се взират със очи избодени.
Те водят разговор безшумен
за кървавото турско робство...

Легендите стоят записани
на стария черковен кръст.
Незнайният иконописец
е писал там, че ще възкръсне.

ВРЕМЕ

ПРЕЗ ХАОСА

Един след друг навлизат континентите
във бойната редица на войната.
От раждането на света до днес
не е бил по-зловещ и кървав вятърът.

И ето, върху суша и вода
горят ракети и гърмят оръдия.
Библейските пророчества се сбъднаха –
и всички племена са във война.

В началото земята бе мъгла
и нямаше ни слънце, ни звезди.
От хаоса земята се роди –
от тъмнината стана светлина.

И ето, ние чакаме сега
да прогърми гласа на нов създател –
за втори път да се роди земята
от хаоса на днешната война.

В СВЕТА

Минавам през деня и през нощта.
Аз дишам, слушам, радвам се, живея.
Безмълвно се оглеждам във света
през ветрове и под небе разсеяно.

Понякога съм скръбен, и това е хубаво.
Усещам многостранния живот.
Движения и ритми дишат грубо
във въздуха, водата и във почвата.

И ето, има страх от зло, от смърт,
и страх от болка, що напада яростно.
Но няма нищо страшно във света –
безкрайния, раздвижения, яркия.

Изгарят небесата в цветове –
и върху нас изсипват гръм понякога.
Оглеждам се, вървя и ми е радостно.
Дори обиквам всички страхове.

ЕСЕНЕН ДЕН

От тъмното небе дохожда вятърът.
Тревите и дърветата са есенни.
И ето пак самотната латерна
под вехтия балкон скрипти унесено.

И ти си, както винаги, пак сам,
във непознати улици загубен.
Мечтаеш за прозрачно, синьо езеро,
за тъмни, стари градове със куполи.

Ти би се радвал да блуждаеш дълго
под каменните сводове на крепости –
във Охрид или в Търново да дишаш
дъхът на старина, която вехне.

Дърветата скучаят с тебе в София,
латерната дори те отегчава.
Но отпътувай в есенния зряч
по пътищата стари на България.

Във всеки град ще ти разказват дълго
старинна летопис къща и църкви;
ще те посрещат пеещи наречия
и чудни хора със носии пъстри.

Ще видиш жития на мъченици,
покрити с прах евангелия златни
и нестинарки нощем по езически
над тлеещи огньове да играят.

Ще шепнеш чудни, звучни имена:
Трапезица, свети Наум, Беласица.
Ще бъдеш брат със хората навсякъде –
и българин от всички времена.

ВЕЧЕРЕН СПОМЕН

Не бях те виждал дълго време. Ето,
ти мина днес в посърналата улица.
Над тебе в зрача светеше небето.
А моя тих и скръбен вик не чу ли ти?...

Очите ти са сини, както някога...
Очите ти във мене са се възлеждали.
А криновете в зрача се навеждали –
и слушали ни в парка да приказваме.

За мен дали понякога си спомняш?...
Не знам това, но аз не те забравих.
Безмълвно, скучно дните преминават.
Аз неусетно заживях със спомени...

С кого ще се разхождам вече привечер?
Различен съм от повечето хора.
За стихове кому ли бих говорил,
къде ще спра, когато ми е сиво,

когато ми е скръбно и стугено?...
Ще се опитам да живея сам.
Но радостта, че слънцето над мене е,
ще стигне ли да стопли младостта ми?

ЗА СЕЛЯНИНА

Ти растеш под мирис на гървета,
на узряло жито и земя.
Тъмни и широки са ръцете ти.
Ти си здрав и строен, и голям.

Къщата ти свети от резби,
от старинни свирки и трапези.
Робството вековно забрави!
Засвири пред слънцето изгряващо.

Равнините твои са бездънни.
И житата греят. Остави
да ръмжат вършачките задъхано,
старите волове забрави!

И в неделя рано на площада
събери невести и деца.
Да се люшнат кръшните хора.
И да бъде хубаво и радостно.

РОМАНТИЧНИ ПЕСНИ

В АТЕЛИЕТО

Зад старите кулиси на театъра,
в една квадратна избеляла стая,
приятелят ми дълго обитаваше
сред статуи от книги и дърво.

Със златни къдри, в тъмното трико,
безшумно той се движеше по сцената,
изглеждаше на принц от детска приказка
във рамките на стария декор.

По цели дни аз грънках на пианото
или танцувах с нимфи от картон.
На улицата плачеха шарманки.
Мухлясваха дворци и книжни кораби.

А вечер идваше ни Пурсоняк,
с висока стара шапка, с ръкавели.
На неговия смешен реверанс
галерията гръмко ръкопляскаше.

Но ето, в тая нощ, под черен хоризонт
внезапно чухме грохот от оръдия —
изпадаха изкуствените къдрици
и затреперя стария декор.

Роялът изгрънча от сътресение.
Над нас ръмжеше скритото небе.
Градът бе станал хаотична сцена,
светлинните ефекти ослепяваха.

В подземията скри се Пурсоняк.

СТАРА ПОЛУЕЛЕГИЯ

Защо ме прие със безмълвна усмивка при тебе?
Защо ме докосна със твоите златни ръце?
Кому тоя нервн и странен каприз бе потребен?
Не виждах лъжата в очите, в гласа ти,
в лицето ти.

Безшумно те милвах по златните,
весели къдрици.

И ти се усмихваше, пееше тихо... Защо?
А твоя загадъчен поглед съветваше мъдро:
бъди предпазлив, обичай ме, тихичко стой...

Стоях и говорех старинни забравени стихове,
що никой до гнес не е чувал и няма да чуе.
Нима тая приказка, що си разказвахме тихо,
бе само измислица, шепот безцелен и чужд?...

Но принцът е мъртъв, умряла е феята скръбно...
Зеленият двор днес е само забравен декор
в една старомодна пиеса, където, без публика,
под бяла луна се целуваха двама актьори.

МЕЧТА ЗА ВРЪЩАНЕ

ДА ЖИВЕЕШ

Да живееш във нашия свят
на войни, на желязо, на болести.
Да те дебне страхът в тъмнината
като хищник ограбен и гладен.
Да очакваш ръката на брат,
а да срещаш оръжие голо.
Но това е човешкият свят...
Но нали да живееш е радостно?

Но нали га живееш е хубаво? –
Да усецаш гъхът на земята –
га протягаш ръцете си призори –
и га пиеш, когато си жаген. –
Да се радваш безмълвно и хубаво
на плътта, що гори в тъмнината. –
На жената, що нежно притиска
твоя врат, членовете ти, страдаща.

Да живееш в безкрайния свят,
във света на нещата и случките,
дето всякъде всичко започва,
за да свърши внезапно и чудно;
но това е, приятелю драги,
под небето огромно и звучно;
като малък немирник да можеш
да се радваш невинно и лудешки.

ДА УМРЕШ...

Да умреш в летен ден
на тревата в далечното село.
Върху твоите клепки
да замре светлината на залеза.
Неподвижен, студен
да останеш безшумно във згрята.
Да престанеш да гишаш –
а в гората да има мълчание...

Или в есенен ден
да умреш като птица на път;
в някой град непознат,
във хотел с оранжеви стени.
А часовникът степенен
да те гледа безмълвно замислен. Да умреш
непознат
все едно къде и кога.

Все едно е наистина
дали стар, или млад. Не мисли.
Има радост в света,
има радост във свършека също.
Като есенен лист,
като всичко в света ще преминеш и ти.
Сред нещата е хубаво
да умреш, да се свършиш завинаги.

ХАОТИЧЕН СПОМЕН

Вървях и страдах от горещо слънце,
самият въздух пареше очите ми.
Но аз съзирах полутъмна кръчма
и стар тезгях, и шарени бутилки.

Наливах бавно във прозрачна чаша
златисто питие, което свети.
Часовникът ме гледаше внимателно,
със нисък глас за нещо ме съветваше.

Аз плачех уморено и усмихвах се.
А привечер дохождаха нехайно
мъже с големи, сребърни хармоники
и свиреха на пиещи момичета.

Аз исках да танцувам, а пък неех.
И някой дълго милваше ръцете ми,
целуваха ме непознати устни.
Очи ме гледаха, мълчеха, искаха.

Как да забравя моя весел хаос?
Не искам да забравя и не мога.
Аз търся пак да страдам от усмивки,
от танци, от слънце, от далечни погледи.

Но сам ли съм сега?... Ох, нищо от това.
 Ще се помъча да изглеждам радостен.
 Ще заживея може би спокойно
 и ще обикна поне малко хората.

ПИСМО

Когато влезнах в пустия хотел,
 бе полутъмно в коридорите.
 Аз взех от рафта с номера и ключове
 едно писмо със стар, забравен почерк.
 И бях за малко време неподвижен,
 с отслабнали ръце.
 Това писмо, което в късен летен ден
 прочетох във хотела!...

И аз се радвах. Тези букви,
 изцапани със мораво мастило,
 разкривените думи – с многоточия.
 Ти казваше „Мой скъпи Саша“...
 И щях да се разплача.

Аз дълго съм вървял
 по стъпала, по летния паваж
 и много хора са се чудили
 на веселото плачущо момче
 със малък морав плик в ръката.

РАДОСТЕН МОНОЛОГ

Не съм затворен кръг. –
 Стоя пред цялата безкрайност на света.
 И сутринта, и вечерта.
 Аз слушам как земята диша,
 усещам как се движи,
 как се зараждат бавно и растат
 децата, ручейте, пъпките.

Над мен отхожда слънцето на път.

Минавам между много стъпки –
 и сутринта, и вечерта.
 За да се върна пред безкрая на света.

Не съм затворен кръг.

МЕЧТА ЗА ВРЪЩАНЕ

Аз искам да се върна пак на село
 във хубав летен ден на свечеряване.
 Файтоните от слънце избелели
 ще чакат важно пътници от гарата.

Със куфарче ще мина през площадчето
 покрай хотела със олющен надпис.
 Магаренцата с гюмчета на гръб
 по улицата ще отхождат бавно.

А дядо ми със дълга броеница,
 със златна, къдрава брада, със чехлички
 пред портата, на старовремска пейка,
 ще разговаря с някой едър чичо.

Ще се усмихне, щом като ме види.
 И старото ни, еднооко куче
 със весел лай ръката ми ще близне.
 Ще наизлизат лелите от кухнята.

Ще ахнат изумени върху прага.
 „Познахме те едвам“ – ще кажат радостни.
 И ето, аз тогава ще раздам
 подаръци, завързани със панделки.

Ще ме целунат старите рогнини.
А дядо ми до прага ще загреме.
Ще стане тихо в къщите, в градините,
тъй както е било и в старо време.

И после?... ах, къде са двете лели?
И кучето, и дядо ми къде ли са?
Дали до днес над гроба им семеен
е оцеляло гипсовото ангелче?

II

ТИЯ ДНИ НА НЕСТИХВАЩИ ТРЪПКИ

ЖАЖДА

Гори във тебе огъня
на нашата развихрена епоха.
Живееш ти с тревогата,
със грохота
на неспокойния, раздвижен град.
Живееш ти –
закърмен с гладния протест
на бедните,
на угнетените –
от сутерените
студени,
от влажните мансарди,
от булевардите
и крайните квартали на града.

И гледам те:
нетърпелив
и бледен,
гнес,
– приведен
наг
страниците на сутрешния вестник –
четеш, поглъщаш жадно
последните, крещящи новини.
– В Испания пожара се разгаря.
– Във Белгия работниците се бунтуват. –

А гладният
Китай е
нападат
нак
от алчната Япония.

И в теб купи омразата
и възмущението, и
гнева от страшните неправди.
И в тебе се разгаря
вярата –
във бъдната, великата победа
на бедните,
таила мъката си досега
в мълчание
и отчаяние...

На правдата стихийната победа,
която изведнъж ще пламне над света,
ще го разтърси като ураган, ще го пречисти.

– О, моя свят!
Приятелю,
ти чувстваш тръпките на туй, което иде.
Ти целият гориш.
И лудият възторг в очите ти
– аз знам –
ще бъде угасен

едва
когато твоята нестихнала глава
увисне на жестока бесилка
или когато – някой ден –
куршум на неприятел прогърми
сърцето ти пламтящо!
Ах, мой приятелю,
как искам като теб да бъда аз,
как искам като теб да бъдат всички хора.
Та над света по-скоро
да пламне тъй жадувания
и тъй дългоочаквания, светъл час!

* * *

Тия дни на нестихващи тръпки...
 Ти вървиш със тревожни очи
 и усещаш как твоята стъпка
 неспокойно и богро звучи.

Над света – като ехо от гръм –
 тътне страшната вест за Испания.
 И не можеш да срещнеш в мълчание
 на Русия свободния полет.

Като ранен, предпролетен гръм
 ще се пръсне снарягът от дните.
 Ние знаем: ще видят очите ни
 друг живот, по-просторен и волен!

О, светът е разтресен отвсякъде,
 О, земята от всички страни
 тръпне днес. – Стига вече да чакаме!
 Накупял наш пожар, избухни!

НА ЪГЪЛА

Стоим на ъгъла на тая малка улица,
 където лампите блестят в огромни локви
 и вятърът – от дъното изскочил – брули
 и хората, и легените покриви.

Стоим на ъгъла на тая кална улица,
 където хората блуждаят във мълчание
 под жълтите очи на вечерните здания,
 със плаща лек на плахата мъгла забулени.

И ръкомахаме, и викаме, и спорим.
 И в спора си не сме и забелязали
 човека свит и със ръцете в пазвите,
 и със лицето легено и морно –

кога е спрял на ъгъла... Престаняхме.
 И ето – сивият човек стои пред нас
 и с уморен, и със отпаднал глас
 се моли – няма хляб... пари...
 И свива се в мълчание.

Не знам. Но моя бледен, вледенен човек!
И колко ний тогава се забъркахме...
Уви! – напразно всички джобове пребъркахме.
О, унизен отмина той във вечерта – галеч...

Стоим на ъгъла на тая кална улица.
Мълчим, забравили и Хегеля, и Канта...
И вятърът – от дъното изсочил – брули
и хората, и вечерните згания.

ИСКРА

По улицата – хората забързани.
Сияе пролет ведра във града
и бляскат малки локвички вода.
Цвърчат, летят врабчетата развързани.

Вървие двамата. – Толкоз много млади
и влюбени в живота и в света...
– А може би, а може би сме
страдали и може би сме расли в нищета...

Но днес е пролет. Богри са сърцата.
В очите ни възторг и бунт расте...
– Отнякъде голита на дете
разискрения смях. И дървесата

трептят във слънцето... Сега е пролет.
И толкоз, толкоз млади сме със теб.
Живееме със светлото и волното. –
Огромна вяра ведра в нас расте...

... Сега е пролет – волна и замайваща.
... А може би след време – двамата ний –
ще бъдеем – в едни и същи дни –
и – чужди – във различни земни краища.

И може би гори не ще си спомняме
за днешното, за тия малки дни...
О, слънце, слънце – ведро и огромно,
не спирай ти, над нас – звъни, звъни!

... Но знай аз: където и да сме,
едно велико нещо ще ни свързва.
– Това, което с всички днес ни свързва,
това, което вечно ще е в мен

и в теб, приятелю!... Да, светлото израснало,
– разискрената искра в теб и в мен,
която ще угасне в оня ден,
когато трепетните две сърца изгаснат!

ЗОВ

Тоя вятър из шумните улици.
Ти вървиш с неспокойни очи.
И далечната снежна качулка
на върха разцъфтява в лъчи.

Във гъждовните синкави локвички
гледат жици, небе и стъкла.
И над мокрите, пролетни покриви
в разпиляната, златна мъгла

свети синьото пролетно слънце.
Ти вървиш и тревожно мълчиш.
И в очите ти, в свежест потънали,
нещо богдро и мощно звучи.

Тая пролет и хората грейнали.
Тия в слънце и в сняг върхове.
Някой гръмко, възторжено пее.
Някой тича, гори и зове.

– Към простор! Към борба! ... Ето плуска
пролетта от възторзи река.
И така, о, така ти са близки
всички хора тревожни сега!

* * *

Ти казваш, че животът ти тече
като река спокойна в равнината
и твоето трепетно сърце влече
надолу във вълните... Тишината,

о, тая черна, страшна тишина,
като гранит над теб не тегне, знаей...
... Сега мълчи в мансардната ти стая
подпукналата легена луна.

В безумна, синя вечер е града.
И улиците, стихнали – почиват. –
И къщите разкъртени. В студа
и хората – измръзнали и сиви.

Тежи ти, казваш, тая тишина.
– Сърцето ти е топло и тревожно. –
И питаш ме: нима не е възможно
под лунната и електрична тишина

да светят други, по-просторни къщи,
и други – богри хора?... Тишина.
Прег сивите стъкла мълчиш намръщен
и гледаш вънка бялата луна.

РОМАНТИЧНИ СКИЦИ

ПРИКАЗКА

Аз знам старинни приказки за принцове.
Пускай ми да ти разкажа нещо...
Навярно ти не ще узнаеш никога
от що е моята радостна въздишка.
Аз ще разказвам в зграчината тихо
и ти ще си до мене и ще слушам...
А щом се уморя, ще замълчим –
да стане тихо като в стара къща.

До старото пиано ще останеш ли?

*

Пианото разказва за дете,
което се изгубило в гората.
Очите му учудено блестели
във сребърния зграч.

Във храстите играели джуджета
с качулки от сребро.
Във сянката на старите гървета
се криели презгърбени магьосници.

Детето кротко в зграча се усмихвало,
на пръсти то вървяло през гората.
И през нощта детето влязло тихичко
във мъничката къща на луната.

Пианото разказва за дете...

*

Във зграчината чу ли мойта приказка?
Пускай да мълчим...
И остави да светят твоите къдрици
безмълвно над очите ти.

Сега е тихо... Принцовете спят.
... Детето се изгубило в гората.
А в мъничката къщичка луната
седи сама на сребърния праг...

Аз знам старинни приказки за принцове.

СИРАК

Днес посърнало слънце засветило.
Есенга пожълтила дърветата.
Пада бавно, самотно листата им
и е сякаш по-тъжна земята.

Но другарите ми не гледат,
че тревата е станала бледа.
На войници играят в ливадата
и се гонят, и смеят се радостно.

Само аз съм от тях настрана
и на нищо не ми се играе.
Аз съм скръбен и тих, и отчаян съм,
моя татко умря на война.

Много дни оттогава изминаха
и със сълзи си спомням за него.
Имам само едничка утеха,
че е паднал във бой за родината.

ВЕСЕЛИ НЕБЕСА

Не се сърди, че си различен,
че не приличаш на околните.
Ти виждаш, че децата тичат
и гледат бягащите облаци.

Обичай вятъра, водата –
върви, свири и пей с дъжда.
И през безкрая на света
танцувай сам във зрачината.

Очите ти ще гледат синьото,
огромно, хубаво небе...
И в тая весела пустиня
ще се зараждат цветове...

Ще заживееш със вселената
и дървесата ще цъфтят –
тъй както хората растат
и се променят континентите.

А в зрялата си възраст сам
ще слезнеш кротко между хората
и с прости думи ще говориш
за веселите небеса.

* * *

И ето – дядо господ е добър,
комините изглеждат от картон,
той сам отваря като син чадър
един изпратен небосклон.

Децата са захвърлили на плочника
хартии и играчки изпочупени,
олющена е гривата на кончето,
горят звезди, шумят черковни куполи.

Защо е синя приказната къща,
изгубена във старото предградие?
Прозорецът ѝ вече свети радостно,
на стряхата ѝ месецът завръща се.

Трамваят е зелен и си отива,
във релсите се отразяват лампи,
а шарените букви на рекламите
горят усамотено върху фирмите.

И аз съм сам във улици задрямали
със стар паваж и със опушен зграч.
Какъв ли е сега духът на времето
и кой ли е града, където крача?

ЗА РОДИНАТА

Отдавна, откакто прогледнах
за света, за небето, за хората –
твойто име обикнах и сетне
твойто минало, твойта история...

Гледах стенните, шарени карти,
сочех стари и най-стари граници.
В часове за Египет и Спарта
виждах твоите варварски ханове.

Ти израсна сама на Балканите
и народа ти нямаше минало.
Тука някога Рим бе преминал
и повяхваше вече Византия.

И сега ние помним Орфей –
паметта ни погълна епохи.
Аполон като чуден трофей
от земята прастара изровихме.

И намерихме конското знаме
под колоните елински прашни...
Тази странна история наша
е съдба на народа ми пламенен.

В тишината на есенен заник
твойто име звучи като песен...
А децата го сричат унесено
и блести като щит обичта ни.

РОМАНТИЧНА СКИЦА

Войната ще се свърши и в града
ще стане бяло, слънчево и шумно.
Ще се разхождат бавно под гъжда
момичета, колички и чадъри.

Усмивките ни ще се върнат пак.
Деца та ще се смеят и ще тичат.
А привечер ще бърбят, както някога,
замислените старци във градината.

И ще забравим мрачните подземия,
сирените, страха, бомбардировките.
Отново в зрача ще четем поеми
под цъфналите кестени на двора.

Във стаите ни слънцето ще спи.
Ще бъде бяло, хубаво, безмълвно.
В саксията на белия прозорец
ще цъфне пак златистата бегония.

СВЕТЪТ Е ГОЛЯМ

* * *

Обичам светлината на деня
и слънцето, що зрее в кротко лято.
Обичам въздуха, разходките, съня
и вятъра.

Обичам бистрата вода,
движението на ръцете, шепота на устните,
които казват не, които казват да,
и всички земни пътища, та даже и най-пустите.

Света обичам. Но и теб,
и всички твои лудости и радости.
А ето ти седиш пред мен сега –
и нито ден, и нито сън, и нито дълъг път...

Ръцете ми те търсят, молят те, трептят.
Но ти не казвай „не“, ох, казвай само „да“...

* * *

В един галечен парк ще седнеш сам във зрача
и кестените там небето ще закриват,
ще слушаш ветрове, замислено ще крачат
в алеите жени, спокойни и красиви.

Ще има тишина и само от фонтаните
ще иде дълъг шум от падаща вода.
От черквите сега ще зазвучат камбаните
и ти ще чакаш сам да падне вечерта.

Във Ючбунар отново ще заблещукат кръчмите,
брадясали мъже ще се изгубят в мрака
и някой старец тихо с очите си измъчени
с бастун и със лула ще седне сам във парка.

И после над града големи, златни облаци
над тъмен хоризонт ще се изкачват дълго.
Обичам вечерта в градините на София
с увяхващи треви и кестени безмълвни.

* * *

Небето е студено и прозрачно,
луната осветява хоризонта.
Снегът блести зелено и във зрача
се очертават сребърните клони.

В прозорците на къщите безмълвно
луната се оглежда вкаменена.
Комините са жълти и измръзнали
и портите – зловещо позлатени.

Егнички живи, зайчетата тихо
дохождат до оградата, подскачайки.
Те мърдат непрекъснато ушите си
и се изгубват ненадейно в зрача.

И много късно, в полунощ навярно,
едно овчарско куче се показва.
То тича дълго по снега и лае
срещу луната в синята мъгла.

На края окончателно измръзнала,
луната пак успява да залезне,
а зайчето и кучето изчезнали –
и ето вече бавно се разсъмва.

ТУБЕРКУЛОЗНИЯТ

Туберкулозният
не е излизал дълги дни от стаята.

Той пожълтява бавно на леглото си.
Ръцете му са дълги и изсъхнали.
Очите му по цели нощи трескаво
горят и чакат някого, макар че
при него никога вече не дохожда.
Понякога, във полунощ,
внезапно се пробужда той и слуша
как скърца в мрака старата врата
и слуша стъпки, ветрове, въздишки –
и вижда как огромни сенки раснат
по тежките стени, върху столовете...

А стаята тежи от тъмнина...

Туберкулозният
по цели дни, смутен,
жълтее бавно сам и чака някого...

— — —

А стаята сега расте във зрача.
И става тихо като в малък двор,
където дремят птиците на пладнел...
И вече по стъклата на прозореца –
гъждът шуми.

И болният си спомня за дърветата,
за улиците, нощем, за гъжда...
И ето – в далнините свети черквица,
където той усмихвал се е някога
до топлата ръка на мамичка...
И той съглежда старите икони
и кротките ръце на Богородица,
и свещите, и златните кадилници.

— — —

Във вечерния зрач туберкулозният
разтваря бавно синия прозорец.
И гледа дълго долу – там, към тъмния
безкрай на хоризонта, –
и гледа дълго зрача над дърветата
– без шум, – градината,
и по ръцете му застинаха
струи гъждът...

В мълчанието, тази вечер, сам,
той дебне как ще рухнат хоризонтите.
Край вечерната, запустяла къщица
минават само ветрове и капки...
И може би той в зрача вече никога
не ще разтвори стария прозорец.

СНЯГ

Снегът е бял, безмълвен и студен.
Пътеките изглеждат позлатени
и мисля, че небето върху мен
спокойно и замислено е слезнало.

Дърветата в полето са потънали,
засипал ги е сребърният сняг,
и вятърната мелница на гъното
крилете си измръзнали размахва.

Едно бездомно куче изоставено
от хълма съзерцава януарий.
Огромните и неподвижни гарвани
нещастия внезапно предвещават.

Студен и безизходен е снегът
и зрачините слизат безпределни.
Страхувам се от смърт.

На кръстопътя
стърчи злокобно призрачната мелница.

* * *

Аз съзерцавах дълго през нощта
луната, тъмните гървета, есента,
за да забравя воя на града,
тъмнежа на световните събития
и треската на моите съвременници
– под есенните ветрове върхлитаци
във равнината тъмна и студена.

Животът на гърветата е бавен.
Пред яростния щит на ветровете
те дълго се клатушкат и пребиват.
Но има тишина в това предаване
и те не питат, не крещят, гърветата
все пак са горди, силни, мълчаливи.

Макар че тук е нощ и мрак, и есен,
все пак безкрайността успокоява.
Разбирам вечността на небесата,
могъщия и равномерен ритъм,
що бие във пръстта и преминава
във моите ръце и във гърветата.

А във града са моите съграждани
и моите събратя – съвременници,
и воя на световните събития.
Ще има пак женитби, смърт и раждане,
между стените пак ще е студено,
ще почват и ще свършват пак войните им.

А някой ден ще стане ли беззвучно,
да израсте трева върху стените,
часовници да не отмерват времето.
Все някой ден навярно ще се случи
да няма градове, войни, събития –
да има небеса, пространство, време.

СТАРИННО

Твоите медни кавали къде ли са?
Моя рогина, твоето слънце е огнено.
Бели старици изпридаха кротки къдели,
пееха шарени твоите стари гергьовдени.

Тихо ми пей и свири ми, разказвай ми гълго,
аз се завръщам, и ето на твоите поляни съм.
Слънцето днес ми припомни далечни предания,
слънцето днес се изкачва по сребърни стълби.

Шарени люлки над тебе, рогина, били ли са?
Празничен вятър тия люлки повял ли е?
Златно момиче нима ти е пеело
всрещ лехите със росен босилек?

Слънцето с шарени люлки го грабнало,
моя рогина, от твоите весели празници.
Невестата златна на слънцето алена
твоя е, твое е слънцето.

Твой съм и аз... и поляните също са твои.
Ето, ето старинни предания някой разказва.
Изпридат стариците тихо огромни къдели.
Кавалите, що пеят за слънчеви сватби,
къде ли са?

* * *

И ето светът е голям и добър е прозрачният въздух.
Има гървета и облаци, що безпределно пътуват,
имаше весели устни някога, що ме целуваха.
Светът е голям и е пъстър и добър е
прозрачният въздух.

Дишам и виждам небе, хора, които вървят.
Имаше седмици с мъка и гъжд, имаше весели нощи.
Мога ли пак да обичам, да милвам ръцете ти още?
Нашите радости, виждам, все пак се менят.

Нека оставим сега да минават спокойно сезоните,
любовта да дохожда, да трае и пак да отминне.
Ако искаш да бъдеш при мен, гледай над теб
хоризонтите,
дишай спокойно, очаквай, обичай света и годините.
Ето, това е, що искам от тебе, от мен
и от хората.

Очите ще станат добри, а въздухът –
хубав и радостен.
Що се движи безмълвно света, от безкрай
до безкрай ще минава.
Ще извършим полезни неща и ще бъде смъртта
ни спокойна.

КАФЕ-БАР

В опушения кафе-бар си ти,
е той, е тя, съм аз, сме ние всичките,
приятели, които се обичаме,
поне докато виното блести
във чашите, а също и в очите ни.

Когато вече много си пиан,
приятелю, ти тръгваш към вратите...
И с тебе е безмълвното момиче,
което в някой парк ще те обича,
поне докато още си пиан.

А всички ние сме били деца –
премного мили, с къдрици разчорлени,
с изцапани от сладко устница,
които се усмихвали, бърборели.

Били сме нежни и безгрижни юноши,
невинно изучавахме танго.
Мечтаехме за Чад и за Конго,
тъгувахме във вечерите лунни.

И ето, днес сме всички в кафе-бар.
Мечтите ни готук ли ни доведоха?
Светът е много мъдър, много стар,
но беше нов за нас, и нов, и рядък.

Научихме механика, история,
литература, музика, изкуство...
И алкохолът съпроводи спорове
за Ничше, за Уайлд и за Исуса.

— — —

Престанахме да вярваме в Европа,
смутихме се от всички реформатори.
Как да погледнем на света, приятелю,
сред моя хаос и сред моя ропот?

Печален и повехнал кафе-бар
със столчетата кръгли и високи.
Изглеждам уморен, изглеждам стар.
— Едно вино, мадам, вино със сода.

Животът има вкус на блудкав шприц
във моя малък, евтин кафе-бар...
Едно момиче пее с глас на старец:
„Ich liebe dich, komm her, oh, сладък фриц.“

СПОКОЙНИ ЧАСОВЕ

TEADIUM VITAE

Сам вървях през нощта надълбоко, в безлюдните
улицы.
Върху мен се навеждаха мрачни фасади
на здания.

Срещах бледни жени
и стражари с високи качулки.
Все едно бе ми всичко, и нощта, и мъглата,
безкрайната.

Равнодушно си спомнях живота,
до гнес що живеех.
Аз си спомнях бирарици, дето пееха тъжни пияници,
полумрачните есенни стаи, дето бавно звънях
по пианото.

И хотела си спомнях, и парка, и тихите болници
вехнещи.

Аз не спрях досега, не застанах. Сякаш никъде
няма почивка,
сякаш спурка е само смъртта. Все едно ми е
всичко, наистина.
Много беше скръбта ми и виното, много бяха
съзвизите, усмивките.
Много смешно и жалко сега е старомодното
Tedium vitae!

СТИХОВЕ ЗА ЕДНО МОМЧЕ

I

Момчето вървяло през старата тъмна гора.
 От росата отгавна обучащата станали сребърни.
 То свирело с устни, говорело тихо с дърветата,
 с ръце то докосвало тяхната
 златно-червена кора.

Птиците тихичко пеели скрити във тъмните
 клони,
 момчето им махало тъжно с ръка, то било
 със перо върху шапката.
 Гората се свършила привечер. Израснал голям
 хоризонт.
 Пътувала стара каруца, с коне остарели и прашни.

Момчето се спряло на пътя, погледнало златния
 залез,
 каруцата синя във зрача, мълчаливата тъмна
 гора.
 С чело позлатено от слънцето,
 със очи пламтящи и алени,
 момчето заплакало тихо и тъжно се стелело зрач.

II

Аз съм момчето, което пътува през тъмна гора.
 Болно е слънцето, болен е въздух,
 болни са птиците.
 Тъй както е хилаво цветето, раснало някъде
 в мрак,
 така е красиво и слабо момчето със тъмни зеници.

Аз не живея на слънце, аз дишам, аз раста
 в тъмнина.
 Аз обичам полумрачните стаи, с пожълтели
 портрети и скринове,
 огледалото мое, отразило тъмнината, до стената;
 ето комката – жител на мрака –
 е моят приятел любим.

Аз обичам големите, пустите кръчми,
 недостъпни за синьото слънце.
 Аз блънувам хоризонти във мораво, фенери,
 манипуващи в черно.
 Аз съм луг, аз съм болен, заразен върху мене е
 въздух.

– Разващ ли се ти? С мен е свършено... Страдаш
ли ти?...

Привечер, привечер – згрячът и златните
стрехи, и слънцето...

Кръчмарят палеше лампата кротко,
над твоето рамо, над твоето рамо...

– Дай ми ръцете си тихо... Твоите тъмни,
галечни ръце.

САНТИМЕНТАЛНИ МОНОЛОЗИ

В ХОТЕЛ

1

Хотелът с кални стъпала,
със пожълтели календари,
със мрачни коридори и врати
е тих.

И ти дохождаш сам отново
с изкривената шанка,
със снега
по раменете и по кленките.

Вратата със пиринчен номер три
очаква обитателя на стаята.
Без да говори, той завърта ключа
и сяда до прозореца във тъмното.

Един средновековен, гърбен стол
под избехтияла рамка на картина.
Като на стар екран върху прозореца
е открит фенер под бяла стряха.

Хотел под сняг, ти като мене скучен си,
от хора отегчен и от пияници,
от монотонно щракане на ключове,
от скърцане на стълби и врати.

Ти си омръзнал повече на себе си,
отколкото на мене, мой хотел.
Приличаш ми на стара проститутка,
където всеки може да преспи.

2

Къде са залезите стари, горящи от вино и сълзи,
или червените пияници под хоризонти от сребро?
Дори и „Синьото момче“ е вече приказка забравена
като една „Червена шапчица“

или „Снежанка при гжугжетата“.

Аз няма никога да плача за всичко,
що се вече свърши,
за пириетата горящи и ненаситните ръце,
за танците и за очите, между пламтящи,
златни чаши,
нито тебе, мой развратен, пиян, въображаем ангел.

3

Във стаите на стария хотел
се срещат непознати и приказват.
Ти сключваш запознанство с непознатите,
които после никога не срещаш.

Ти искаш в тъмнината да заспиш.
Навън снегът вали, навън е тихо.
Но ето, идва твоя стар приятел,
усмихва се пиян и нещо пее ти.

И после бавно пушите, приказвате
за нощите, преминали в хотелите,
за кръчмите, за многото момичета,
които от отдавна сте забравили.

Пияният ти стар приятел бавно
в опушената стая се клатушка.
Във полудрямка „лека нощ“ гочуваш,
вратата скърца – сам си пак, унасяш се.

Понякога, когато се събудиш –
ти гледаш как навън са бели къщите.
Тогава ти се плаче и е скучно –
и да живееш ти се струва късно.

И да обичаш, и да страдаш – късно.
И смешно – пак да търсиш утешение.
Остава само легения сняг –
безмълвен и красив – като безкрая.

САТУРНОВ ПРЪСТЕН

Когато аз съм страдал, бил съм сам
и твоето име стенел съм, Рембо.
Плъзях в злобно, тинесто подземие,
разяждан от безмилостна любов.

Аз мислех, че това е твоята стая.
Но столът беше със единствен крак.
И гардеробът гнеше мухлясал
пред моята протегната ръка.

Това не е Париж и не е Франция,
но ти си тук живял, в това съм сигурен.
Ти тук си шепнел „Моего бохемство“,
когато влизал вятърът през отвора.

Аз страдам непрестанно и съм радостен,
защото ти ще дойдеш, аз предчувствам.
Ще минеме през мрачното подземие,
за да излезнем от нощта на ага.

С пияния ти кораб ще отплуваме
във синя, звездна нощ през океана.
Войниците ще бъдат пак пияни
до твоето откраднато сърце.

Рембо, не си ли страдал от любов,
от вино и от рана като моята?
Не си ли искал да умреш, Рембо,
в тропичен град от пладнешкия зной?

Отдавна аз сега във тъмнината
до гардероба, който тихо скърца.
И гледам пак като дъга оранжева
през отвора Сатурновия пръстен..

ОПУШЕНА СПИРКА

Вървях под безмълвния пушек на къщите
и мислех, че дългия ден е така отегчителен.
В тъмните облаци светеше сребърно слънцето.
Пееха някъде скръбно сирените... Тебе те нямаше.

Тихо слезни от трамвая на старата спирка
опушена,
приблужи ме безмълвно... Ще дойдеш ли?

Ще застанеш ли близо до мен?
Дай ми твоята тъмна ръка... помилвай
ръката ми нежна.
Попитай защо съм замислен и тих, и студен,
както винаги.

И аз ще ти кажа тогава, че съм много самотен
наистина,
че обичам очите ти много и твоите думи, и тебе,
че когато те няма, денят е така отегчителен.
А слънцето хилаво старите стрехи изкачва.
Трамваят ще тръгне, но ти ще останеш при мене.
Ще приказваш до мен и ще мислиш за мен,
ще ме гледаш.

Тази твоя мъглива
 полуобич, полуснизходителност
 пък защо ли ми беше? —
 Аз не ща теб, ни твоите къррици.
 Поласка те, нали,
 че поетът нещастен Вутимски
 посветил ти е стихове,
 и въздишки, и приказки мъдри.

Стига вече любов.
 Долу бремето тежко и глупаво —
 с тая ваша суетност,
 със това ваше зло себевлюбване.
 Моят ген ще е нов.
 Аз ще стана по-друг, по-спокоен.
 И тогава ще тръгнат към мене
 смехове и поезия хубава.

Аз ще мога тогава
 да се радвам на нашия свят.
 Във света ни с небе и със слънце
 да намеря най-сетне почивка.
 И на всеки тогава
 на най-злия човек, на най-смешния —
 аз ще мога да дам
 откровена човешка усмивка.

ПЕСНИ

СЕДЕМТЕ ПИЯНИ НЕГРИ

Къде са седемте пияни негри,
 що пееха в оранжевия бар?
 Саксофоните над нас гърмяха румба
 във нощта на Занзибар.

Къде ще са във моя сетен ген,
 да се върнат и над мен,
 негрите пияни в знак на траур да танцуват
 своя танц.

Къде са седемте червени грибни?
 Ах, негрите със къдрави коси!
 Песента им за момичета наивни,
 за прегръдки и сълзи.

Къде ще са във моя сетен час,
 да се върнат и тогаз,
 негрите бездомни да ми пеят румба
 вместо реквием.

* * *

Пътувах нощем под един чадър
към хаотично, мораво небе.
Едно старинно, каменно кубе
мълчеше като птица под гъжда.

Аз слушах как големите гървета
във тишината пиеха вода.
И тихо в тъмнината на нощта
пъзяха бавни капки по ръцете ми.

Проклинах гарите, които светят
далеч от къщите на селото...
Пътеките ругаех и гърветата,
изпредени като къдели...

И исках да заплача в храстите
и да потъна в тъмната вода,
да се изгубя без следа
в шумящия и безпределен хаос.

В СЕНКИТЕ НА ВРЕМЕТО

В СЕНКИТЕ

Облаците бавно преминаваха,
белите и златните, и сините.
.....
.....

Облаците уловиха слънцето,
скриха го и нещо си продумаха.
После отпътуваха безшумно
белите и златните, и сините.

В сянката им спи едно момиченце
на дванадесет години с бяла рокличка.
То търчеше през деня самичко,
то търчеше между розите.

Малкото момиченце в градината
гледаше внимателно тревичките.
Неговият татко бе починал вчера привечер,
облаци, които отминават.

Облаци, които отминават,
сини и оранжеви, и морави,
някакъв пияница бърбореше
позлатен от слънцето на заника.

Той бе седнал скръбен върху плочника
и самотно плачеше и хълцаше.
Малките деца със пръст го сочеха
и пътуваха във сенките.

Сянката на облаците скри
във един студен и прашен ден
плахата усмивка на старицата
с бяла шапчица от лен.

Хората я блъскаха безжалостно,
блъскаха ѝ кофичката с въглища.
Тя се извиняваше уплашено,
тихо и виновно се усмихваше.

Облаци, които отминавате,
многоцветни, бавни, уморени,
сенките ви падат отчуждаващи
върху мене – скръбника, студено.

Облаци, го смърт преуморяващи.

ВЪРХУ СТАРИ МОТИВИ

САФО

Старинни стъклописи и врати
затварят мълчаливо самотата ти.
Завесите и вазите са тъмни
и цялата ти стая е във зрач.

Дъждът минава тихо по стените,
но неговия дълъг шум те гразни.
Нощта е празна, скучна и безмислена.

– Сафо...

Ръцете ти почиват равнодушно
до вазата със неподвижни калии.
Докосваш дългите стебла,
целуваш уморено цветовете им.
В широката рисунка по стената
за теб танцуват голите жени.
Но ти скучаеш...

И ето, ти безмълвно се събличаш.
Високите бедра се удължават.
Прозрачната ти кожа в зрача свети
и ти сега неволно се усмихваш.
Ти съзерцаваш своето отражение
във рамките на гве огледала.

И ти танцуваш...

Ти мълчиш...

— Сафо!...

*

Защо я викаш — със ръце, със устни?
Къде е Лесбос днес, Сафо къде ли е?...
Примамките ѝ, дъглата ѝ нежност
и думите, които тя познаваше,
отдавна са забравени от нас.

Увехна Лесбос като цвят във ваза.
Сафо е мъртва, думите ѝ мъртви са.

А ти враждебно гледаш в огледалото
стеблата на замислените калии,
които те заграждат от страни.

КЛЕОПАТРА

Не я е виждал никой, нито вие,
но аз я опознах във Александрия.
Аз скитах във огромното пристанище
и съзерцавах корабни платна.
Но Клеопатра беше недостъпната,
най-чудната кралица на Египет.
И слънцето, което ме изгаряше,
заязваше във златното море.

Но Клеопатра влезе като злато
в могъщите обятия на Цезар —
най-тъмния, най-строгия, най-властния.
И аз подслушвах тяхното мълчание,
и аз ги съзерцавах във нощта. —
И от шума на техните целувки
аз станах лунатик във Александрия.

Защо обикна Цезар — с красотата си,
със своите цветя и златни накити?
Изящната жена на древността,
която бе в града на Александър?
На хоризонта светеше Антоний,
изваян като статуя от мрамор...
но Клеопатра щеше ли да бъде
кралица на световната империя?

За тебе ми е мъчно, Клеопатра,
за онзи час във заника на слънцето,
когато те пробождаше змията.
Врагът Октавиан ще тържествува –
Антоний ще издъхне във краката ти.
И ще увехнат твоите цветя –
ще потъмнеят златните ти накити.

Но аз я виждам пак да се изправя
и през морето дълго да се вглежда
в четирите посоки на света.
От мъртвите и пламенни очи
изтичат върху мрамора сълзите ѝ...
Това е Клеопатра недостъпната,
всесилната любовница на силните.

СТИХОТВОРЕНИЯ ЗА СИНЬОТО МОМЧЕ

1

Било е сън момчето от сребро,
със синята фуражка и пагоните.
Да разговарям със звезди и котки
причината навярно е във рома.

Не съм живял във двор между гървета,
под облаци и залези оранжеви.
За сребърно момче съм взел портрета
на негъра от френски календар.

Бълнувал съм пияни, златни ангели.
Не е валяло, а съм слушал гъжд.
Било е тъмно, а съм виждал залез,
и съм целувал не ръце, а стълбове...

От синьото съм съзерцавал сам
очи въображаеми и устни,
и празни чаши, и сълзи, и танц...
Пиян съм бил, разбирам, бил съм луг..

2

Не те очаквам вече... Ти ще тръгнеш ли
със слънцето, което си отива?
Нима отново ще залезнеш ти
без пламъци, без кръв и сълзи?...
Пътувай, угасни във зрача, козирувай на гъжда.

Не те целувам, аз не плача пак, не се усмихвам.
... Въображаем ангел бил си ти – уви!
И ти залязваш.

Но синьото момче не е било.
Момчето от синя шапка и сребро,
с очи на южен танц,
пияното момче, което шепне отдалече: Саша –
И тая нощ –
... Ах, старият фенер ме водеше към черквата
под нощен хоризонт.

Кубета от мъгла, кубета от луна и зима.
И аз съм паднал на снега
под две очи,
студени и безмълвни...

Полиция, полиция!
Спасете ме от моите спомени.
Стражар!
Кажу да стане ден... Но аз ще плача...

Възможно синьото момче да е било.

ДЕ ПРОФУНДИС

ПИЯНИЦАТА

Комините изглеждат сини в зрача,
 фенерите – самотни и замислени.
 А той е стар пияница
 и нощем
 безмълвният му черен силует
 клатушка се в безлюдни улици край оградите.

Пияницата, който няма никой,
 обезумя – от алкохол навярно.

От кръстопът на кръстопът все сам
 той безпределно скита в полунощите.
 По стъпалата на кръчмите греме.
 Въздиша под огромните дървета.
 И никой досега не е узнал
 в мълчанието нощно на града
 що съзерцава той и що си спомня.

Понякога във улицата сам
 той на колене тихо се е молил.

И котките отправяли във мрака
 зениците си фосфорни към него.
 Той виждал е икони в тъмнината
 и сребърни ръце на богородици.
 И плачел е, и тръгвал е отново
 с обърнати очи на сомнамбул.

Пияницата? – Той бе сам и никому
 до днес за нищо не е бил потребен.

Стражарите във мрака са го ритали.
 И градските метачи на разсъмване
 по тъмните ъгли са го ругали.
 И той върви и смее се безсмислено,
 или подпрен на уличния стълб,
 презракнало и неразбрано пее.

Такъв е днес живота му. Понякога
 пияницата тихо се оплаква
 на старите дървета, на фенерите.
 От алкохол обезумял е сигурно.

А ако вече края му е близо,
 бъдете тъй добри и пожелайте му
 да не издъхне като пес във тинята.
 И без това той няма никой никъде.
 Да бъде между хора пак, поне в участъка.
 И нека после спи спокойно, кротко,
 от бога и от хората простен.

ЛУДИЯТ

В безкрайната и пуста равнина,
в олющената потъмняла лудница
до много късно някой тихо стене.

Студените решетки крият луг
и стая прашна, малка и изцапана.
Пред нея свети цялото небе,
огромно, неподвижно и безжизнено.
А тук срещу света живее лудият
и съзерцава дълго равнината.

Той тук е остарял и тук привел се е.
Ръцете му полека пожълтели са.
Понякога той тихичко въздишал е
и с доктора е разговарял кротко.
„Ще трябва да си тръгвам, господине“ –
е казвал той усмихнато през сълзи.
И после е разправял за града
със мънички усамотени къщици,
със кучета, със весели бездомници.

И пак мърморил е:

„Навярно моя дядо ще се радва.
Той има дълга сребърна брада.“
Но след това той сам си е припомнял,
че дядо му е мъртъв от години.
И сядал е на пода, и заплаквал е,
и в зрача тихо милвал е чорапа си,
и молил се е с скръстени ръце.

Така живее лудият. Безкрайно –
с обърнати очи към равнината.
Във него бяс понякога напирал е.
И нощем, нощем – вий не сте ли виждали,
когато той крещи срещу решетките,
когато удря със юмрук лицето си
и сам се гърчи – като звяр – и вие,
протягайки ръцете си напразно
от лудницата вънка към света.

ЩЕ ЖИВЕЯ ЛИ НЯКОГА

* * *

Луната на прозореца дохожда,
когато спрат стрелките на часовника.
Луната слиза върху златен облак
и сяда на корнiza срещу тебе.

Луната е студена като мене,
но ти не си ме виждал нощем никога...
Аз се катеря бавно по стената,
ръцете ти докосвам и мълча,
безмълвен и студен като луната.
Тогава ти не трябва да се движиш...

Луната скита само в тихи нощи.
Нали не си я виждал през деня?
Но през деня аз сам съм като нея –
едно безкрайно бледо отражение,
едва забележимо и ненужно.

В безмълвна нощ аз искам да ме видиш,
да слезеш върху мене, но не знам
от твоего докосване дали
не ще се свърша като лунен дим.

ЧЕРНИ ЗАВЕСИ ЗАТВАРЯХА

Все си мисля, че някога някой ме взе,
някой сух, някой зъл и висок.
Той ме галеше мрачно със черни ръце
и ме викаше дълго в мрака жесток.

Бях безмълвно дете и безмълвно растях,
във затулени стаи увяхвах.

Той ме слагаше в черен ковчег
и запалваше восъчна свещ върху мене.
Той целуваше моите колене,
моите тъмни ръце в погребален ковчег.
Този сух, този зъл, този чуден човек.

Все си мисля, че бях уморен,
че не знаех годишното време какво е.
Било е
все едно дали нощ, дали ден е над мен.
Все едно е било, все едно е било.

Но веднъж някой друг, неизвестен за мен,
бутна моя затулен прозорец отвън
и стъклото внезапно се счупи със звън
и засвети безмълвния залез
и умираха
мъгли тъмносини, бездънни
– насън ли, насън ли...

И усмивки на едни ли очи на дете,
открити в мъглите замислено-сини,
ме погледнаха нежни, дълбоки, безгрижни.
Пред мен се навеждаха те
като златни, лазурни крила
върху спящо дете.
Силни – насън ли, насън ли –
като ангели от стари наивни

Госпоги!
– Аз забравих къде съм роден.
Аз не помня къде съм живял и къде
е високия, черен, безмълвен човек.
В моя войнствен век
ти защо ме разпъваш от гърво на гърво,
ти защо ме подхвърляш от живот на живот?

Ех, безсмислена приказка.

ТЪМНОТО СЛЪНЦЕ

Слезни на тъмната трева
и гай ù пламъци,
и гай ù черен дим, могъщо слънце.
Вземи ме в бляскавия въздух,
за да раста и да те стигна,
и да целуна твоя пламък, що убива,
тъмно слънце.
– Ще слезнеш ли при мен... ще гойда ли го теб...

Ела, убий света.
Прати му своя зъл и весел огън.
Убий пламтящото небе, изпепели го.
Защо не пуснеш смърт върху света...
Защо не искаш...

Мой лъчезарен враг,
червен и златен, и безмълвен –
гай да целуна твоя пламък,
да умра.

И като дим да блясам над света,
да блясам върху теб –

Изгарям върху пясък в черно лято.
Защото аз обичам най-могъщото,
най-безнадеждно, най-ликуващо,
врагът си –

слънцето –
мъчител на света.

ЛОША КРЪВ

Звучете ми, самотни, стари къщи.
Оставих в тъмните ви стаи
цветята мои, моите огледала.
Към вашите врати сега снегът се връща.
Но аз съм друг и вече – вие знаете –
не ще премина вашите стъпала.

Прег мене се отваряха врати
на кръчми с черен въздух и врати на болници,
а блясъка на слънцето неволно
се смеси с дъх на йог и на цигари.
Дохождах до различните врати –
отварях ги безшумно и затварях...

Гостувал съм във моите стари жилища
с изкривения праг,
с комина, що стърчи като плашило,
Във острия и полунощен мрак
върху паважа капка кръв от мене
засъхна по ръцете и коляното.

Не ще се върна пак върху паважа, що ме вика.
Не ще се върна пак между вратите мои никога.
Прозрачна като лег ще е кръвта ми.
Необитаем като Север и студен ще съм –
И ще остана сам
под воя на воюващите континенти.

ПРИЗРАЦИ

Не е ли чудно, че съм пак пиан?
Във улиците пуси и затънмени
фенерите задрямват. Долу там
стражарят крачи сам срещу луната.

Като големи кучета озъбени,
във тъмнината дебнат ме и слушат.
Часовниците дълго се клатушкат
над техните лица посърнали.

Обичам ви, безмълвни, нощни призраци.
Един от вас стои над мен пиан
с очи големи, тъмни, впит
в утробата ми като дълъг паяк.

Той се усмихва тихо и мълчи,
и неговите устни нецелунати
ухаят на градини. А зъбите му
проболи са плътта ми като тръни...

Подкрепят ме съчувствено гърветата...
Луната аз облизвам със език...
Потта му е измокрила ръцете ми
и скърца под гъха му моя вик.

Изгарям като книга върху пламък.
Стражарите са сепнати от сън.
Прегръщам ненаситно потни камъни.
Часовниците зяят тъмни.

Във полунощ съм сигурно умрял,
бленувайки под някой стар фенер.
Не съм целунал никого навярно...
Но ме, те бгят, те дишат... те ухаят...

ПОЕМИ

СТАРЦИ В ГРАДА

I

Във стаята е зграчно и безмълвно.
И светлината във стъклата гасне.
А старият бюфет израства
и уморено потъмнява в ъгъла.

Столовете полека се отдръпват
с повехналата маса към стената,
и старите пергета с кръпките
във зграчината светят през стъклата.

А в мълчаливата, умислената привечер
тя пак седи във стаята до огъня.
И очилата ѝ изкривени
над старешките скути светят кротко.

Иглите пак играят във ръцете ѝ.
И тихата старица се усмихва
на пожълтелите пергета,
на стаята, позната от години.

Вратите остарявали и скърцали.
И вече подът стар е, и протрит е.
А все така нощта безмълвно
посреща тя сама, в ръце с иглите.

Старицата... Аз знам, дори животът ѝ,
когато гасне със деня в стъклата –
тя пак ще се усмихва кротко
с иглите си в ръце и с очилата...

II

Вие не знаете старата къща
с изкривен комин и прозорче.
Кротко присядали в малкия двор
котки под вишната.

Кротко приказвали в зграча дърветата.
Врани по стряхата гремели...
– Приказки стари, и сънища привечер,
някога, някога...

– Аз пожълтявам безшумно в града.
Като дънер напукан от времето,
в зграча съм сам, старецът – отдавна –
с остарели ръце...

Вие не познавате кротките старци,
озарени от огъня привечер.
Те виждат прозорчета малки и къщички
и кимат със глави към зграча.

– Аз не знам. Не желая. Не мисля. Отдавна
към земята се привеждам безшумно...
Сънища... бил съм дете... ах, някога...
Кротките, заспиващи старци.

III

О, тези стари хора от града,
които вече никого не виждат.
Когато капе в зграча дъжд,
те разговарят само със часовника.

До огъня те тихичко присягат
и се заглеждат кротко във потона.
И виждат зграчен вятър и листа.
И си припомнят детството отдавнашно...

И привечер, когато няма никой,
те тихичко се кръстят пред иконата,
усмихват се и кротко до прозореца
задрямват в зграча.

- - -

А във градът, вбесен, гърми и тътне.
И ден, и нощ тресат се с гръм паважите.
Тълпите стенат в мрака...
И безкрайно въртят се колела, гърмят събития,

IV

- - -

Нека не ги смущаваме с хроника –
самотните, тихите.
Нека спокойно заспят в зрачината,
с неподвижни ръце.

КРЪГ

I

Аз ще притисна този син фенер
до своето изхабено сърце.
Нощта тежи, задушва ме мъглата,
но аз ще се прегръщам и ще тичам с вятъра.

През моста – легнал тежко като труп –
аз ще премина весело във мрака.
И нека зданията ме затрупат.
И нека вятърът над мене плаче.

Тогава ще издъхне моят стих.
Строшеното сърце ще скръцне плахо.
Защо, кажи, се доверих на тях!
Защо повярвах в хората тогава!

О, те разкриха нежността в гутата ми.
Погледнаха я плаха – и отминаха.
Сега угасвам под фенера син –
безкрайно, за прегръдката на вятъра.

II

Мъглата е притиснала града.
Задушила е лампите и къщите.
И аз вървя самичък във студа
и със мъглата тихо се прегръщам.

Пред мен е пак замисления мост,
където сенки легени и черни
в мълчание прииждат като гости
на старата мъгла и на фенерите.

Навярно те си мислят като мен,
че тук ги чака близък и огнище.
Но чуйте мойта вечерна въздишка
и отминете в мрака примирени.

Мъгла, стегни се, милвай ме безмълвно.
Прегръщай ме със нежност,
аз сам стоя, аз сам угасвам мълком
под бледите огньове на фенерите.

Мъгла и мост, и тежка тишина.
Нощта измръзна бледна и сурова
и сякаш съм в безкрайна равнина
изгубен във далечните огньове.

III

Калта блести в огромни отражения.
Дъждът задушва тъмните къщи.
Фенерите треперят над студените
безкрайни протоари във нощта.

Аз ще притисна мокрото палто
и пръстите ще впия във палтото си.
Нощта, нощта, огромния простор,
трамваите от гъното връхлитащи...

Убийте ме! Дъждът ми взе очите
и съп ще угрям в тъмните стъкла.
Отваряйте! Аз нямам нищо, никого.
Отваряйте на мен и на нощта!

Един стражар ще гоїде в пустотата
гърба ми да продупчи със ботуш.
Калта, дъжда, просторите обширни,
и аз вървя безкрайно във нощта.

IV

А в крѣчмата едно момиче пак
унесено ще сегне до тезгяха.
В косите му ще трепка весел сняг.
И то само ще се усмихва плахо.

Един огромен мъж ще се изправи
и ще удари лампите с юмрук.
Ще позвѣнят прозорците сподадено.
Часовникът ще скръцне – скръбен звук.

А вѣн снегът в мѣлчание ще пада,
ще милва мирно тихите кѣщи.
И хората край лампите със радост
ще минат, ще потѣнат вѣв нощта.

В настрѣхналата крѣчма, към тезгяха,
там сянката на мъж без шум пѣлзи.
Едно само момиче трѣпне плахо.
Усмихва се с две стихнали сълзи.

V

Тогава беше чистота и сняг.
Блестяха снежни пропасти в простора.
От кѣщите струеше светлина
и със снега трептеше вѣрху хората.

Звѣнтеше долу, пееше трамвай
и молеха се сребърните жици.
Каруците, като огромни птици,
по улиците плаваха безкрай.

Аз слушах как отвсякъде тупти
един могѣщ и неспокоен ритѣм
и в мен със шум се раждаха звезди,
и пееха възторжено гѣргите ми.

Тогава беше чистота и сняг.
Аз гледах с нежност улици и хора.
От кѣщите струеше светлина.
Снегът туптеше тихо по прозорците.

VI

Аз никога не ще забравя
за светлото, което бе.
Ще гасна сам безмълвно в зграча
загледан в чистото небе.

Ще тръгна някога бездомен
във есенната тишина.
Над мене ще трепти огромна,
спокойна златна вехрина.

Когато лете падне мрак
пред къщите заспали мирно.
ще спра в мълчание и пак
със тих възторг ще ти подсвирна.

Ти никога не ще разтвориш
безмълвния прозорец, знам.
И аз във зграча ще говоря
със вечерната тишина.

Ще натежат звезди огромни,
ще слезе жълтият простор
и аз насън ще си припомня
за някогашния възторг.

Аз няма никога да плача
за светлото, което бе.
Ще гасна сам безмълвно в зграча
загледан в тъмното небе.

ТИШИНАТА

(ЕДНА ПОЕМА ЗА ВИНОТО)

I

Дохождам привечер на гости
в едно ателие между завеси.
Пияният приятел изпровожда
до своя дом разчорлената есен.

Забравих чашите и есента –
забравих моя стар приятел...
В ателието гишат в мрачината
изваяни, студени колена...

Мъжът е гол, от камък, и ме гледа.
Очите му са дълги и прозрачни.
Приateľю художник, тишината
е вкаменила дългите завеси...

Невидима нощта погълна всичко.

II

За стотен път навярно се заплесвам
във дългите фенери и тополите.
Листата съхнат, ето, значи, есен е...
Дърветата ли само ще са голи?...

Сега, когато няма никой,
аз искам да се срещна с нея в тъмното...
Да видя, че е гола, както никога...
И че мълчи, когато се разсъмва...

Едва ли би могла да съблазни
пияните хамали и дърветата...
Но аз ще я целуна по ръцете
и тя ще си затвори миглите.

Аз искам да се срещна с есента.

III

Денят на тишината вече близо е —
на празната, безцелна тишина.
Дърветата като прозрачна риза
ще облекат студената мъгла.

Жените ще вървят като пияници...
Стражарите ще станат сомнамбули...
В разкривената хаотична улица
ще се търкалят облаци оранжеви.

Шумът студено ще опразни въздуха —
ще бъде криво, смешно и безсмислено.
А привечер ще се покаже слънцето,
във зрача ще строи карикатури.

Жените ни, дърветата и котките
болезнено ще мигат срещу залеза...
Като след дълго, сприхабо пиянство
ще си оправят смаяно походките.

IV

Ще бъде тишина, най-страшна тишина.
В безсмисления час на моето пробуждане
над голия паваж ще слиза тишина.
Къщата и гъжда ще ми изглеждат чужди.

Дъждът ще ме загърне през нощта,
оранжев облак ще ме гледа втренчено.
И аз ще мина бавно през света
със стиснати зъби, загледан във планетите.

V

Ще бъде тихо като в малък двор.

ВРАЖДЕБНИЯТ ГРАД

Градът е бял и е враждебен,
и аз съм сам върху тревата.
Двете зелени буболечици
не са ми чужди като тебе.

Двете зелени буболечици
върху стеблата се разхождат.
До вечерта ще изпъзят
високо до небето сигурно.

Над мене се навежда вятърът
като глухарче розово.
Ще поприказвам със тревата —
гано израснат рози.

Аз сам сега върху тревата,
а твоите очи са легени.
Двете зелени буболечици
не са ми чужди като тебе.

Една след друга в мрачината
те лаят кротко по ръката ми.
На дълъг път вървят безшумно.
Катерят се към слънцето.

*

Скръбта заседна като зграч.
И моят разговор е скръбен.
Да идем в тъмната гора
по шарените калдъръми.

Във тъмната гора луната
по кривото дърво катери се.
И жабите в тревата гремят
с изпъкнали очи от злато.

Подай ми твоята ръка.
И нека нищо не говорим.
Да се разсъмва над гората,
да скиа кривото дърво.

Да скиа тихо в пещерите
и да бере забравен мъх...
Сложи ръка върху очите ми,
стопли ме в синьото безмълвие..

И ми кажи защо съм сам,
защо изглежда, че те няма...
Скръбта засяда като зграч.
Над калдъръмите се стъмва.

*

На моя град ще кажа сбогом,
дори ще се усмихна радостно.
Щом влакът се прости със гарата,
очите ми ще станат весели.

Безкрайността ще свети синя.
Небето – бяло и далечно.
Светът ще дойде пак при мене –
такъв, какъвто го обичам.

Ще гледам релси, семафори.
Ще кирам срещу всяка станция.
И вечерта ще ми говори
под ритъма на колелата...

Светът ще ми даде отмора
наред с въздишките и сълзите.
И като всички земни хора
ще пращам поздрав към слънцето.

I

Ето я бялата улица –
с белите, слънчеви плочици.
Ето го белия град –
враждебен и чужд.

Старинната кула
с огромен, пресипнал часовник –
ето я.
Тя ми е чужда.

Чужд съм на себе си.
А тебе те няма.
Но ти си в зеления двор,
където тревата расте,
ослепително слънцето слиза.

Чужд си ми...

II

Докога ще чакам да се върне
ланшната година?
Всички мислят, че е отпътувала
от нас – завинаги.
Аз знам, че не е...
Защото тя е тук във мен.

Или поне
– бихте ли могли да ми повярвате? –
остави ми излишен къс от себе си
и къс от своя летен въздух,
и къс от слънцето.

Късове от зрач и светли нощи.

Обаче аз ще чакам да се върне,
да отнесе във дългия си скут –
това, което, без да ще,
забрави във ръцете ми тогава.

III

А сега?

Хей, войната прави дълго шествие.
Така престъпникът запали плевника от четири
страни.

Нощният пазач не го е видял, нито ние;
но сега, какво ще правим сега ние, бедните?

Град, мой враг,
извади от гжоба си твоята ръка от слънце,
сложи я тихо на очите ми –
за да заспя и да сънувам тишина;
и да прозра в света, що преминава, що се движи
от безкрай до безкрай.

*

Така аз обичам слънцето,
въздуха и тревата.
Техния говор е мълчание;
а аз съм сигурно много невъзпитан.

Но вие ще ми простите ли, че така викам
понякога?

А ти? – Разбираш ли ме ти?

ЕВРОПА-ХИЩНИЦА

1

Светът гърми и вече оглушахме
от новини, от речи и събития.
Светкавично връхлитат новините.
И ти към всичко вече безучастен си.

Европа губи гръх от разрушения,
за стотен път под бойни знамена.
Париж е мъртъв. Лондон в запустение
събаря се за всички времена.

Един богач грозен и фанатичен
чертае кръстен знак до двата полюса.
Решено е, че днеска не от томове
Европа се нуждае, а от щикове.

Какво че моя въздух тук са гишали
Рембранд и Хус, и Кант, и Достоевски.
Със щик Европа сочи убедително
на своята култура и прогреса си.

Дали ще бъде залезът на Запада,
или нов свят под гръм ще се роди...
Светът гърми и вече оглушахме,
уви, за всичко станали безчувствени.

2

Те бяха много малки, но строеха
железниците твои, градовете ти.
Дълбаеха земята ти за руда.
Със трактори, с рала и героизъм
поряха угарта ти, равнините ти,
с надеждата, че няма да ги ритнеш,
да ги отминеш като жалки псета –

работниците твои, о, Европа.

И ето, ти изплащаш греховете си.
Забравила, че има справедливост,
разглезена, изтънчена и алчна,
ти смучеше злато от континентите.
Обираше фурми и гуаманти,
какао, плодове, желязо, въглища,
подхвърляйки едно мизерно су
в очите на товарния гобитък –

на твоите работници, Европа.

Сега се криеш жалка и уплашена
във тъмните подземия на Лондон.
Не се прозяваш скучно зад ветрилото,
не слушащ джаз и вече не танцуваш.

Гърмежите сега са твоя музика,
пожарите – достойния ти декор.
Но пак, уви, заради тебе мрат
под грохота на бомбите разкъсани.

работниците твои, о, Европа.

3

Аз не презирам твоите народи.
И вярвам, вече ти агонизираш.
Не връз трупа на твоите работници
ще свършиш свойто поприще на хищница.
Ръцете, що изграждат, ще рушат,
и цялата земя ще стане друга.

Но мене ти уби, Европа-вещица.
Над твоите котли със кръв и злато
аз дишах алкохолни изпарения.
Танцувах, пеех, пишех стихове.
И ето ме сега по-стар от тебе
и като тебе застрашен от гибел.

Умниците над моите стихове
ще се усмихнат мъдро, ще отминат.
„Поем реакционен“ – ще продумат.
За лишен път не ще пропуснат случая
да поприказват за надстройки, бази.
Ще продължават да спорят за Хитлера.
Ще си живеят в своята възвишена
естетика на уличния позив.

Европа-хищница, ти имаш синове –
стага многоприказващи и тъпи.
О, нека те да бъдат тор поне
на по-добро и плодотворно бъдеще.
Гърчи се ти, умирай и проклинай.
Дано сганта ти с теб издъхне, вещице.

А аз ще си умра от своята рана.

**СИЊОТО МОМЧЕ
РАЗКАЗВА**

СИНЯТА ТЕТРАДКА

ЕДИН МАЛКО РАЗСЕЯН УВОД

Ние четяхме вестници, когато някъде в света войната разрушаваше градове...

Но аз не мога да мисля само за това. Слушай, забрави за миг големите новини. Аз мисля, че животът ни трябва да остане прост и ясен.

Ако страната ни влезе във война, ти ще отидеш на фронта, ще се биеш като герой, искам да се надявам.

Аз съм болен от дълго време. Сега обаче аз мога все още да съзерцавам, мисля, рисувам.

О, ти искаш да сложиш ръка на устните ми – за да не говоря повече.

Впрочем аз не ти преча да вършиш своята работа – напротив – стани добър гражданин, за да завоюваш плячка в живота. Но удвай от време на време да слушаш как разказвам.

Аз мога да разказвам хубаво, нали все трябва да има някой, който да обича да слуша моите меланхолични приказки.

Аз съм бил в градини, където растат рози в подножието на мраморни младежи. Прасковите цъфтяха. – Аз бях сам. – Къде си бил тогава ти? Къде ли си бил наистина?

Аз съм живеел в тъмни стаи, сричайки стихове, където здрачът не вдига никога зелените си була от предметите. Там имаше потъмнели резби от минали времена, дълги завеси с фантастични птици от сърма.

Стари огледала отразяваха бледи старовремски икони и високи съдове, пълни с цветя.

Къде си бил ти тогава? Но къде са днес стаите от моето детинство?

Бил съм в черкви, които от десет века пазят великолепните си, вече избелели фрески. Аз обичам рисуваните светци – мечтаех за чудните български цари от Второто царство. – Къде са днес стройните боляри с пурпурни мантии, византийските красавици – отровителите на пълководци, набожните изкусители на богомилите, бляскавите и нещастни походи към Цариград?

Но и досега нашият народ пази в дълбините си старинни съчетания от цветове за своите килими, чудни легенди и суеверия. Ти виждал ли си нестинарките – тези боси изстъплени жени, които играят хоро при живи възлени?

Заведи ме да ги видя веднъж. – Аз искам да ги видя. Да чуя писъка на кларнета, тътена на гревния тъпан.

Ти не се учудваш сега, че аз знам да разказвам приказки, нали?

Ние живеем в най-чудната страна. Приказната страна със старинни затънтени градове – това съчетание от тишина и мрачно безумие, след фантастичните нещастия, които ние, българите, се научихме да криеме като динамит в дълбочините. Безкрайно свързани със земята, участвайки в нейния живот, ние сме се приближили до ритъма на Вселената. Затова космичната стихийност на българската душа знае да намира своето равновесие, чудния си порядък в мълчаливия трог на селянина, този незаменен деец и едновременно съзерцател.

Така е хубаво да се живее в тази страна, ти виж-

даш. Народът ни се труди безмълвно, след многото нещастия той си поема вече гръх и се изправя.

Защо пък да не ти разказвам приказки.

Така аз искам да ти причинявам едни малки, но хубави радости.

СИНЬОТО МОМЧЕ

Този ден в тихия, безлюден двор влезе едно момче. То носеше широки, светлосини панталони и шапка с перо.

Аз живея тук от много отдавна. Всички обитатели на двора са ми вече известни. Те са хора мълчаливи. Гости не ги посещават никога.

Аз съм сам винаги. В стаята ми има само часовник и огледало – и още някои гребелици. Нощем бюфетът скърца престарял, а портретите се озъртат мълчаливо в старинните си, вече избелели рамки.

– Днес ще вали гъжд – казва старата хазяйка и сяда до прозореца на малкото столче... Здрачава се. Листата на дърветата падат.

... Вие не обичате ли да бъде съвсем тихо, когато в стаята е зграчно и остарелият часовник брои последните си часове?...

Една котка спеше под стряхата и когато момчето развя синия си панталон в двора, тя отвори едното си око от любопитство, съобрази нещо и после се направи на задрямала. Момчето обаче не ѝ обърна внимание.

– Ето, това е едно момче – каза старата хазяйка от столчето си и се разсъни. – Каква шапка!

Момчето вървеше замислено и тихо си тананикаше нещо, и се усмихваше. Тогава аз не знаех, че то ще живее в нашия малък, пуст и мълчалив двор.

* * *

Отначало момчето не излизаше никога от стаята си и аз често съглеждах неподвижното му, прозрачно лице зад прозореца, отсреща.

... Когато слънцето залязва, лицето му става златно и се отдалечава.

А враната тази вечер кацна на моя стар прозорец и аз чух далечния шум от крилете ѝ...

Нали враната размахва големите си, тъмни криле безшумно над пожълтелите, старинен двор?...

Млади и непознати господине, нима наистина Вашето лице става златно привечер, когато слънцето залязва? – Навярно Вашите коси са сини тогава, млади, непознати господине. А може би те са сребърни. Сребърни, – нали?

... И аз видях как в полунощ една звезда блестеше кротко на старото дърво в двора... и как синьото момче застана под моя прозорец... и после то ми кимна тихо с ръка и ми се усмихна...

Може би аз сънувам равнина. И имам светлосини панталони... Нямам ли всъщност и шапка с перо?... Ето, аз се возя на един малък велосипед. – Със светлосини панталони... И момчето, – да... то също се вози на един много малък велосипед по дългите пътища на равнината.

Може би аз сънувам равнина – може би аз слушам нечий гуми – отдалече...

Синьото момче говори тази нощ.

* * *

Оттатък двора ни има улици и къщи и още по-надалече – градове и други улици, и други къщи, и гары, и железници.

Светът е вън от нашия малък двор, където вечер над потъмнялата стряха от хоризонтите дохождат облаци.

— Ще вали дъжд — галече, галече, — аз чувам шум от падащи капки — казва някому старата хазяйка и се отдалечава...

Всъщност старата хазяйка спи в ъгъла на зграчната стая, до огледалото — и тя спи тихичко, и не казва нищо...

Да, наистина, аз усетих този галечен шум от падащи капки. Когато синьото момче беше излязло безшумно на двора и гледаше учудено облациите...

Тази вечер беше съвсем тихо и ставаше все потъмно. Само котката светеше цялата — сребърна, голяма, с пухкави крачета... И аз видях как синьото момче я взе в ръцете си и я прегърна кротко, и я целуваше...

Момчето беше синьо — да. То говореше на гървешата дълго, — и ги докосваше с ръце, и целият двор ставаше вече златен — и звездите блестяха като големи, ярки камъни върху кроткото кауфе на прозорците...

Аз бях вътре пак — и се усмихвах безсмислено — и беше ми така тежко, че съм сам — и спомням си — после аз заплаках тихо, съвсем тихо, но в двора вече нямаше никого.

* * *

Това не може да бъде — не е било — да ви кажа ли?... Синьото момче си отиде.

Аз го видях насън — видях в полунощ една мълния, която прогъни равнините, и синьото момче, и то се сгромоляса тежко, надолу, изведнъж...

Аз скочих тогава и вървях по двора — сам — и ветровете тъмнеха по ламарината на покрива.

Може би синьото момче никога не е идвало в нашия малък двор. Нали стаята му призори беше пуста, нямаше дори и огледало — само един изпрашен стол и плесен по влажните стени?...

... В двора ни няма никого. Няма го самия двор... Господи, да отида ли при старата хазяйка, да отида ли при нея съвсем тихо, да ѝ кажа ли:

— Госпожа, нали Вие си спомняте, че тук някога пристигна едно момче... Едно синьо момче пристигна тук, госпожа, нима не си спомняте?

* * *

Обитателите на двора ни обаче са бедни. Те стават сутрин много рано, отиват някъде, после се връщат по зграч, сами, един след друг, уморени от дните си. Никой от тях не е виждал синьото момче... Нима златното лице на прозореца по залез не е било друго освен блануване и лудост?

Обитателите на нашия двор са бедни — да. Една монотонна действителност, тъжна наистина — уви! — и чужда за очарованието на странното, синьото момче... Но защо те казвам, че цялото синьо момче е една смешна измислица?

Само старата хазяйка ме поглежда съчувствено, когато аз стоя съвсем сам до прозореца и чакам някого.

Може би тя помни синьото момче. Нали тя сега винаги до стария прозорец и разговаряше с часовника и дъжда? Може би заглеждана в залеза, тя е видяла как се отдалечава лицето на синьото момче...

Млаги и непознати господине, Вие дойдохте при

мене, до моя стар прозорец само веднъж и ми кимнахте тихо с ръка, и ми се усмихнахте. Вие бяхте така добър да ми се усмихнете в зрача, млади, непознати господине... Не си ли спомняте, че когато влязохте в двора ни, нашата котка Ви обърна гръб и Вие носехте широки, светлосиви панталони и шапка с перо?...

Ах, нима никога не обича да бъде тихо, да бъде съвсем тихо – когато в стаята е зрячно и остарелият часовник брои последните си часове?...

... Мене ми се струва вечер, че старият часовник умира – и гърветата не живеят вече – и всичко става тъмно, бездиханно, мъртво – завинаги.

О-ХИ-КУ-САН

О-хи-ку-сан не знаеше къде е роден.

Една лунна нощ той се бе познал в градината пред езерото, където се оглеждаше като Нарцис. Но оттогава има вече много време. Той е сам.

О-хи-ку-сан.

Аз мога да ви разкажа нещо за него. Защото аз го виждах понякога, слушах го да говори, опознавах го. Неговото минало и сега ми е неизвестно, както тогава, когато той ме заговори за първи път, когато ми каза много неща за себе си.

Имало е в средата на безкрайния град бар. Два криви фенера са бдели от години пред широката му, пъстра врата. Жените са повдигали учудено вежди пред червените букви на фирмата. Кучетата махали радостно опашки, разхождали се.

О-хи-ку-сан, ти ме спря под един фенер, както се усмихваше. После ти взе ръката ми меланхолично, и ето – аз слушах вече песента на стария бар, момичетата, които се провикваха, гърления смях на пияните мъже, скръбната музика на акордеоните, твоя глас.

Шартръозът светеше златисто в тънките чаши. Синята лакирана маса отразяваше дълги блясъци пред нашите очи. О-хи-ку-сан вече говореше.

Нима той знае приказки?

Аз слушах чудни измислици за северното слънце, за един много стар потънал континент, за църковете с бледни пеещи момичета, за луната, която е вещица, за двете деца, изгубени в старата гора.

И така вече имаше зграч в големия бар. Цветовете бавно потъмняваха. Оставаха все още само големите, втрепенени, нежни очи на О-хи-ку-сан.

Кой е той?

– Кой си ти? – го попитах аз тихо.

– Аз съм О-хи-ку-сан – прошепна той още по-тихо.

После над гансинга пламна една червена лампа тъкмо когато акордеоните засвириха някаква песен, много дива, без ритъм – нещо, което слушах за първи път. Жените, бледно напугрени, се оттеглиха в гръното. Яркочервените им устни станаха безжизнени. Аз чух, че го мене някой стенеше болно, тихо виеше. Да, О-хи-ку-сан зазвуча заедно с неврастеничните акордеони, за да се изправи след един миг в средата на гансинга прозрачен и дълъг като лилия. О-хи-ку-сан танцуваше – диво, без ритъм, хаотично – как ли още?

Той беше без съмнение много красив.

Защото жените въздишаха скръбно, а пияниците искаха да го целуват и не една ръка се протегна към него тогава.

Аз самият чувствах, че дивият пол, който излъчваше О-хи-ку-сан в червената светлина, бе опасен, немолимо притегателен.

– Ти ми стана много чужд вече – му казах аз после и си отидох.

Една нощ той дойде в моята голяма, празна къща, когато аз спях. Как е влязъл при мене, аз не знам и още не разбирам. Но когато се събудих, той бе застанал прав в лунната светлина над леглото ми и ме гледаше втрепенено. После той седна до мен и помилва най-напред ръката ми, след това моите коси и може би той искаше да ме целуне.

– Ти си твърде извратен, О-хи-ку-сан – му казах аз. – Твърде извратен.

Тогаваш О-хи-ку-сан сякаш плачеше.

– Аз съм студен – шепнеше той, – аз съм много студен. Аз обичам еднакво стария потънал континент, негърския танц, високите бледни лилии, тебе. О, аз съм наистина много студен... но аз ви обичам... Ти едва ли би могъл да разбереш това.

Много по-късно войната беше вече избухнала. Чух, че в едно въздушно нападение над нашия град О-хи-ку-сан стоял пред стария бар и се радвал на опасните илюминации, когато големите здания се събаряли с грохот в мрачните улици.

О-хи-ку-сан, ти не разбираш нищо от хора, от война, от опасности. Какво ще стане с тебе?... Ако ти умреш, сигурно е, че няма да има вече никой подобен на тебе... Знаеш ли, аз мисля, че ти и без това си осъден на смърт. О, да – хората без съмнение ще заживеят заедно в бъдещето, което предстои... А ти си толкова отделен, толкова различен...

Къде си ти сега, О-хи-ку-сан?

И така вече имаше згряч в големия бар. Цветовете бавно потъмняваха. Оставаха все още само големите, втрепенени, нежни очи на О-хи-ку-сан.

Кой е той?

– Кой си ти? – го попитах аз тихо.

– Аз съм О-хи-ку-сан – прошепна той още по-тихо.

После над гансинга пламна една червена лампа тъкмо когато акордеоните засвириха някаква песен, много дива, без ритъм – нещо, което слушах за първи път. Жените, бледно напугрени, се оттеглиха в дълното. Яркочервените им устни станаха безжизнени. Аз чух, че го мене някой стенеше болно, тихо виеше. Да, О-хи-ку-сан зазвуча заедно с неврастеничните акордеони, за да се изправи след един миг в средата на гансинга прозрачен и дълъг като лилия. О-хи-ку-сан танцуваше – диво, без ритъм, хаотично – как ли още?

Той беше без съмнение много красив.

Защото жените въздишаха скръбно, а пианиците искаха да го целуват и не една ръка се протегна към него тогава.

Аз самият чувствах, че дивият пол, който излъчваше О-хи-ку-сан в червената светлина, бе опасен, немолимо притегателен.

– Ти ми стана много чужд вече – му казах аз после и си отидох.

Една нощ той дойде в моята голяма, празна къща, когато аз спях. Как е влязъл при мене, аз не знам и още не разбирам. Но когато се събудих, той бе застанал прав в лунната светлина над леглото ми и ме гледаше втрепенено. После той седна до мен и помилва най-напред ръката ми, след това моите коси и може би той искаше да ме целуне.

– Ти си твърде извратен, О-хи-ку-сан – му казах аз. – Твърде извратен.

Товага О-хи-ку-сан сякаш плачеше.

– Аз съм студен – шепнеше той, – аз съм много студен. Аз обичам едновременно стария потънал континент, негърския танц, високите бледни лилии, тебе. О, аз съм наистина много студен... но аз ви обичам... Ти едва ли би могъл да разбереш това.

Много по-късно войната беше вече избухнала. Чух, че в едно въздушно нападение над нашия град О-хи-ку-сан стоял пред стария бар и се радвал на опасните илюминации, когато големите здания се събаряли с грохот в мрачните улици.

О-хи-ку-сан, ти не разбираш нищо от хора, от война, от опасности. Какво ще стане с тебе?... Ако ти умреш, сигурно е, че няма да има вече никой подобен на тебе... Знаеш ли, аз мисля, че ти и без това си осъден на смърт. О, да – хората без съмнение ще заживеят заедно в бъдещето, което предстои... А ти си толкова отделен, толкова различен...

Къде си ти сега, О-хи-ку-сан?

КУЦОТО МОМИЧЕ

Навън вали и аз сега го малката маса и чакам своя приятел. Хармониката свири и синята китара свири полека в малката, весела кръчма. Аз обичам танца на уличните момичета, когато те се притискат до своите пияни кавалери и се усмихват. Аз обичам добрия кръчмар в неговата жълта престилка и стенния часовник. Обичам разноцветните бутилки, студените питиета. Ракията, коняка, рома, мастиката, шарт-рѝоза – жълтите, зелените, червените, сините, златните питиета, обичам бирата и цигарите, и уличните жени. Аз съм сам и плача пиян, и пея, докато прегракна. А навън вали дъждът и дърветата шумят тихо в тъмнината на безлюдните улици.

Тогава момичето от ъгъла ме поглежда с големи-те си виолетови очи.

То пуши тихо и димът от малката бяла цигара пада по раменете му, по косите му. Тези сребърни, кротки коси!... Момичето се усмихва печално и когато аз седнах при него, то докосна полека челото ми с ръка. После повдигна бавно чашата и пихме двамата, и не си казахме нищо. А навън шумели дърветата, часовникът звънял полунощ – хармониката грезгаво свирела – цялата кръчма танцувала под дъжда и уличните жени пеели пияни и показвали меките си, увехнали гърди.

Госпожице, Вие сте така самотна тази вечер. Вие не чакате никого и само се усмихвате печално. Вашите очи са виолетови и тъмни, и Вие пушите Ва-

шата малка, бяла цигара безшумно в тази стара, изгубена кръчма... Госпожице, Вашите коси приличат на сребърните хълбоци на комките. Позволете ми да ги помилвам тази вечер, когато Вие се усмихвате и не казвате нищо.

Никой не е виждал никога как се усмихва момичето от своята малка маса под сребърните си коси. То пее тихо и милва ръката ми. Така в старата кръчмица дохожда стражарят и хармониката не свири вече. Една жена се отгърпва в ъгъла и стиска гърдите си с ръце и крещи прегракнало, и плаче. Тя взима с малките си, треперещи пръсти една малка, синя бутилка и я хвърля с вик върху тъмното лице на кавалера си. Той замахва с ръка и я удря после. И тя пада на пода, и стене, и целува краката му. Така старият стражар отвежда пияната жена и пияния мъж някъде; и момичето до мене се усмихва уплашено.

– Ела с мене – казва то. – Аз съм съвсем самичка. Аз нямам никого. Аз живея далече оттук – при стария градски канал... Дъждът е престанал. Искаш ли да отидем другаде – в по-тиха кръчма, където не стават скандали и стражарите не идват в полунощ с тежките си ботуши? Ах, ти си пиян, ти си пиян, не дърпай косите ми... остави ме...

Момичето изпива една чаша с вино. После то става полека от масата.

– Виждаш ли – казва то, – аз съм куца. Аз куцам от много отдавна, от деня, когато съм проходила. Но нали ти казваш, че моите очи са виолетови и тъмни и че аз се усмихвам тихо, когато пуша цигарата си. Пияно момче, ще дойдеш ли с мене?... Ела. Ти си добър... Изпрати ме мъничко... Ах, нещастната аз!

Момичето се задъхва вече и аз я взимам под ръка, и ние излизаме двамата. А навън дъждът не е преста-

нал. Той удря стрехите тихо – и тъмните стълбове. Дърветата плющят под гъжда. Вятърът плющи, плющят жиците...

Ах, тази синя, мокра, мъглива, гъжовна нощ!... Та момичето ме държи за ръцете; то върви и се смее прегракнало, и крещи силно, и гласът ѝ е заглушаван от вятъра.

– Дъждът ни измокри – казвам. Пиян съм наистина. Очите ми са се затворили навярно. А момичето ме отвежда някъде. Къде отиваме... Залитам вече върху момичето. Ето, аз залитнах върху неговите рамене под непрестанен, тъмен, шумящ гъжд – и то се спря до уличния стълб – и се притисна до мене с тих вик, и ме прегърна отведнъж с ръцете си... и ме докосваше навсякъде с ръце...

– Ела с мене – казва то и не се усмихва вече никак. – Ела с мене...

В мойта стаичка има също така вино и ром – и един малък грамофон. Та аз не съм пияна – ти виждаш... Нали ти няма да се върнеш в онази грозна кръчма сега, при безумните, остарели, пияни жени? В мойта стаичка има също бутилка вино и ром... Защо не гойдеш?... Защо не ме обичаш?... само тази нощ. Не ти струва нищо – нищо не ти струва – ангел!...

Дъждът – старият, тъмният гъжд пада над черните, огромни стълбове... По паважа неравномерно трака с малките си токчета куцото момиче. И как куца то, как то е криво!

– Ах, аз знам, че трябва да има някой, все пак трябва да има някой, който да обича куците момичета. – Все трябва да има някой някъде, който да ни обича и да милее за нас, дори и да сме най-последните ние. – Господ ме е създал куца и аз знам, че той, също така, е създал един мъж, който да ме иска и да ме оби-

ча куца – и да ме милва, и да ме притиска безумно до коленете си – куца. – Но той няма да се яви при мене никога, защото ще е грозна нашата любов за другите, и смешна ще е. – Или той може би ще гоиде, но когато е вече твърде пиян и твърде много паднал...

Аз искам един строен, мургав, тъмноок мъж, със силни ръце и пъргави колене. Може ли да няма никъде, никъде такъв мъж – който да иска за себе си едно куцо момиче, едно малко, куцо момиче, за да се забавлява с него, да го обича, да го пази – Та нали всеки глас има своето ехо? Ах, ах, Господ е наредил истинската хармония, но хората отиват против Господа – и всичко са объркали вече – и няма никога да гоиде при мене моят мъж, защото хората са наредили така със своите мисли и присмеха си...

... Дъждът е престанал. Ние двамата стоим до уличния фенер. Главата ми тежи от вино. Момичето ме държи за ръцете и се усмихва печално.

– Аз ще гойда при тебе – казах аз тихо и го допрях до уличния стълб – и то се притисна още веднъж в мене и се загъхваше все така усмихнато на нещо, и шепнеше до раменете ми: „Ти си добър, ти си добър... ти си много добър.“

УЛИЧКАТА

Ах, когато залязва слънцето над старите, мъгличиви къщи. Зграчава ли се, дърветата тръгват безшумно по двора и почукват тихо с ръце по прозорците. Аз сега го прага. Под стряхата кученцето е задрямало. Няма никого.

На двора излиза старата хазяйка. Тя сяда тихичко на своето столче под прозореца. Стъмни ли се, старите дървета я заобикалят дружелюбно и в тъмнината на малкия двор започват безкрайни разговори – за гъжда, за котките, които вчера събориха една керемиди от покрива. А месечината се скрива зад комината на стряхата, спотайва се и подслушва оттам, хитрата. Отскоро обаче предпочита да седи по другите стрехи. Навярно някоя от нашите котки я е изграскала по лицето. Лоши котки!... Но по стар навик месечината все още надзърта понякога в малкия ни двор. И тогава дърветата ѝ кимат приятелски с ръце, а старата хазяйка се усмихва от своето столче.

* * *

Когато се стъмва полека над нашия пожълтял, безшумен двор, дохожда едно усмихнато, чудно момче. То дохожда само в малкия старинен двор и лицето му свети златно от залеза.

– Да се разходим – казва тихо моят приятел и се усмихва... Листата на дърветата падат...

– Да се разходим – казвам аз и се усмихвам...

Ние вървим и цялата уличка свети от зграча. Някъде, до някой стар, изкривен стълб, присягат старите добри котки и въздишат мечтателно. Дърветата също се разхождат. – Със сребърни ръце... А надалече, над малката, безшумна уличка, пред златния хоризонт, размахват големите си тъмни криле враните.

В къщите не живее никой. Всички прозорци са пожълтели от гъжда и слънцето. Тихо е.

– Ние сме съвсем сами – казвам аз на моя приятел. – Ние сме съвсем сами и никого няма вече при нас. Аз искам да намерим някой млад весел скитник и да скитаме по улиците – винаги – и да замеряме момичетата с малки бели картончета, когато се зграчава... Мой приятелю, от отдавна ние не сме виждали никого друго освен старата хазяйка и никога ние не сме отивали по големите бели мостове, където тихо вървят самотни старци с бабончета и деца. А ето че слънцето е залезнало вече и се стъмва полека. Ние ще остареем навярно – и ще загубим усмивката си – забинаги!... И няма да се радваме вече на слънцето... Ах, мой приятелю, защо сме така самотни и защо ти така тихо се усмихваш под старата синя стряха в малката затъмнена уличка – защо аз искам да приседна кротко до стария фенер – да посегна с ръка към луната – и да се усмихвам – и да приказваме полека двамата – и да се стъмва – безшумно над нас.

– Мой приятелю, мой приятелю... твоите очи светят златни. Ти се усмихваш... приседни до мене в старинната уличка, върху кроткия паваж, и нека винаги светят белите кротки стрехи в полумрака... Аз всъщност не искам никакви скитници и картончета нощем, нито старци, нито деца... Аз те излъгах. – Аз обичам само тези сребърни, криви стълбове и добрите котки, и тази затъмнена, тревяса уличка, и тебе, и никого – никого друго.

* * *

Тогава става тъмно и моят приятел казва, че ние не сме съвсем сами. Ние се разхождаме и слушаме въздишките на луната, разговора на самотните дървета. Сядаме до големите стълбове.

– Добър вечер – казваме ние полека на котките. И те лаят по коленете ни, и ни докосват с малките си златни лапички, и мъркат дружелюбно, и ни милват по лицата със своите малки, кротки муцунки... И ние наистина сме сами. И ние се усмихваме. Радваме се... И всичко е така хубаво, така хубаво около нас.

* * *

Така отива малката уличка към сребърния хоризонт със своите безшумни къщици и прегъснат паваж – тази пуста, затънтена уличка, където не е живял никога, и само моят приятел със златните очи поглежда учудено големите криви стълбове под кроткия шепот на дърветата.

– И нощем, нощем – стълбовете умират, и умират котките, и никога не минава вече в глухата улица – ние се прибираме безшумно в стария двор и съзерцаваме тъмнините над безкрайния хоризонт. Луната се вторачва мълчаливо над комините, ах, нощем... докато дворот ни расте тихо и се отдръпват стрехите дълбоко в тъмните далечини, – ние седим един до друг в пустинята на големия мрак и мълчим, и не въздишаме вече... и става тъмно, тъмно... Мой приятелю – аз съм безпомощен. Сам ли съм?... Сам ли съм? – Загина ли?

В КРЪЧМАТА

В малката синя кръчмица влезе едно момиче безшумно и седна под стария часовник в ъгъла. Кръчмарият се усмихваше и слънцето залязваше далече зад прозореца.

Ние въздишаме на малката маса... Твоето лице потъмнява от зрача. Ти пушиш цигарата си мълчаливо... усмихваш се...

Защо не ме погледнеш така, както те гледам аз сега?... Ние мечтаехме пътешествия, приключения в непознати хотели на стари градове... ние пътувахме с въздушни железници, седнали един до друг в малката стаичка някога... Ние виждахме през прозореца зелените лица на уличните жени, привечер. Съзерцавахме кротките врани и антените по високите къщи... Разговаряхме с котките и дъжда... Но ето, мой приятелю, сега въздишаме двама на старата маса... ти пушиш цигарата си мълчаливо... мен ми се плаче... и колко вино... колко вино...

Така му говорех аз... Така говорех аз тихо на своя приятел... Той не ми казваше нищо.

... И когато часовникът прегракнало запя старинната, тиха песен, една малка синя птичка кацна на стария прозорец на кръчмата и целуна с тъмната си човчица дъждовните канки по белите кротки стъкла... А вън валеше дъжд... Слънцето го нямаше вече... Беше тъмно...

– Ние скърбим, приятелю мой... Ние скърбим за

* * *

Тогава става тъмно и моят приятел казва, че ние не сме съвсем сами. Ние се разхождаме и слушаме въздишките на луната, разговора на самотните дървета. Сядаме до големите стълбове.

– Добър вечер – казваме ние полека на котките. И те лаят по коленете ни, и ни докосват с малките си златни лапички, и мъркат дружелюбно, и ни милват по лицата със своите малки, кротки муцунки... И ние наистина сме сами. И ние се усмихваме. Радваме се... И всичко е така хубаво, така хубаво около нас.

* * *

Така отива малката уличка към сребърния хоризонт със своите безшумни къщици и тревясал паваж – тази пуста, затъмнена уличка, където не е живял никога, и само моят приятел със златните очи поглежда учудено големите криви стълбове под кроткия шепот на дърветата.

– И нощем, нощем – стълбовете умират, и умират котките, и никога не минава вече в глухата улица – ние се прибираме безшумно в стария двор и съзерцаваме тъмнините над безкрайния хоризонт. Луната се вторачва мълчаливо над комините, ах, нощем... докато дворът ни расте тихо и се отгърпват стрехите дълбоко в тъмните галечини, – ние седим един до друг в пустинята на големия мрак и мълчим, и не въздишаме вече... и става тъмно, тъмно... Мой приятелю – аз съм безпомощен. Сам ли съм?... Сам ли съм? – Забвимагу?

В КРЪЧМАТА

В малката синя кръчмица влезе едно момиче безшумно и седна под стария часовник в ъгъла. Кръчмарият се усмихваше и слънцето залязваше галече за прозореца.

Ние въздишаме на малката маса... Твоето лице потъмнява от зрача. Ти пушиш цигарата си мълчаливо... усмихваш се...

Защо не ме погледнеш така, както те гледам аз сега?... Ние мечтаехме пътешествия, приключения в непознати хотели на стари градове... ние пътувахме с въздушни железници, сигнали един до друг в малката стаичка някога... Ние виждахме през прозореца зелените лица на уличните жени, привечер. Съзерцавахме кротките врани и антените по високите къщи... Разговаряхме с котките и гъжга... Но ето, мой приятелю, сега въздишаме двамата на старата маса... ти пушиш цигарата си мълчаливо... мен ми се плаче... и колко вино... колко вино...

Така му говорех аз... Така говорех аз тихо на своя приятел... Той не ми казваше нищо.

... И когато часовникът презгракнало запя старинната, тиха песен, една малка синя птичка кацна на стария прозорец на кръчмата и целуна с тъмната си човчица гъжговните капки по белите кротки стъкла... А в ън валеше гъжг... Слънцето го нямаше вече... Беше тъмно...

– Ние скърбим, приятелю мой... Ние скърбим за

нашите съзерцания лете от прозореца на малката стаичка. Ние никога няма да пътуваме с океански параход към Америка... Няма да видим никога южните градове на тропика... Няма да стигнем в Сингапур никога, никога... Ние не мечтаем вече, приятелю мой... ние сме самотни, съвсем самотни. – И само привечер се отбиваме тихо в кръчмата и пием дълго... дълго... и не казваме нищо...

Така говорех аз на своя приятел. И той не ме поглеждаше така, както го гледах аз... и на мен ми се плачеше... Защо годините застаряват вече нашите лица и ние не направихме нищо за никого – и бяхме така самотни тази вечер в старата синя кръчмица...

А после влязоха в полузграча трима души мълчаливи и кротки, те влязоха полека в тихата кръчмица и единият от тях носеше мажа хармоника Той сегна безшумно до стария тезгях и засвири с малката златна хармоника. А в кръчмата пееше един самотен тъжен старец... Той пееше неразбрано някаква стара песен – и момичето от ъгъла се усмихваше със своите големи златни очи. То кротко развля малката си синя коса от тъмните прозорци на кръчмата; и аз виждах как то танцува безшумно и слушах как подът тихо скърца под неговите тъмни нозе...

Малката сребърна кръчмица пътува бавно към хоризонта с кроткия старец и синьото танцуващо момиче. А навън тихо вали дъждът... И няма никого при мене... и никой никога няма да ме обича... и да ме помилва безшумно по косите с ръка, когато се зграчава.

– Мой приятелю, защо на мен ми се струва, че аз плача и че съм сам – завинаги – завинаги... в тази златна весела кръчма?

Защо на мен ми се струва че ти се отдалечаваши мълчаливо в тъмнините заедно с жълтите фенери и

дъжда – завинаги... завинаги... Защо аз искам да целувам луго, до смърт, старите стъкла на прозорците, да креция, да се гърча в тази стара, синя кръчма, където тъжният, мълчалив човек свири със своята малка хармоника в ъгъла и дъждът полека вали в тъмнината навън – над самотните тъжни фенери...

Така говорех аз на своя приятел тази вечер... И той не каза нищо, и не ме погледна нито веднъж така, както го гледах аз, но когато излязохме навън, той докосна с мокрите си ръце ръката ми и като се спря безшумно до уличния стълб, целуна тихо моите устни под безкрайния дъжд, в тъмнината на пустата улица.

МОИТЕ ПРИЯТЕЛИ В ХОТЕЛА

Тази вечер в мойта стара стая на градския хотел влезе един млад, непознат господин.

Аз съм сегнал до прозореца и броя антените по отсрещния покрив. Вие не знаете, че аз живея от много отгавна тук, в този малък градски хотел... Уличката е затънтена. Нощем под стълбовете се усмихват улични жени. Кръчмите светят до разсъмване.

Аз живея в малката бяла стая на градския хотел... Тук има маса и една стара ваза без цветя. На закачалката е моето палто – пъстро и остаряло вече. Има и няколко легла.

Когато се зграчава, аз отварям големия прозорец. – Слънцето залязва зад червените покриви. Враните, червени, хвърчат и кацат по комините. Тихо е...

Старият хотелиер е много добър. Той носи голяма златна верижка от часовник на джобчето си и се усмихва. В стаята ми са дохождали различните посетители на хотела. Те се събличат полека, лягат мълчаливо в леглата си и заспиват веднага.

– Вие защо сегите винаги до прозореца? – ме питат понякога... Аз обаче не отговарям никому.

Да, разговарям само с добрия хотелиер и прислужничките. С още един господин разговарям понякога, но той е винаги пиян и живее в съседната стая... Защо ли този млад господин от съседната стая е винаги пиян? (Аз също обичам да бъда пиян, но невинаги.)

А тази вечер новият посетител влиза полека,

усмихва се и гаже си приказва нещо самичък. Ето, мой пуши с една голяма лула и върти своето бастонче...

Той ще живее в тази малка бяла стая на стария градски хотел. Заедно с мене.

* * *

Аз обичам изсушените цветя и старомодните вази. Обичам старинните портрети, където гамите се усмихват снизходително под големите си шапки с пера. Обичам слънцето и пролетния вятър, – затънтените кръчми хармониките. Обичам скитниците с големите жълти лули и бастончета.

– Ние ще излезем тази вечер на разходка по улицата, нали?... – ми казва от прозореца непознатият господин и пуши лулата си.

– Да – казвам аз и се усмихвам, без да ща.

И ето, в стаята ни дохожда моят приятел от съседната стая. Той е пиян. Той носи голяма сребърна хармоника в ръце и я разтяга, и тя свири полека.

– Ето – казвам аз, – това е нашият нов съквартирант.

И ние сядаме на малкия гърбен креват тримата и разговаряме тихо.

А по улиците минават големите червени камиони и едно врабче удря с клюн по прозореца. Комините на къщите повдигат учудено глави и се събират по краищата на стрехите. Те надничат любопитно в улиците. Слънцето е залезнало. Зграчава се.

А долу, там, кръчмите вече светят. Фенерите дохождат по тротоарите. Уличните жени спират уморено по ъглите.

Ние, тримата, кимаме добродушно на антените, усмихваме се и тръгваме тихо по кривите стълби

на стария хотел. Добрият съдържател поклаща кротко верижката от часовника на своето джобче и от вратата ни казва: „Довижданѐ.“

* * *

Така живеем ние, тримата, в непознатия хотел на малката затънтена уличка. Сега е вече есен. Привечер вятърът чука в прозореца, враните от отсрещния покрив са по-замислени; уличните жени нощем зъзнат по ъглите в своите къси рокли.

Моят приятел с бастончето и голямата лула е болен. Той пожълтява и стене нощем. Той говори вече само с голямата закачалка и огледалото. Заг нашата врата съседът е пиян и свири със своята хармоника.

Мен ми е студено. Ах, тези късни есенни дни. По паважа листата на всички дървета са вече паднали. Призори градските метачи намират по улицата само листа – есенни сухи листа, изпрашени и грозни. Мъглиците дохождат полека от хоризонта.

Една вечер моят приятел полека приседна на леглото си и ме погледна тихо.

– Нека слезем в кръчмата – каза той и се усмихваше безшумно. – Ние ще се развеселим долу, в малката опушена кръчма, и ще пием полека в чашите си черен ром. И ще пеем двамата радостно, и цялата кръчма ще пее с нас...

Така казваше той от малкия дървен креват и гледаше как светят фенерите в мъглата навън, и слушаше как прозорците бавно скърцат в здрача.

Мой приятелю, ние нямаме други радости освен малките чаши с ром, а нали ние нямаме никого, само кръчмата, и както случайно сме се срещнали в малката стая на нашия хотел, така случайно може би и ще

се разделим – по-самотни от най-самотните, каквито винаги сме били ние и каквито винаги, винаги ще бъдем.

* * *

Разсъмва се над стария хотел. А гъждът вали. Когато съм отворил очите си, аз съм видял големия бял прозорец и съм чул как зад вратата някой свири весело на хармоника и пее...

– Тихо – казвам аз и отварям синята врата. – Тихо! Нали още не се е разсъмнало? Нали е много рано сега?

Той е пиян, естествено, този мой приятел от съседната стая. Той никак не иска и да знае, че целият хотел спи. Нали той свири със своята хармоника и се усмихва под изкривения си, мокър от гъжда каскет...

И ето, той взима голямата сребърна хармоника и дохожда при мене до белия прозорец. Той се усмихва и гледа в очите ми... Не, не – този стар, малък хотел е в края на една затънтена уличка, където няма никого. Тук живеят много скитници. Моят приятел, който пушеше бавно лулата си някога, сега спи в своето бяло легло, той спи тихо и не говори нищо.

– Виждаш ли – казвам аз. – Нашият приятел спи. Той е заспал безмълвно на леглото си и той не иска ние да го разбуждаме сега. Ти не трябва да дохождаш при мене със своята голяма хармоника, когато си пиян и се усмихваш така чудно, така чудно...

Но ето, младият пиян господин ме прегръща полека с ръце и ме гледа дълго в очите.

– Ти си добро момче – казва весело той. – Ти си едно добро момче.

Ти седиш винаги до прозореца и гледаш ветрове-

те и облаците. Ние сме приятели, нали? Ти не трябва да се сърдиш затова, че аз съм пиян, нали аз те чувствам близък сега и те обичам, нали аз докосвам ръцете ти като брат – и това е хубаво?...

Тогава аз погледнах отдалече лицето на спящия. То се усмихваше и беше неподвижно, и беше бяло като утринната мъгла, и безжизнено като падналите листа по паважа.

– Ах, та той е умрял – казва моят пиян господин с хармониката. – Той е умрял тази нощ и стражарите скоро ще дотропат на стъпалата на нашия хотел.

И той разтяга своята хармоника, и ми се усмихва отново от прозореца, и пее весело с изкривен над ухото каскет – този млад, пиян господин от стария, непознат градски хотел.

* * *

Моят приятел е умрял наистина. Неговото бастонче стои захвърлено и прашно в ъгъла. Но той няма да докосне никога своето малко бастонче и няма да запуши никога вече с голямата си жълта лула.

Никои ли няма да скърби за тебе, мой приятелю? Никои ли не те е обичал?

Никои ли не скърби за тези, които имат само една радост – кръчмата и една страст – скитането? Повече ли любов заслужават другите, които умират сред цветя и гантели, заобиколени от кротки синове и внуци, с кръст в ръката и свещ... За които се печатат големи некролози и се пишат спомени.

Мой приятелю, нека никои не скърби за тебе никога. Аз ще сложа на гърдите ти едно малко книжно цвете. Защото сега е есен и всички други са прецъфтели отдавна.

* * *

Валяло е дъжд... И трамваят е спирал тихо в уличката и е звънял. Из него е излизала една малка весела птичка и ватманът кротко, като приказно джудже, е тръгвал с малката синя кола и дърветата са му кимали с ръце...

Валяло е дъжд... Здрачът е падал над дългите безшумни улици. Хоризонтът е потъмнявал над тъмните мостове... В полунощ един камион е разтрисал стария паваж по улицата...

Когато вали дъжд, уличните момичета тръгват тихо от далечините и спират сами, мокри, мълчаливи под големите стълбове – в старите затъмнени улички...

И аз вървя и поглеждам небето – и в здрача жиците ми изглеждат сребърни.

САМОТНОТО МОМЧЕ

Ти си онова самотно момче, което разговаря при-
вечер с гъжда и гърветата. Ти живееш в една малка
стаичка, където не дохожда никой. Но ти не скърбиш
за нищо вече. Нали гъждът вали в далечините и кучен-
ца махат радостно опашки под големите стълбове...

Ти ще умреш скоро. Ти ще умреш също така са-
мичък, както аз сега. И напразно очите ти ще се усми-
хват в зрачината на стаята.

Твоите радостни и тихи думи няма да бъдат
чути от никого. На твоите въздишки в тишината на
вечерта ще отговори само кроткият вятър... и часов-
никът едничък ще отбележи часа на твоята смърт с
тих удар.

Бедно момче. Сигурно ти не знаеш, колко е скръбен
твоят живот в малката стаичка, където все още се
усмихваш тихо на улицата и се радваш на котките и
хоризонтите. Колко скръбно е и това, че никой няма
да се усмихне на твоите кротки и тъжни очи, и че на-
празно живееш ти, бедно момче...

Но ето, един ден ти ще почувстваш безкрайна-
та пустота на своето съществуване и оттогава на-
татък ти може би няма да си спокоен нито един път
повече...

Обича ли те някой?... О, не, той и не подозира
гаже, че съществува ти. А ти си по-добър от други-
те и поне сърдечни са твоите погледи от прозорците.

Нали твоята доброта се усмихва и на най-мал-

ките и безпомощни същества. Ти си най-безпомощни-
ят от всички...

А никой не те обича. И може ли наистина да те
обикне, може ли някой да бъде привлечен от твоята
безкрайна, деликатна доброта? Има ли някой, който
да обича истинската твоя доброта? Или като тебе
са всички хора, които вървят край мен и се борят по-
между си, и се обичат, и се мразят.

Тази вечер ти седиш до големия прозорец на мал-
ката стаичка и с учудени очи гледаш облаците и хори-
зонта... И се усмихваш отново със своята тъжна ус-
мивка. Защото ти си още много млад, предчувстваш
края си, завинаги си познал миналото си и мълчалива-
та смърт във вечерта сега.

Ти си спомняш най-хубавите неща, които си пре-
живял някога в краткия си живот на годините, така
както си спомнят тези, които скоро ще умрат. Но
имаеш ли спомени ти, горко момче, имаш ли спомени?

Ти виждаш златното тъмно лице на един млад
човек... Това е твоят спомен, нали... Споменът за най-
хубавото, което си преживял някога в своя кратък и
напрегнат живот... Младият човек се усмихва с тъмно-
то си лице и очите му светят големи над твоите очи в
полуздрача... Защо ли си учуден, че си спомняш тъмно-
то златно лице на един млад човек, който се усмихва
до тебе? Бедно момче... Той ти е приказвал за неговите
градове, където умират от глад по улиците, за далеч-
ни светове, където пушат големи фабрики, за хората,
които нямат къде да се подслонят и къде да служат.
И както са така много, ще тръгнат някой ден всички
в бой по границите да променят стария свят. Ще го
направят ли и красив, и да няма вече вражда между
хората на земята, и да не се радват на живот едни,
когато други страдат и умират бездомни по пътища-

та?... Той ти е приказвал за земята и бедните хора и ти си слушал в здрача неговите тихи думи и си слагал неговата тъмна ръка на сърцето си, и си чувствал скръбта на целия свят...

Нали ти си спомняш, бедно момче, как вече не вървахме по големите поляни на планетата и как той ти се е усмихвал приятелски и се е радвал на това, че си така безпомощен ти и си така добър и радостен ти...

Нали той се е радвал, гето ти толкова много обичаш хората и мислиш за тяхното настояще и радост, и нали затова се е навесил над тебе в полуздрача със своите тъмни, усмихнати очи...

Нали ти го обичаше като брат и му се усмихваше винаги, и се радваше като дете, когато пристига той. И обичаше да го милваш полека по косите и да го утешаваш, когато е скръбен за нещо.

Но, сигурно нали, той те остави веднъж сам. Той си отиде веднъж, за да не се върне никога вече, наистина. — И оттогава ти живееш със своите тъжни усмивки пред хоризонтите...

Ти плачеше за него тогава... и слезе в една малка кръчма край града... И защо тогава ти изпи толкова много вино?... Ти го търсеше по поляните, където той нямаше да мине с тебе никога вече, и се притискаше безпомощно до големите дървета, и им се оплакваше за нещастieto си. И си чувствал, и казваше, че твоят приятел не е чак толкова лош, за да не се върне пак при тебе, че да ти говори за земята и бедните хора... Нали ти не вярваш, че твоят приятел ще те остави самичък, за да умреш съвсем непотребен на света? Нали ти си казваше, че той знае как ще страдаш и как ще се измъчваш ти без него?...

О, оттогава, бедно момче, твоята усмивка става все по-тиха и все по-безнадеждна. Оттогава ти

ставаш все по-мълчалив и по-смирнен... И ето, наистина — близка е твоята смърт. Ти желаеш вече това и ти трябва да умреш...

И ще бъдеш осъден, до края на дните си да си спомняш за тъмното златно лице на един странен млад човек, който се усмихва срещу тебе... И тогава си съзнал ти това, бедно момче. С това ти наистина си по-добър, по-безпомощен и весел, и си заслужил това най-голямо изтезание...

РАЗМИШЛЕНИЯ ОТ ЕДНА СКАМЕЙКА В ГРАДИНАТА

Когато се свечерява, аз сядам на някоя самотна скамейка в големия тих парк. Листата на дърветата падат полека по раменете ми и земята. Септемврийските вечери са мъгливи. Самотни момичета вървят по алеите. Те се усмихват на себе си и въздишат... Тъмно е. Аз съм сам. Никой няма да сегне при мене, на влажната бяла скамейка в зграчната кротка алея на градината. От много отдавна аз дохождам привечер на тази бяла, влажна скамейка и чакам да се стъмни, и слушам как шумят падащите листа над мене и как въздишат дърветата...

В градината тихият бял ресторант свети... Там гжазът свири танго и на големия сребърен дансинг танцуват млади мъже и жени. Те също се усмихват и не говорят нищо може би.

Тези листа, които падат, ми напомнят моя приятел, който аз съм загубил отдавна. Ние сме сядали безшумно на тази малка синя скамейка в зграча и сме слушали как въздишат старите септемврийски мъгли... Може би затова аз дохождам всяка вечер в парка и се усмихам на падащите листа и дърветата.

А ресторантът свети. Също така, както е светил преди години, когато съм бил ученик и съм вървял тихо в градината със синята си изкривена фуражка и с остарялата чанта в ръка. Аз съм мечтаел да нося голяма бяла мушама и бастон. Аз съм мечтаел да тан-

цувам в тихия дансинг на ресторанта с някое непознато, весело момиче през цялата нощ... Но ето, сега аз не искам да вляза в големия бял ресторант. Аз искам само да го съзерцавам отстрани тихо и да му се усмихам, както съм правел това някога, преди много години, когато съм бил ученик.

Ако ме питат защо сега винаги на тази малка скамейка в градината, аз няма да отговоря нищо. Но ето, сега аз ви казвам защо обичам да сега с часове в старата градина, когато се зграчава над нея и падащите листа шумят полека от галечините.

Ах, аз обичам всичко, което ме кара да си спомням. Обичам остарелите грамофони с криви гръжки и пожълтели кутии. Те са свирели някога танго от малката маса на някоя непозната полутъмна стая, където аз съм с непознати малки момичета.

Обичам големите кожени фотьойли, които седят неподвижни и мъгличиви в ъглите на големите приемни стаи. От тях аз съм се усмихвал безшумно между своите приятели в някой голям дом. Ние сме приказвали тихо в полумрака и сме пушили безшумно. А навън неусетно се е зграчавало и са скърцали полека прозорците. Може би затова сега, когато съм на гости някъде, аз замълчавам изведнъж в големия старинен фотьойл и въздишам полека – и не чувам повече разговора на озадачените домакини...

На тази малка синя скамейка в градината винаги аз усещам, че се усмихам, без да ща, и че въздишам... Понякога ми се плаче. Когато си тръгвам, аз сигурно си приказвам сам в тъмнината.

Но сега съм много сам. Може би аз ще умра скоро, щом като винаги си спомням. Аз съм стигнал дотам, да виждам във всички околни неща своето минало... Дъждът, който пада по паважа, ме радва и аз се усми-

хвам. Защото си спомням, че някога аз съм вървял по една такава тиха улица със своята мълчалива сестра и е валило дъжд над дърветата, и паважът е шумял тихо и е светил полека под тихия згряч...

О, не се чудете, че аз се спирам по ъглите понякога и изглеждам безумен. Не се чудете и на това, че с часове седя на тази малка скамейка в градината. Вие се лъжете, ако мислите, че аз живея напразно и че са безсмислени дните ми и празни. Аз никак не искам да умра, аз обичам този живот и скъпи ми са всички дървета и слънцето, и бавните испански танга. Та нали те всички ми спомнят моите някогашни дни!...

Тази вечер аз влязох в полунощ в един голям, шумен бар. Под виолетовите и червени лампи жените кълчеха бедрата си и се усмихваха, и пляскаха с ръце. Така те танцуваха своето танго и приличаха на негърки с големите си гърди и със своя танц. Те се притискаха с тих вик до своите пияни кавалери, а саксофоните светеха на естрадата и един келнер се покланяше безшумно до осветения вход.

И аз не усетих нищо тогава – и нито един спомен не преживях тази нощ, и когато излязох, беше ми пусто и безсмислено, и празно в черните улици – и аз не съзнавах вече, че съществувам.

ПРИКАЗКА

Градът блести от белите къщи и слънцето. В зеления двор малки пухкави пиленца се забавляват между рози и хризантеми. Тук има дървета, развеселени от летния вятър. Тревата расте, диша въздух. Само бялата ленива котка знае, че оттамък зиди съществуват дълги, прашни и тихи улици. Впрочем и момчето знае добре това, но то предпочита да го забрави.

Искам да ми припомниш нещо от тази неразказвана приказка. Думите са полузаличени от дългото време. Аз знам нейното начало, но ти криеш края ѝ. Ти го криеш от мене. – Защо не ми го разкажеш веднъж?

Аз не съм чужденец в зеления двор. Ти не ме посрещай враждебно... Малките пиленца и криновете са доверчиви към мене. Аз съм старият познайник на котката... Ние ще се разхождаме с нея. Нека само се стъмни. Ти ще чуеш нашия разговор, непонятен за другите хора. Ти можеш да дойдеш с нас, ако искаш. Ти ще ни бъдеш приятен.

Нека да ми припомниш нещо от детската приказка. Малка бяла фея от картон живееше зад кулисите на един стар театър. Принцът се движеше мълчаливо по сцената в тъмно трико. Той се усмихваше тихо под златните си къдрици. Той беше хубав.

Една нощ принцът спеше в своята забравена кула зад кулисите на стария театър. Прозорецът стоеше отворен към нощта. А луната се разхождаше мълчаливо по тъмните стрехи. Луната скучаеше.

Хилядите ѝ години не са променили нейната меланхолична красота. Но тя е била винаги самотна, защото живее отвъд живота на хората. В приказното царство тя е разговаряла с бледните принцове и царе. Но те вече са умрели отдавна.

И ето, луната съглежда малкия хубав принц през белия прозорец сега. Тя се спира. И бавно се изкатерва на корниза. Безмълвна и студена, тя го съзерцава дълго. А после застава до неговите къдрици и свети с най-златното и нежно свое сияние. А принцът полека отваря прозрачните си очи.

Той видя света позлатен и очите му станаха златни. Той се влюби в луната завинаги и оттогава лунните нощи станаха негов живот и негово щастие...

Знам още, че малката картонена фея потъмня от скръб, и вехтите кулиси старателно криеха от чужди очи нейните съззи.

Декорите в театъра избеляват. Книжните дворци мухлясват и се покриват с плесен...

Принце, защо напуснахте Вашата самотна скръбна кула? Малката картонена фея ще умре от скръб за Вас... Нима не знаете, че Вашата любов към луната е безнадеждна? Освен това Вие сте съвсем старомоден, принце... Вие търсите, знам, скритите и тихи убежища на луната...

В зеления двор малки пухкави пиленца се забавляват между рози и хризантеми. Нощем луната слиза в своето убежище безмълвно и тогава котката съзерцава нейната хилядогодишна красота между големите кринове.

* * *

Защо не ми разкажеш края на чудната приказка? — Не ме посрещай враждебно... Аз не съм чужденец в зеления двор. Аз съм стар познайник и на луната. Ние ще се разхождаме с нея сега. Нека само се стъмни... Ела с нас.

Моего дохождане при тебе нима прекъсна чудната приказка? Ти няма да бъдеш вече сам. Ние ще седим двама на прага на малката къща — и щ разговаряме дълго в тъмнината... и ще мълчим... принце!...

* * *

Ние сме две деца, загубени в тъмната гора. Старата магьосница, луната, ще ни отведе в приказното царство... И там аз ще науча края на нашата приказка...

СТАРИ ДЕКОРИ

Бях излязъл същия ден от болницата. Аз нямах никого и не знаех къде да отида. Вечерта приятелите от кафене „Трите стълба“ ме посъветваха да отида в „Нов театър“, зад католическата черква. Там аз трябваше да пренощувам.

Момчето от касата си спомних от една кръчма. — Една хармоника, джун, малка счупена чаша... Момчето се усмихваше все още с широките си гълъбови очи.

— Добър вечер — ми каза то.

Бях на театър.

Сцената искаше да покаже пътующ цирк. Отпред стояха две огромни колела с червени спици. Като че ли цялата сцена щеше да потегли веднага на път. Представях си как всички ние от галерията подвикваме след нея по широкия пращен път през нощта, след байки я.

— Господине, Вие трябва да се усмихвате, когато танцувате. Нима не чувате как всички ние Ви ръкопляскаме?

Тая вечер ми беше смешно и радостно. Малката циркова артистка пееше скръбно. Франсоа Вийон пристигна внезапно от Америка в старинно облекло от кадифе. Нали един цирк ще представи сега неговия весел „Патлен“? Не знаех обаче, че Франсоа Вийон танцува степ — като негър.

... Сцената полека опустява. Тъмно е. Една лам-

на свети зад жълтата завеса. Момчето има гълъбови очи. Ние ще останем зад кулисите в малката квадратна стая. Зад кулисите едно дете можеше да играе между пианото, картонения стол, декорите.

Аз заживях в малкия пъстър театър зад католическата черква. Дъхът на гримьорната беше влажен, въздухът миришеше на подземие. Между малките огледала карикатурите неусетно мухлясваха. Ние бяхме трима. Самият Патлен, момчето от касата и аз. Прибрах се вечерта, пушихме цигари. Сцената пътуваше по широкия път. Патлен обезумяваше във второто действие и блънуваше переруги... Франсоа Вийон слизаше от един небостъргач... Момчето играеше степ. Беше радостно.

Помниш ли неподвижната строга Темуга от трето действие? Аз се влюбих в нея и всяка сутрин, събуден от слънцето и шарманките, аз я милвах мълчаливо по картонените коси. Аз свалях внимателно превръзката от нейните неподвижни очи и танцувах дълго време с нея между високите завеси. А старият грамофон ни свиреше едно далечно, бавно танго, тъжно като старите декори...

Помниш ли, как вие с Патлен ме изплашихте една нощ?... Не искам да говоря за това. Но аз се утешавах дълго време след това само със старото олющено пиано зад сцената. Аз свирех тогава „Любовни упреци“ от Шац и въздишах мечтателно...

Господин Патлен, нима Вие си отидохте завинаги от нас? Къде са сега Вашите големи кафяви очила и чантата Ви, и Вашето пословично сукно? Нима ние никога вече няма да чуем вълшебното Ви пеене?... Калипсо? Черните переруги?

Един ден театърът беше затворен. Нямаше го Патлен. Старият господин Пурсоняк също нямаше да

се върне никога вече... На улицата обаче останаха шарманките и старото слънце...

Скъпи приятелю, аз не мога да забравя тебе особено, твоите широки гълъбови очи, твоята усмивка... Струва ми се, че ти все още вървиш заедно с мене по затъмнените улички край черквата, влизаш в една малка гостилничка – „Букем“... Вечерта градът е затъмнен поради войната, неподвижните здания изглеждат големи и черни. Ние стоим на терасата на театъра – има комини, една котка. Долу на двора все още играят деца...

Погледни ме открито – без угризения, и подай ми ръката си. Аз мисля, че ние ще се срещнем отново...

– Нали желаеш?

ЦВЕТОВЕ

Някога аз живеех в един отдалечен, полумрачен двор. Аз бях сам и гъждът, който падаше тихо, ме е развеселявал. Дърветата в тъмнината съзерцавали мълчаливо далечния хоризонт. Синьото момче почукало на прозореца и си отишло.

Нима аз съм забравил синьото момче? През лятото аз бях го намерил веднъж, една година по-късно, в някакъв голям и шумящ парк. Синьото момче ми каза своето име и аз се усмихнах. Аз бях вече твърде много покварен и някогашните въздишки бяха отдавна заглъхнали. Все пак аз можех да се радвам все още на дърветата, големи в зрача на парковете. Залезът имаше върху мен едно убийствено въздействие. Аз не плачех вече, но красотата сега не можеше да се отдели от моята неврастения.

Помня, че когато ние се напихме и виното беше размесено със слънце и – малко нещо – със сълзи. Изглеждаше слънцето да залязва в прозрачната бутилка, златночервена от виното. По-късно мастиката даваше също такива отблясъци в една оранжева чаша.

Докаато слънцето залязваше бавно, синьото момче ми изглеждаше вече оранжево.

– Това беше кръчмата, която аз обичам, а най-вече залеза. Защо аз страдам? Вижте, моите ръце търсят да помилват въздуха над едно море. Аз чакам...

Той ми говореше отново за дърветата и една яхта, която пътува на залез слънце върху зелените и

прозрачни вълни. Той ми говореше за големи, плачуци звезди над един самотен и мълчалив връх. Ние бяхме в най-пустите и най-мрачните кръчи. Ние пихме най-силните и най-отровнише ципиета. Спяхме край един канал, дълъг и черен, когато трябваше да се забравят мостовете.

О, моите болести на новопокръстен. Нима сега всичко това се е вече свършило?

... Оранжево.

Спомням си за „Безумната девственица“ на Рембо – този, когото обичам най-много и от когото не мога да се освободя. Колко сълзи, наистина! Аз няма да ги изплача никога.

Синьото момче. То сега няма никакво перо на шапката. Не е син дори неговият панталон. Синьото момче се усмихва обаче. Как е болна сега неговата усмивка на пианица.

– На хоризонта сините оттенъци преминават бавно в оранжеви, за да възтържествува накрай черният цвят.

Цветове. Може ли едно синьо момче, когато стане мъж, да бъде войник – с кафяви грехи и ботуши, които са прашни?

Синьото момче не съществува.

НЕПОЗНАТИЯТ

Искам да ви разкажа за моите срещи с един непознат. Аз не скучаех в моята малка стая. Вазата пазеше от дълго време две рози, които сега бяха вече увехнали. Хотелът изглеждаше мой дом. Неговите посетители ми бяха близки, без да ги познавам. Една жена в червена греха стоеше на стъпалата към четвъртия етаж през гения.

Аз обичам улицата, която виждам отвисоко. Момчето долу върви и свири с уста. Камионът излиза добродушно от стария кафяв гараж. Количкарите със своите широки зелени колички ме привличат... Непознатият не беше още дошъл.

Най-напред аз го срещнах в тъмнината до стария мост, под гърветата. Часът беше два през нощта. Аз бях сам и търсех приятелската врата на някоя кръчма. Той стоеше в най-черния мрак под едно голямо и самотно гърво. Изглеждаше, че самото стебло се раздвижва, когато той извика полека името ми. Аз се спрях и ние се погледнахме в мълчание. Неговата шапка в тъмнината ми напомни персийска чалма. Очите му горяха болезнено и ме съзерцаваха неподвижни.

По-бързо, отколкото очаквах, непознатият се отдалечи, като промърмори едва чуто някакво извинение.

* * *

Трябва да призная, че ме е страх. Някой върви по следите ми, дебне ме. Сигурен съм, че непознатият ме наблюдава. Аз не мога да открия присъствието му, но и през деня – неочакваното, внезапно мълчание беше негово, зная това. Поне да говореше нещо. О, да можех да го видя отново.

* * *

Влизах в кръчмите, сякаш отивах на поклонение. Не мислех, че печалните, изкривени момичета от тъгла са някакви проститутки. Танцувал съм, бил съм пиян. Някой ме целуваше по устните...

В моя мрак чувствам още по-осезателно неговото приближаване. В моята стая призори вече се очертават неговите контури. Кой е той?

Увехналите рози, жената на високите стъпала, безкръвният залез – цялата тая болезнена, мрачна красота издаваше неговото мълчаливо присъствие... Той сигурно е много красив – о, но той е непоносим, убийствен.

* * *

Най-сетне. Аз го видях. Какво ужасно откритие.

Непознатият ме гледаше мълчаливо в тишината на бавното разсъмване. Той свалеше безмълвно своята висока шапка. Той застана неподвижен до моето вдървено лице и аз слушах, усещах сега неговото уморено и равномерно дишане...

Той поразително приличаше на мене. Едва ли някой би могъл да ни различава. Но аз разбирам, че той

вече не знае да говори. Очите му са красиви, неподвижни, болезнени – и гишат. Животът не може да създаде моя образ. Той идва от смъртта.

Господи, ти виждаш, че неговото лице се разяжда от вътрешна язва; но то е много красиво... Ти виждаш, Господи, че аз съм вече сам, на гръното на тая бездна, която се нарича твоя свят – и аз не мога да се повдигна. И ти си безкрайно далече, безкрайно – неохотим...

– Някой не е останал жив след една такава среща. Аз я преживях.

* * *

Сега аз не живея в хотел, а в един двор. Криновите разговарят с мене, също и гъските. Нашите отношения са съвсем прости, но аз съм радостен, отгавна не съм си спомнял за непознатия.

* * *

Тази нощ сънувах непознатия. Той се отдалечаваше на кон, заплашвайки ме. Сега разбрах кой е той. Това съм самият аз... Но той е вече много различен. Ние враждуваме на смърт. Сега той не е красив, както преди. Само е станал още по-мрачен и по-упорит.

* * *

Помогни ми да не падна поразен, Господи!

В САМОТА

Аз седя върху дървеното и пъстро легло с един голям бял лист на коленете. За подложка ми служи един голям стар тефтер, където аз съм записвал в различни времена много весели или красиви мисли. Над мен таванът, остарял, напукан, показва своите стари български украшения от лакирано дърво. Аз виждам нарисованите цветя. Над мен един килим, пъстър от звезди и птици, гъжг върху прозореца. Аз съм сам.

Спомням си.

Най-напред момчето, което вървяло тихо под гъжда и пеело. То спирало всяка вечер пред едно дървено човече на улицата и се усмихвало радостно.

— Ето, това е нашата кръчма — казвало.

Дърветата били големи и слушали. Можело да се види златният акордеон. Един цигулар танцувал със своята малка кафява цигулка и свирел румба. Жените пеели.

Когато трамваят звънял отдалече и стражарят вървял тихо по тъмния кръстопът, вратата на кръчмата се отворила... и ето, едно момче. Със синя шапка и малко червено шалче на врата, със златно лице. Как странно. Очите му се усмихвали скръбно. Било тъжно над хоризонта.

Саша.

Тук аз виждам отново дървения таван със стари български украшения по краищата. Помислих си внезапно, че не ще мога да понасям дълго тази самота. Аз

съм сам сега, наистина. Какво струват дърветата и звездите, и тъмният гъжг?

В зграча бавно ми дохождат две сенки. Едно момче и едно момиче. Аз ще мисля за тях. — Може би така няма да съм повече сам, нали?

Спомени.

— Мили мой — казвало момчето. — Аз те чакам всяка вечер пред тази стара кръчма и ти се усмихвам отдалече. Ти си винаги пиян, мили, и твоите очи са мокри от гъжда. Трябва ли да се каже, че моите очи също са мокри, само че от сълзи... Не от гъжда, мили мой! Аз плача.

Тогаво момчето излязло от кръчмата озадачено и не казало нищо. Момчето и момичето вървели дълго по тъмните улици. В една градина те се спрели безшумно. Те се целунали, без да щат, — и колко красиво било да бъдеш до едно малко червено шалче и до една синя шапка в тъмнината, под едни устни, които се усмихват унесено.

Мили мой!

И ето, минало време. Момчето е било вече в една казарма навярно. То забравило.

Саша.

Момчето пожълтяло в зграчните стаи, без да се усмихва.

— Аз ще помня винаги твоите усмивки и твоите погледи. Коктейлите или виното в едни големи прозрачни чаши. Залезите, твоите ръце — тъмни, тъмни. Аз ще слушам винаги един глас, който казва отдалече едва чуто — „ангел“. Ти беше винаги пиян и ето сега те няма. А дърветата стоят в тъмнината под гъжда. Червеното шалче, червеното шалче. Трябва ли да се пее „не ме забравяй“ — никога, никога!... Трябва ли да се плаче?

Ти не помниш вече моя припадък върху снега. Как странно. Но аз ще мисля винаги за тебе...

Старият табан от лакирано гърво скърца. Тук е още по-тихо. Няма да пиша повече тази вечер. Става тъмно.

Нека сме отбележили винаги един спомен.

НА СЕВЕР

Момичето, което пееше дълго време, сега мълчи. Ръцете му са вече неподвижни. То седи до прозореца и изглежда мъртво. Защото снегът падаше бавно и закри предметите.

Снегът замайва и опиянява. Прозрачният лег подчинява очите, които го виждат. Белият лег, който е бляскав, стои неподвижно във въздуха.

Когато завали снегът, уличките тръгват бавно към пустинния север. Те остават без хора и без животни. Дърветата обаче очакваха дългото пътешествие. Уличните стълбове също така бяха много нетърпеливи. На север те се чувстват добре и без стеснение се движат и вървят, защото има мълчание.

Аз мислех, че се страхувам от белия въздух. Макар че дългият сняг е красив и студен. Има обаче опиянения, които плашат. Освен това момичето, което изглеждаше мъртво, сега живее. И аз виждам, че то е смъртно опиянено. Аз се страхувам.

— Аз те сънувах — каза то бавно и студено под един стълб от лег. — Аз те очаквах дълго време, без да познавам твоите очи, нито ръцете ти. Аз мечтаех за твоето прозрачно, красиво и недостъпно лице. Аз знаех, че ти живееш на север, и дойдох, за да позная яркия, но леден блясък на твоите очи...

Сам не знам как съм дошъл тук. В този студен северен безкрай. Изглежда, че това момиче е било мое предопределение. Трябва да ви кажа обаче, че аз не съм

го очаквал. Аз мислех, че то е наистина мъртво – в снега, който ме затваряше.

А снегът вече закри и последното гърво, и последния уличен стълб. Остана само студеният, безпределен и бляскав въздух. Очите на момичето се отваряха в сребърния зрач. Те блеснаха срещу мене като ледове, осветени от слънце.

– Ела – каза момичето, – ела на моя сняг. Дай ми да опитам твоя недостъпен студ, който вика смъртта. Ела върху мене. Кой друг би обичал твоя климат, кой би могъл да го понася?

Момичето ме докосна безмълвно и ръцете му звънтяха като лед, който се чупи. То ме целуна и прилепваше все по-бавно и по-сигурно до мене. – Сега аз съм част от тебе – каза полека то и се усмихна. – Ние ще станем едно и също нещо...

Снегът сигурно е закрил и него. Аз не знам. Но тогава бях чул думи, които нееха отдалече.

– Тук смъртта е бяла и легена. Тя е безкрайният живот. Аз не съществувам.

Мои братя, снегът ще се стопи. И ще се завърнат уличките от дългото пътешествие. И ще капят капчуците, и ще пеят птици в мократа пролет.

Има сънища, които не се забравят, мои братя. Простете на най-самотните техния дълъг сън... Тъй както аз ще обитавам моя студен и недостъпен север. И отсега няма да ме чуят други освен тези, чиято студена кръв ще ги отправи на север.

ПРИКАЗКА ЗА ХИТРАТА ЛУНА

Аз ще спя дълго в тъмната градина. Ще докосвам мъх върху грапавите гънери, ще сънувам. Ще усещам движението на зрача и на въздуха. Ще бъда сам.

Тук едно гете отдавна търси къщичката на кучето. Неговите тъмни очи отразяват червения полумрак на залеза. Неговите ръце докосват тревата и прозрачните стебла.

Стъмва се.

В дълното на безмълвната градина свети от много отдавна малка къщичка. Един голям златен бръмбар заспива тихо между листата на розата. Шарени буболечици се разхождат все още по кривата, гървена врата. Червени цветя надничат през тревясия праг.

Къде е сега кучето с рошавите уши? Къде е неговият дълъг синджир, който звънеше тихо през тъмните нощи?

И кроткото гете зове напразно гърветата. А тъмнината се навежда скръбно, за да възлезе бавно върху пълзящите растения безмълвната и самотна луна.

Аз обичам луната, – нейния златен зрач. Аз ще спя дълго в тъмната градина. Малкото момче ще ми припомни отживели приказки, полузабравени припеви, наивни стихове за деца и момчешки преображения.

Малко момче, знаеш ли, че твое кученце е вече мъртво? Няма ги сега неговите рошаби уши и ти скоро ще забравиш навярно неговата кротка и замислена

муцунка. Ах, да! Луната от големия зиг го хипнотизира със своите студени и дълги лъчи. А старото куче заспало с отворени очи. Аз знам, въпреки, че то е виждало вече само лъчи и че тя, хитрата, го е побела мълчаливо към варницата в другия край на градината. Малко момче, варницата е лошият гроб на кучето.

Луната знае да дебне и да приспива, да опиянява в мълчанието на нощта. Тя е много опасна.

Слушай! В къщичката на кучето призори ще се прибере луната. Аз ще се приближа на пръсти; ще бъде тихо. Луната ще спи, бди сигурен. Аз ще я наблюдавам през процеп на вратата. След това безшумно ще я вържа със синджир на кучето.

А когато се стъмни, аз ще я изкачвам на старинния зиг, нека тя се разхожда по дърветата, нека свети бляскаво, както преди. Аз обаче ще я гържа вързана. Тя не би могла да ми избяга вече. Никога...

Уви – това са само мечти. Аз не знам къде е чуждата къщичка. Но аз ще спя в тъмната градина, ще сънувам...

А луната ще обитава своята шарена къщичка. Тя си е знаела защо убива старото куче – ти можеш ли да разбереш? Вечерта тя ще се озърта кротко над безмълвната варница, ще се разхожда в алеите.

И така, детето не ще приказва с розите и не ще се усмихва вече. То ще спи до самия край на затънтената варница и там ще го положи стария набръчкан пазаж, когато се разсъмва.

Луната е много по-престъпна отколкото ние знаем, малко момче. Пази се!

ЕСЕТА ЗА МОРАЛА

ВОЙНСТВЕНИЯТ ВЕК

Това беше отдавна, разбира се. Облаците изглеждаха неподвижни и големи. Между тях се показваше небето, хубаво и спокойно-синьо. Аз съзерцавах.

Тогава нямаше войната, сегашните страхове. Не подозирахме лошото покачване на цените, оскъдицата. Разпределителните карти ни бяха непознати, също и пропагандите на неприятеля, полицейските часове, затъмненията.

Тогава момичетата се разхождаха мечтателно в гългите алеи на градината. Малките кръчми стояха отворени през нощта. Аз завързвах чужди запознанства пред вратите на баровете. След това ме целуваха в тъмнината, беше хубаво.

Диктаторе, позволете ми да спра пред вашия пиедестал, да ви се поклоня. Аз бих ви обожавал. Бих се страхувал за свръхчовека. Вие обаче заповядахте ергенските данъци, диктаторе, гимнастическите упражнения, страховете от кастрация. Нима в най-войнствения век може да се мечтае все още за господството и на красотата на духа в света?

И все пак аз помня тъмносини крайбрежия с оранжеви отблясъци върху пясъка. Златният цвят на пелина се съчетаваше с кроткия блясък на усмивките. Ние бяхме сами, нали, мой приятелю? Ние разговаряхме за старите поети и за Сафо, за съвременните пороци, по-стари от световните цивилизации, за човешкото несъвършенство.

Аз четях Метерлинк и отдавах почит на старите жени, които се усмихваха. Децата се учудваха на куците момичета. Аз се радвах на залеза, търсех смисъла на живота в нашите ежедневия, одухотворявайки ги. Но то беше отдавна, разбира се.

Сега аз трябва да повярвам в силата. Светът не е толкова добър, за да бъде красотата негово спасение.

Ето войнствения век. Народите, които се изправят един срещу друг, воюващи, в очакване на победа.

Най-силните и най-великодушните мъже обаче ще създадат в бъдещето истинския мир. Намерете тези богове.

ДЕН НА НАДЕЖДАТА

Слънцето над лега дълго време привличаше болните като огледало, където не се оглежда нищо. Стъклата на коридора обаче светеха, а върху желязната ограда отвън снегът се превръщаше бавно на големи, златни канки, които трябваше да паднат.

Изоставяйки предчувствията и страховете, все още слаб от дългата неподвижност, през алеята аз отивах сега към селото, което ме очакваше зад хълма.

Господин докторе, къде са вече вашите очила, вашата снизходителна усмивка, утешаващите думи, рентгенът? Бях искал да ви разкажа насаме всичките си стракове, нещастията си. Бях искал да ви моля за някакво неизвестно опрощение. — Вие и без това имате понякога строгия вид на католически свещеник. Щях да ви изповядам своето отчаяние.

Това вече мина. Сега аз съм свободен.

Зад хълма аз ще се ръкувам с някакъв млад селянин. В една опушена стая той ще ме черпи вино в една висока гърбена чаша. Ние ще се разхождаме после, ще разговаряме заедно. Аз ще навляза в истинския живот. Ще бъде хубаво.

Някога аз съм страдал от болезнена любов. Аз боледувах. Аз скитах с пияниците в хаотичната нощ. Безумието беше близо, много близо. Моята чувствителност все още възприемаше действителността като чудовищна. Аз исках да умра. Тогава бях на деветнадесет години обаче.

Сега аз ще бъда спокоен, ще наблюдавам, ще отбелязвам истини. Човекът трябва да постигне равновесие през нещастията и хаоса. Нашият живот е твърде многостранен, наистина; твърде променлива е тази сила на Космоса, която ние не можем да унищожим, нито дори да отречем. Не са ли затова всички случки в нашия живот напълно естествени?

И така нека ми бъде простено да мисля сега, че нашите пороци, страданията ни, а също и угризенията на съвестта ни са само наши фатални преувеличения.

Да можеше да променим съзнанието, да се приближим до Космоса, оставяйки се на всички жизнени влечения, които се зараждат в нас. Да можеше да се изчисти злото – този създаден от нас господар – като една язва; нещастие то в нашия свят, където всички са все още много болни като че ли.

Ето, без предчувствия и без страхове, все още слаб от преживените нещастия, аз минавам сега през снега на алеята, отдалечавайки се от лошата болница. Слънцето се изкачва безмълвно над леда и в този ден на надежди аз съм радостен.

РАЗМИШЛЕНИЯ ЗА ПОЧИВКА

Никога аз не съм бил така радостен. Както тогава. Може би вие мислите, че аз се преструвам, като говоря така... Но вие се лъжете...

Най-напред влизаше в моята стая слънцето. Старите пергета се отгърпваха тогава мълчаливо от прозореца и техните вехти кърпки светеха в утринта... Аз ставах от леглото си и като подсвирвах весело с уста казвах „Добро утро“ – на дърветата – и те в отговор ми кимаха вежливо поред и се покланяха.

Тогава аз закачах едно кученце от нашия двор, което скимтеше добродушно и лаеше, когато минавах. Аз вървях под слънцето съвсем сам и се усмихвах... А слугинята от отсрещното здание пееше на прозореца с една кърпа на косите – тя се усмихваше, но на един черен шофьор, който четеше вестник до стария уличен столб, срещу своя добър и чист автомобил.

Внезапно слънцето влиза в небето зад един облак – а хоризонтът изглежда морав над прозрачните покриви. Къщите отварят тихо своите малки врати и оттам излизат на пръсти стари жени и няколко котки, които са откраднали нещо отнякъде, защото се облизват мълчаливо...

Аз не знам вече дали денят е скучен. – Не знам дали наистина е скучно да се скитам безшумно по улиците, когато слънцето върви към закат – да гледам как врабчетата заспиват кротко по телеграфните жици, как фенерите са се прибрали мирно по занемелите ъгли, очаквайки търпеливо вечерта...

Тогава аз мисля за себе си и за хората. Аз мисля и за вас, мои стари познайници от кварталните кина, и за вас – мили приятели от кръчмите, за вас, всички, уморени и все пак безгрижни мъже и жени от улицата... Аз приличам на вас по това, че моето скитане е безцелно, като вашето скитане, по това, че обичам сантименталните филми и случайните любовни приключения из парковете... както и вие...

Вие сте съгласни, мои приятели, че няма нищо по-хубаво от уличните безпричинни радости... Между това, нима уличниците разсъждават за въртенето на планетите и за преустройството на света... Ние ще подсвиркваме весели и тъжни танга с уста и ще продължаваме да скитаме покрай афишите пред малките квартални кина – ще се усмихваме на радостните слугини и на стражарите по кръстопътищата. – Нека умниците предвещават социални катастрофи и нека кроят планове за бъдещето на света, о – те заслужават съжаление, макар че глупостта им е неправима и нежелана.

Радвайте се, мои приятели, когато сте в кръчмата при чашите с вино или ром, целувайте, когато една жена ви спре в задънената алея на парка, плачете от спомена за една отминала любов... Нека бъдем безгрижни, весели скитници – пленени от чаровете на случайните целувки и пиянството. – Дори да умрем под един шрапнел или на един далечен фронт – под огромните сенки на аеропланите...

А умниците? – Те разсъждават, те сега предчувстват – те вече са изгубили всяка усмивка и светла радост, защото знае да се радва на света само онзи, който е мъдър. А ние сме мъдри, мои приятели. – Сметете ли се? – Не... защото аз казвам една истина...

Ето – здрачът над стрехите и един далечен ме-

сец, направен от порцелан – бял и неподвижен върху тънкия гръмоотвод на зданието... Вятърът се провира между гърветата в парка, цветовете се навеждат ухаещи към тревите. Аз влизам тогава в малката задимена кръчма до моста. Едно момиче с тъмен копнеж в очите седи до широките врати и гледа вечерта...

Тази нощ аз бях пиян и в тъмнината на парка едно бездомно куче се свря до нозете ми – под огромните плачуци звезди – и аз милвах неговата тъжна муцуна и седях на моравата трева в нощта – и бях радостен, радостен – като никога.

ЗА РАДОСТТА

Дълго време пияниците пееха с изкривени лица. Аз стоях между тях неподвижен, усмихвах се безмълвно срещу техните болезнени погледи, чаках. Нищо не се случи обаче. Те вече не чувстваха нищо сега; те бяха много пияни и навярно падаха често върху мръсния тротоар, когато трябваше да се прибират. Аз бях ги търсил, за да забравя нещастieto си, лошите пороци, които ме безпокояха вече, също и предишното усамотение.

Аз бях глътан да открия радостта въпреки, измъчвайки себе си върху гатанката, която още не разбирах. Аз страдах наистина през тези часове на опиянение в кръчмите и пустите паркове. Но след това аз щях да разкрия за сетивата си и за съзнанието радости, които тогава още не познавах.

Може би много по-късно аз бях вече луд. Само ако можеше радостта от нещата да бъде лудост; ако можеше моето прекрасно спокойствие да бъде наистина безумие. Защото, сигурно е, че аз бих изглеждал безумен на онези, които са убедени в нещастieto.

Не е случайно въпреки, че моят най-хубав смях се раждаше в една болница между разстроеното човечество. Но аз трябваше да повярвам в себе си най-напред и дори — сега вече мога да го призная с усмивка — да отрека в съзнанието си почти всичко останало. Вие предполагате вече, че това е било някакъв хаос. — Но да, през хаоса е необходимо да се премине. Инак ние

бихме намерили за нашия живот само едно лъжливо равновесие.

Не е чудно, че аз съм обичал Уайлда, който изтръгна от своите пороци поезия. Бодлер можа да открие за себе си красота в злото. Но всичко това беше много мрачно и завърши съвсем печално все пак. Те не можаха да открият живота като че ли. А радостта стоеше все още скрита зад всички неща, като един непокътнат рудник. И аз трябваше да изпитвам страданието на повечето хора в света, когато я виках напразно през времето на младостта. Без малко, поради честите разочарования, аз щях да повярвам, че тя е само една илюзия.

Сега мисля, че и убиецът би трябвало да я намери най-сетне. Най-неспокойният и най-страдащият също би трябвало да усетят нейното присъствие и в най-мрачните изпълнения дори. Тя е големият лек въпреки, спасението на душите.

Ето, аз мечтая не за анархията в света сега, а за вечната сигурност.

Разрешете тази гатанка.

ЗА КРАСОТАТА

Би могло да се говори за нея с езика на гревните. Тези, които я разбираха, знаеха да бъдат силни. Техните изтънчени наслаждения я излъчваха заедно с радостта, която е самият живот въпреки. Къде са гревните мраморни юноши, мускулите, членовете, съвършените усмивки?

Древните съзерцаваха човека в неговата жизненост дори когато той биваше нещастен. Но много по-късно ние съзерцавахме вече само своята умора, угасването на силите върху едно разпятие, своето скръбно самоотречение. Красотата ставаше безкръвна, бледна, страдаща за печално изгубения живот може би, но все още властна в своето божествено примирение. Къде са днес византийските светци, — с дълги, прозрачни пръсти, с огромни очи, където още гори в своето съсредоточение един подгонен живот, като някакъв непознат пламък?

Ние не бихме могли да живеем без красотата въпреки, това се знае. Но защо ние я изопачавахме така жестоко и толкова често? Плячка на страх и на много злоба, защото бяхме вече съвсем слаби навярно, ние най-сетне с една просташка несправедливост провъзгласяхме ползата за неин ужасен заместник. Не означаваше ли това обаче край на една благородна и силна човешка раса, щом като една отмъстителна тълпа можеше вече да тържествува?...

Затова аз ви обичам вас сега, болезнени търсачи

на старата красота. Вие я откривате в опиянението от алкохола и в изтънчената еротика понякога. Много болни, вие имате все още силата да я усещате, макар и в порока. Аз самият, боледувайки в младостта си, страдах от тази мрачна, болезнена красота, която малко по-късно стана съвсем безжизнена. Но тя, казвам ви, е също така край на една благородна и вече твърде изтощена раса, уви.

Ах, ще я открием ли ние, нея, — истинската; която присъства навсякъде, неоткритата; която ще извика най-хубавите смехове, най-тържествените мълчания?

Ще имаме ли силата да разберем, че тя е в движението и в покой на всички неща, красотата, която се противопоставя на страха, за да възтържествува един ден в жизненото човешко съзнание?

ЗА СИЛАТА

Имаше времена, когато усмивката на любимия човек можеше да ни вдъхнови и зарадва. Очите обещаваха твърде много, аз бях наистина влюбен, пишех неопитни стихотворения; докосванията до любимия врат, до копчетата на грехите дори, – бяха мъчителни блаженства, непоносимото щастие. Тогава можеше да се плаче безумешно, едно разочарование докарваше мисъл за смърт. Ние бяхме въвн от себе си без съмнение. Тъкмо тогава избухна първото неочаквано сражение с един сладък до смърт подчинител, какъвто беше любовта.

– Бъди благоразумен, запази приличието, а също и своето достойнство – съветваха най-благоразумните.

Но аз знаех вече, че спокойствието на повечето от тях не беше никакво завоевание, а един Божи дар, даден им като достойно украшение може би за тяхната пълна духовна бедност.

Ето как по онова време в мене се появи мисълта, че първоначалната липса на страсти означава мизерия. Моята упоритост ме водеше към крайностите на чувствата, но заедно с това се задълбочаваше и ранното сражение в младостта ми, първата война в моя живот, която щеше да ме направи един ген победител.

Ето защо по-късно аз щях да се отдам без съпротива на своя бяс дори, а още повече на страданието, без да се наруши от това моята завоювана радост на мисълта, чудното равновесие на моя дух победител.

Аз запазих впрочем безумието на любовта непокътнато, но тя не можеше да се нарича вече мой подчинител, както преди. Освен това сега аз знаех да се радвам и на нещастieto. И най-големите неуспехи по-късно трябваше да станат по този начин само съвсем привидни. Аз научих чудното изкуство на превръщението.

Може би е трагично това да се радваш на собствените си катастрофи. Но има величествени разрушения и сътворявания наистина, – и тежко на този, който не може да понася тази прекрасна гледка на живота. Аз знам да ѝ се радвам сега.

Скръбта обаче минаваше пред мене. Аз видях едно малко дете, бледно и замислено като ангел, да храни кръв. По-късно то умря през нощта съвсем само в едно болнично легло, шепнейки много тихо: „Мама, мама“, разтваряйки широко своите учудени, скръбни, чисти очи.

Но тези, които усещат всичкото човешко нещастие, ще имат предимството да бъдат силни.

Защото сила е тогава това да прозрем и зад най-жестоките случки непостижимото многообразие и постоянството на живота.

Тук ние ще трябва да устоим на радостта – отново и завинаги; ние, които сме най-състрадателните, най-разбиращите, най-благородните.

И ако един ден се случи нашият поглед да обхване цялостното човечество най-сетне от тази височина, без да загинем от тази върховна радост, – заповядайки, ние ще бъдем тогава господарите на живота.

ЗА НАСЛАЖДЕНИЕТО

276

АЛЕКСАНДЪР ВУГИМСКИ

Нищо не е било по-мъчително от страха пред свободното наслаждение. През вековете то беше порицавано с ожесточение от аскетите на християнството, също и от всички страхливци. Заради някакъв неизвестен негъг те отмъщаваха сега на света, създавайки един морал, окончателно противен на живота. Те отрекоха нашето право на наслаждение, заплашвайки ни най-напред с отмъщението на един бог, когато те все още наричаха всеблаг.

И така, здравите и невинни юноши, а и мнозина други още трябваше да се изтезават смъртно в тъмните си легла през нощта, когато животът в техните членове заповядваше радост. По-късно те трябваше да се промъкват тайно до някое малко наслаждение с гузната съвест на крадци. Проклятие на онези мрачни изобретатели, които превърнаха най-чистия източник на радости в един истински пъкъл!

По-късно обаче други знаеха вече да говорят за пресита и за отегчение от живота; – тези отрицатели, които поради слабост и неупорство дезертираха от християнството. Тяхното съзнание все още скрито почиташе съществуващата нравственост, но те вече бяха неспособни за въздържание. Така техният порив към наслаждение можеше с право да се нарича сега порочност. Ако не се връщаха покаяни при Христа, те свършваха живота си в отчаянието най-сетне, или дори – в мрачното престъпление. Впрочем страхът разваля живота.

Аз искам да се радвам без угризения. Да бъдем силни в нашите наслаждения. Да не укоряваме прекрасния порив към сексуалното движение у членовете. Мъчително-безполезно е нашето съзнание да унищожава насилствено този властен ток на живота. Аз желая въпреки самото ни съзнание да стане жизнено.

Но ние ще се приближим ли до живота, ще го открием ли? Но ще разберем ли най-сетне, че естественият човек както би могъл да се наслаждава без угризения и страх, така също би се и въздържал с радост?

277

СКИТНИКЪТ И ВРАНИТЕ

БЕЗУМИЕТО

Съдено ми е било, изглежда, още в най-ранната младост да се отдалеча окончателно от пътя на благоразумните. Те бяха винаги много убедителни и ако ние не притежавахме духа, този издирвач и този заповедник, — ние щяхме да намерим отдавна вече човешкото щастие при тях.

Но сега аз искам да си спомням много повече за безумните — тези непокорници, които преследваха невъзможното; които се опияняваха от най-редките удоволствия, търсейки с трагична непримиримост да променят в човешкия свят всички обществени, а дори и всички неумолими, природни закони.

Тяхното безумие беше винаги красиво, а понякога и велико, без съмнение. Между тях се родиха завоевателите на света, големите любовници, откривателите на нови светове. Те трябваше да растат и да бленуват в самотата си между враждебното човечество. Безкрайно обичащи, те не един път трябваше да нанасят удари на всички страни. Вие знаете, че тяхната воля беше огромна и плодотворна въпреки тяхната ужасна чувствителност, но издръжливостта им остава наистина над всяко човешко разбиране, защото все пак именно те създадоха най-хубавото в историята на човешкия свят. Много често, когато мисля за тях, аз се смея със своя най-радостен смях. Но те бяха, без съмнение, много нещастни и много неспокойни. Може би вечната неудовлетвореност е все

още най-своеобразното човешко щастие, което те можеше да постигнат. Но не е ли трагично безумие това да вярваш в невероятното, да преследваш непостижимото и въпреки всички велики постижения и дела да умреш недоволен, разочарован и без мир?

Скръбен е наистина този паднал ангел. Неговият блян завършва в постоянния неуспех. Кой би го развеселил най-сетне завинаги? Кой би го зарадвал? Кой би го накарал да се разсмее от сърце пред онова неосъществимо, от което той наистина не бива да се отказва в бъдещето?

Смехът ще трябва да отпразнува своите тържества въпреки. Щом има безумие, нека има радост! Неуспехът някога накърняваше гордостта, уви! Но не разбирате ли най-сетне, че вече аз говоря за най-върховната, за бъдещата, за ненакърнимата гордост?

ИЗКЛЮЧИТЕЛНОТО

Като дете още аз трябваше да понеса неговото неочаквано въздействие. Появата на изключителното гразнеше винаги човешкото любопитство, за да предизвика много скоро лошия страх – едно неволно отстъпление най-често. Хората се променяха във времето, работеха с известна упоритост, за да придобият за себе си едно спокойно хранене, усмивката на почитената съпруга по-късно, тишината на домашния кът. Искам да кажа, че изключителното беше винаги старателно отбягвано. Тук благоразумният човек имаше винаги своите нравствени принципи, за да ги защити достойно с чуждата разпаленост на един фанатик и понякога с надменност дори.

Не искам да кажа, че е весела внезапната гледка на един обесен човек в гората. Когато бях дете, аз преживях посещението на един призрак в мрачната приемна стая на нашата стара къща. По-късно изключителното ме нападна из засада в първата любов. Трябваше да разбера най-сетне, че тези неочаквани и гръзки нападения можеха да ме направят един ден победител.

Сега аз знам, че страхът и удивлението еднакво затрудняват простотата, която е така необходима за нас. А тъкмо тези наши чувства, съвсем първични въпреки, са съпровождали винаги появата на изключителното в нашия живот. Може би, за да схванем живота в неговата пълнота, ние ще трябва да се освободим един ден от скръбните учудвания и отвращение-

то, с една дума – ние ще трябва да преодолеем в съзнанието си постоянния страх.

Опасно е въпреки това да се търси изключителното. Дориян Грей го намираще често, за да бъде все пак напълно съкрушен на края. Не разбирате ли, че ние изградихме нашето нравствено съзнание като една защитна стена срещу стихийния живот в нас само защото бяхме твърде безпомощни, твърде страхливи наистина? Ето как ние се отказахме от цялостния живот, който е многообразен, за да се ограничим в едно привидно и много съмнително спокойствие. Поради нашата постоянна слабост ние сами изключихме и назовахме изключителното, без да схванем нито веднъж, че по този начин ние създадохме за себе си най-опасния и най-фанатичния враг – една същинска язва, която все още разяжда човешкото съзнание.

Но ако един ден ние заменим в радостта си нравственото съзнание с жизненото, нали тъкмо тогава ние ще постигнем най-сетне чуждата, великоленната, истинската простота в нашия живот?

ЗА НАЙ-СМИРЕНИТЕ

Не сте ли срещали никога във вашия живот никое от онези чудни същества, за които ми е толкова трудно да говоря сега?

Твърде злокобният и твърде отмъстителният човек само не би могъл да ги разпознае в тълпата. Аз съм виждал техните добри и ясни усмивки да излъчват светлината си срещу човешката враждебност; и изглежда ми, че никоой не би посмял да вдигне своята гръзка ръка върху тези най-смирени и привидно най-беззащитни същества.

Те познават онази чудна чистота, за която се говори в християнството понякога. — Онова, което свещеникът би назвал Божия благодат. Само че тези тук не познават жестоките разкаяния, мъченията на християнските грешници, нито ужасните разправи и пазарлъци с Бога. Те са естествени в своята чистота и никоя черква на земята не е предизвикала тяхното лазурно съвършенство.

Те знаят да се усмихват, когато околният свят в залусията си е вече готов да ги стъпче. Впрочем страхът е нещо съвсем неизвестно за тях или поне — те никога досега не са се страхували за себе си. Но толкова по-подла и по-възмутителна изглежда гаврата, която човешката тълпа знае да упражнява понякога върху тях.

Те не познават изгарящите желания, съжаленията, острите разочарования. Излишно би било да им

говорим за силата, за красотата, за превъзможването. Те се радват на света с една тиха, равномерна радост, почти без вълнение. Те са, които чувстват „вътрешния живот на нещата“, а също „вечната връзка с безкрайния свят“. С еднаква обич те могат да наблюдават незабележимия живот на тревите, движението на малките буболечици, всяко раждане и всяка смърт. Те присъстват на човешките грами с едно чудно участие и доброта, докато другите остават потресени и ужасени. Вие знаете, че тъкмо те са онези, които вършеха най-мълчаливите жертви, без да търсят нито най-малката благодарност за това. — Защото всичко у тях е така естествено наистина; и тъкмо затова може би ние искаме сега да си ги представим в света на човешкото бъдеще.

Чужди на всяка власт, те ще останат скрити и безмълвни в огромното човечество, за да долавят все още в своята вътрешна тишина езика и мисълта на най-невидимите случки и неща в нашия свят.

ЗА ПРОСТОТАТА

Аз мислех, че съм я вече постигнал, защото светът ми изглеждаше хубав, слънцето ме привличаше, както и хората, които вървяха около мене; аз се радвах като дете. Но това все още не беше простотата, за която искам да говоря сега. Аз бях само много близо до нея.

Трябваше да разбере по-късно, че радостта се съчетава с простотата, както и страданието. И тежко на онези наистина, които не ще могат никога да страдат и да се радват с простота, които не ще имат вече силата да заживеят беззкуствено.

В началото аз исках да избягам от предишния живот, където имаше малко мъчителни наслаждения, неочаквани срещи, недоразумения в приятелството. Бяха ме излъгали, че така, воювайки срещу своя собствен живот, аз ще намеря най-сетне необходимата простота. Впрочем аз разкрих твърде скоро безсмислената лъжа, струва ми се. Защото сега аз се връщам с леко сърце при наслажденията и игрите. Недоразуменията ми с другите не изчезнаха – дори се поувеличиха малко нещо; но вече аз ги шамам свободно и с радост наистина. Посрещам всички случки с едно ново спокойствие, което разведрява и погледа, и мисълта заедно.

Сега мога спокойно да се отдам на една скръб. Страхувам се понякога от опасностите, но мисълта ми не се плаши вече от страха. Вече виждам, че всички неща имат своето място и значение в човешкия жи-

вот. Страданието стана по-чисто и за всички съжаления и изненади се установи вече завинаги моята постоянна радост на мисълта. Изключителното не съществува за мене. Нищо вече не може да наруши простотата, спечелена в съзнанието.

Понякога аз си поставям малки задачи в ежедневието, когато имам желанието и решението за това, разбира се; после отдавам почит на постигнатите успехи, изругавам, както трябва, несполуките – и от всичко това ми става наистина добре. Когато съм в затруднение, не казвам, че не съм. Прищевките на живота ме изпотяват понякога, но гледам да запазя бодрост, колкото мога.

Впрочем аз съм свободен.

Да бъдем естествени, за да бъдем прости. Бъдещето принадлежи на жизнените.

ОГРАНИЧЕНИЕТО

Досега ние бяхме принудени да се подчиним неведнъж на постоянните ограничения в нашия живот. В това ние често откривахме много омразната човешка непосредственост, макар че винаги мнозината между нас сами търсеха да бъдат ограничавани. Ние страдахме поради някакво нетърпимо ограничение било в любовта, било в обществения живот. Тъкмо общественият живот въпреки е немислим без многото ограничения. Но владетелите на света бяха много пъти досега само някакви жестоки ограничителни. Ето защо в човешката история те страдаха и се страхуваха от своите народи, така както народите страдаха и се страхуваха от тези владетели. Бъдещето обаче ще даде друг смисъл на човешкото ограничение, защото в съзнанието настъпва вече едно бавно, но сигурно преобразование.

Преди всичко ние ще трябва да заменим нашето старо чувство за справедливост с едно по-широко жизнено отношение към света на хората. Схващайки ограничението като една обществена необходимост, ние ще трябва да го приемем в нашето съзнание като събитие, като случка в многообразния живот. Съзерцавайки по този начин света, ние ще се приближим неусетно до Космоса, до нашата хубава лична свобода, ако желаеме. Тъкмо тогава нашите действия в обществения живот биха били радостни и целесъобразни наистина.

Тук отново аз започвам да мисля за силните, очаквайки доверчиво и с някакво радостно нетърпение тези заповедници. Аз чувствам вече тяхното приближаване като свежия лъх на един хубав вятър.

Онези, които искаха с една мрачна робска омраза да завладеят човешкия свят, за да ограничат в постоянния страх човешкото съзнание, ще загинат; защото тъкмо те са безнадеждно болните, без съмнение. Но кой беше излъгал тези малодушни и отмъстителни лековерници, че няма вече сила в нашия свят, че няма вече красота, че постоянният, чистият, тържествуваният живот е вече само една празна приказка?

ЗА ПАРИТЕ

Драги приятелю, ние никога няхаме пари наистина. Но аз не се учудвам, че ние бяхме понякога много щастливи. В нашите разговори ние си обяснявахме постепенно значението на парите в човешкия живот.

Отначало аз не познавах тяхната цена, бях ги пренебрегнал. По-късно обаче аз трябваше да науча много чудни неща за парите, трябваше да се сблъскам вече с човешкото робство, да преодолявам нови отклонения и страхове от хората.

Но ти си много недоволен понякога, много мрачен и скръбен. Защото ти обичаше кагифения зрач на стаите, където трябва да звучат отегчаващите тонове на китара, старинните, вази, тънките статуи, — всичко онова, което е предимство на богатите. И ето, поради тази ужасна липса, ти копнееш сега за много пари. Ти би станал с радост един добър търговец, аз знам; би заживял като контрабандист, стига да можеше. И аз трябва да мълча срещу тебе сега, да повдигам безмълвно рамене при твоите приказки, да се усмихвам безсмислено.

Всъщност борбата за парите беше в началото само борба за съществуване. Чудно ли е тогава, че хищниците ставаха победители и в човешкия свят? Така е и в света на животните, доколкото знам. Но ние бяхме вече в пътя на чудния човешки напредък, когато, по-късно, направихме неусетно от борбата за пари борба за власт над света. По моя начин ние трябваше вече неведнъж да се подчиним на волята на доб-

рите търговци, на банкерите, които господстваха неумолимо в обществения живот.

Но все още щеше да бъде трогателно-хубаво, ако силните духом разполагаха с парите в света. Работите обаче се нареждаха съвсем другояче във времето.

Мъдреците се затваряха в съзерцанието. Религиозните фанатици презряха тялото и неговите желания. Създателите на човешката нравственост осъдиха стремежа към власт. И всичко това беше много смешно, но и много тъжно, наистина. Защото истински гаровитите, в името на установеното добро, пренебрегнаха пътищата към власт и пожелаха тъкмо те да бъдат добрите. Действието отстъпи място на бездействието; по-късно техният свят излъчваше вече застоял мирис. Хищниците впрочем продължиха да действат, защото останаха жизнени. И те са по-достойни за възхищение наистина, защото, борейки се, те не изневериха първоначално на живота. Отчуждавайки се от духа обаче в своята алчност, те също изкривиха света на хората, причинявайки несполучливо съдбоносната борба. Катастрофите в човешката история следваха една след друга. Затлъстяващите не можеха вече да се приближат до духа, сякаш бяха от една низша раса. Но те все още тържествуваха, господствайки в нашия свят.

Впрочем аз знам, че силите духом се възвръщат сега към живота, за да установят чистотата и реда в света. Старата нравственост, изгниваща, ще трябва да се прости вече с освобождаващото се човешко съзнание.

Силните се устремяват към властта. Най-жестоката война е в своя върховен разгар. Дохожда ли, дохожда ли вече, драги приятелю, времето на естествения човешки порядък?

ЗА РАВЕНСТВОТО

Още в ранна младост аз трябваше да се сблъскам с проповедниците на равенството. Човек може да се отврати от тези съвременни пророци наистина. Аз обичах вече от сърце Фридрих Ницше, което не е никак чудно, разбира се.

Но по това време вече аз страдах дори в любовта от тези вдъхновени вестители и приложители на безусловното човешко равенство.

Тази идея зарази, както се знае, мнозинствата в нашия свят. При това заразата се разпространяваше с чудна бързина. Всички повярваха изведнъж, че са призвани да уреждат света на политиката, на мисълта и на изкуството. Тяхното единодушие беше за тях нещо като доказателство в непогрешимост. С богри усмивки те поемаха в трудния път на човешкия напредък, ненавиждайки всяка самостоятелна мисъл. Те съзерцаваха захласнати чудната своя цел – и още какво благородство откриваха те в своите съкровени мечти за власт. Те искаха да управляват света наистина – всички заедно – по някакъв неизвестен начин. Но преди всичко те трябваше да се разправят най-сетне, веднъж завинаги, с тези омразни и неотстъпчиви застъпници на човешката самостоятелност. По-късно обаче успокоени от радостното откритие, че мнозинството и силата са тъждествени величини, те проявиха едно мило снизхождение: Да – казваха те – има велики хора, но те винаги са били създавани и вдъхно-

вявани от нас. Какво би сторил Александър Македонски без своята войска?

Много често на своите събрания те съветваха поетите как да пишат, философите – как да мислят и изобщо – учението за средата ги докарваше във върховен захлас.

Най-любопитното е, че те наистина вярват от сърце в своето равенство и вече се приготвяват за бъдещата си задружна служба в света. Живеят според предписанията на науката, за всеки човешки проблем имат готова формула, непременно научна – нещо като разковниче за мисълта. Тези глупци посветиха живота си на строгата и еднообразно-теоретична мисъл.

Но аз мисля, че те са най-отмъстителните отрицатели на живота.

Ще заживеят ли един ден тези нещастници според законите на човешкото тяло? Ще се отгадат ли един ден с радост на здравите жизнени пориви, които почти са се зародили в нас?

Ще разберат ли веднъж завинаги, че прекаленото човешко равенство се състои в намирането и спазването на естествените различия между човешките същества?

Невъзможно е – тревожните сърца да станат безжизнени съзерцатели, както най-смирените не ще заповядат никога на народите. Заживейте естествено, въпреки, за да намерите най-чистите и най-простите човешки радости.

СПОКОЙСТВИЕТО

Аз си спомням с радост за едно лято на хубаво спокойствие, когато бях сам. Слънцето се изкачваше бавно над стрехите, гърветата се съсредоточаваха неподвижни в тежкия въздух, хората изглеждаха приятно уморени и вървяха тихо. Аз скитах разсеяно в белите и горещи улици. Привечер залезът осветяваше зелените паркове, където с кофички и колела децата играеха върху пясъка. Аз ги наблюдавах от една скамейка в сянката и бях доволен.

Бих могъл да кажа, че тогава аз чувствах хубавото и трайно единство на живота. Усещах загружното дишане на нещата в света, може би. Слънцето, което се движеше в безкрайното небе, участваше в този общ и безмълвен живот. Хората преминаваха радостни или скръбни; лицата им светеха различно в прозрачния въздух. Аз слушах техните стъпки да звучат равномерно през деня и през нощта в дългите улици. Аз бях много спокоен.

Знаех, че в нашия свят, когато дишат някъде бебета, спящи в мълчаливата нощ, преминават престъпниците в различни посоки, дебнещи, с мрачни очи. Някъде страдаха и умираха, радваха се, страхуваха се, дишаха, живееха. Имаше също война. Много хора се движеха и се вълнуваха загружно, сплотяваха се в опасности, за да намерят малко спокойствие; търсеха подкрепата на една братска ръка. Враговете се срещаша, оръжията убиваха. Животът се променяше без-

крайно във вечността. Светът беше в своето постоянно и равномерно движение. Слънцето преминаваше, пътуваха бавно облаците и летните ветрове.

Тогава аз разбрах, че е хубаво да се живее между нещата и случките в света. В земята се зараждаха растения, човешките зародиши набъбваха. Имаше раждане и имаше смърт.

Нека останем спокойни. Страданията дохождат и преминават в нашия живот, както и умората. Да останем неподвижни в зеления парк за малко време; да погледаме децата и гърветата в златния залез. Да дочакаме вечерта тихо, когато може би ще ни споходи трайната меланхолия.

В часовете на спокойствието ние разбираме, че е хубаво да дишаме, да чувстваме, да живеем в нашия свят, но и това също, че е наистина хубаво да умрем, да се свършим веднъж завинаги сред нещата, които се променят бавно и чудно в постоянния живот.

Все пак нека останем спокойни.

**ДУМИ
ЗА
АЛЕКСАНДЪР
ВУТИМСКИ**

РЕДОВЕ ОТ БИОГРАФИЯТА

Александър Вутимски (псевдоним на Александър Коцев Вутов) е роден на 30.VII.1919 г. в Своге. До 10-годишна възраст живее в Своге. След трагичната загуба на близките си – майка, баща, двама братя, – починали в продължение на 1 година от туберкулоза, се премества в София. Отначало живее при сестра си (която също умира от туберкулоза през 1937), а после при единствено оцелелия си брат Кирил. Завършва I софийска мъжка гимназия (1937). От 1938 г. следва класическа филология в Софийския университет, но заболява от туберкулоза и след 1 година прекъсва учението си. Лекува се безрезултатно в различни санаториуми в страната, от пролетта на 1941 г. – в санаториума на Сурдулица.

Първото му отпечатано стихотворение е „Пак самичко“ (в „Весела дружина“, № 6, 15 октомври 1935), но първият му сериозен поетически дебют е стихотворението „Улицата“ (сп. „Ученически подем“, 1936-1937, № 2). Началните творчески изяви на Вутимски са свързани с ученически и други леви издания – „Ученически подем“, „Звън“, „Светлоструй“, „Трезва младеж“ и др. Участва заедно с Ал. Геров, В. Осиковска, А. Йорданов и Ем. Манов в изданията от тях литературен сборник „Праг“ (1938); като студент – в литературния сборник „Жажда“ (1939). Публикува и в „Млад кооператор“, „Кооперативна просвета“, „Росица“, „Вестник на жената“; подписва се Ал. Вутов, Ал. Коцев, Ал. Вълканов. От май 1939 г. редовно сътрудничи в издаваното от Вл. Василев сп. „Златороз“, където са публикувани най-значителните и най-зрелите стихотворения на поета, подписани с псевдонима Ал. Вутимски. Началните творче-

ски прояви на Вутимски са като че ли опит да избяга от предопределението на съдбата. Те са още младежки научни стихотворения, нерядко заредени с оптимизъм и вяра в бъдещето, често дори с борчески патос, несвойствен за поета. Скоро чувството на обреченост, дълбоко прикрито, но носено като кръст още от детството, заема съответстващото на личността и самосъзнанието ѝ място. Тази обреченост никъде и никога не се декларира пряко, болката и страданието пренасят поета в друг свят, в който гистанцираността от реалиите на физическия свят му позволява да погледне на себе си и на всичко около себе си като че ли някъде отвън и отгоре. Затова все по-често Вутимски предпочита самотата на бедна кръчмица пред вихъра на компаниите, чийто център доскоро е бил с декламациите си, степе и китарата. Поетичният му свят се населява със самотници – самотно момиче в кръчма, самотен фенер на забравен от всички кръстопът, самотно стърчащи есенни гървета, скитници и пияници, които призрачно се разминават и носят тежестта на житейския си кръст. Светлината отстъпва място на здрача зад пращия прозорец в хотелската стая; в здрача светът губи реалните си измерения, старият часовник отмерва изтичащото човешко време. Характерна за поетиката на Вутимски е вариативността – темите и мотивите се повтарят, наслагват и обогатяват. Откъслеците живот, запечатани във всяко отделно стихотворение, се допълват, за да представят изповедта на „синьото момче“ (поетичен двойник на Вутимски) – сложна, драматична фигура, съчетаваща ангелско очарование и демонски нрав.

Вариативността е характерна и за есета му. Те доочертават художествените и естетическите възгледи на поета, повтарят или добавят нови щрихи към автобиографията му. Могат да бъдат определени като поетични размишления за житейски и нравствено-психологически явления („За простотата“, „За силата“, „За парите“, „За

равенството“, „За радостта“, „За най-смирените“, „За наслаждението“ и др.). Написани без морализаторски патос, без излишно философстване, тези „късчета“ проза дооформят портрета на талантлив представител на поколението поети от 40-те години в българската литература. Вутимски не успява да издаде приживе своя стихосбирка; остава неиздадена и художествената му проза (запазена в машинописен препис – 15 кратки есета, писани през 1941-1943).

Умира на 23.IX. 1943 г. в санаториума край гр. Сурдулица, Моравско – Сърбия.

НЯКОЛКО ДУМИ ЗА ПОЕТА И НЕГОВОТО ВРЕМЕ

Има нещо общо в съдбата и в творчеството на онo-ва поколение наши писатели, родено в края на Първата световна война и непосредствено след нея, което направи първите си стъпки в литературата през втората половина на тридесетте и началото на четиридесетте години. Израснали в условията на настъпващия фашизъм, на сурови сблъсъци, чиито вълни заливаха и гимназиите, и университетите, писателите от това поколение още в юношеските си години бяха принудени от логиката на събитията да потърсят своя обществена позиция, да вземат страна в борбата, да намерят една идейна опора и една надежда за по-добро бъдеще.

Към това поколение принадлежат Валери Петров, Веселин Андреев, Богомил Райнов, Невена Стефанова, Михаил Величков, Александър Геров, Божидар Божилов, Иван Пейчев.

Дори само това изброяване на имена (правя го не без умисъл, при това, без да включва имената на онези техни връстници, които загинаха в антифашистката борба) е достатъчно, за да разсее мита за някакво декагентско поколение поети, чието творчество било проникнато от духа на скепсиса, на песимизма, на едно болезнено светоусещане и пр. – мит, който някои наши критици, непознаващи нито времето (навечерието на Втората световна война), нито хората, се опитаха да създадат. Изброените писатели, тогава още младежи, не само бяха свързани с общи идеи и литературни схващания, но повечето от тях принадлежах на един и същ другарски и приятелски кръг. Към този кръг принадлежеше и Александър Вутов – Вутимски.

Всъщност нито един поет от другарската среда на Вутимски не преживя тъжната еволюция, която преживя

той, нито имаше неговата злочеста участ. Мотивите на тъга и мъчителни размисли, които се срещат тук-таме в творчествата на поети като Богомил Райнов или Валери Петров по време на войната, са естествена реакция на една жестока действителност, на непоносимата политическа и морална задуха, в която живееше цялата страна. Пък и не бе нужно да си поет, за да преживееш тежко черните дни на хитлеристкото настъпление на Изток, разгула на шовинизма, бесилките и разстрелите, полицейските хайки срещу всеки протест, срещу всяка жива прогресивна мисъл... Това, което беше трудно за другите, за Вутимски се оказа непосилно – безпросветното време, бедността и туберкулозата се сляха в една мрачна реалност, която угаси в душата му искрите на оптимизма.

Той не беше борец. При всички си темперамент и дълбока емоционалност той беше поет-съзерцател и в това се криеше може би най-голямата му беда. Нападателят нрав, активната съпротива, откритият протест му бяха чужди. Той нямаше броня срещу ударите на живота, не можа да си изработи противоотрова срещу жестокостта, пошлостта, човешкото равнодушие – и когато се усети безпомощен, от сърцето му се изтръгнаха стонове на самота и отчаяние, които гарбата му превръщаше в стихове. Той си създаде един поетичен свят, тъжен и сумрачен, като гъжровна есенна вечер, изпълнен с тихо страдание и редки викове на болка, с носталгия по светлите мигове и със старчески спомени (а беше едва на 23 години!) за детството и младостта, и побягна в този свят, за да се спаси от кошмарната действителност. Но той никога не можа да избяга от нея, нито от себе си – и в това беше неговата трагедия.

*

Творчеството на всеки писател е в определен смисъл автобиографично. Творчеството на поета лирик – в най-висока степен.

Тук е нужна голяма, бих казал, абсолютна искреност,

без която стихът губи силата си, песента умира, преди да се е родила.

У Вутимски не ще намерите нито една строфа, която да не носи печата на нещо преживяно, дълбоко почувствано, изстрадано, на едно развълнувано въображение, което търси да се самоизрази, без да се съобразява с нищо друго – понякога дори с формата. Все едно на какво бяха посветени неговите стихотворения – на революцията и на очакваните светли дни или на собствената му участ, – те бяха винаги „лични“, „интимни“, говореха само за онова, което бе действителният му живот. Ако ги проследим хронологически, бихме написали без затруднения биографията на неговото сърце – уви, толкова кратка и мъчителна.

Нека вземем двете крайни състояния на духа му, годините 1936-1939 и 1940-1943, първия и втория период в неговото творчество, началото и края на неговия път в поезията и в живота. В началото той пише стихотворения като „Жажда“, „Искра“, „В краищата“, „Ресторант“, „Моята страна“, „Пробуждане“, „Пролет“ и др. – дори само заглавията говорят достатъчно за техния граждански смисъл. Поетът е обърнат изцяло с лице към неспокойния разбунен свят. Той е изпълнен с вяра в неговото бъдеще, в своя беген народ, в идващата революция; той тръпне от тревога и надежди и това придава на стиховете му вътрешна енергия и оптимизъм, характерни за цялата ни прогресивна поезия от тридесетте години. Може би тези стихове звучат малко наивно и на места са неумели, на места – декларативни, както е неумела и декларативна самата младост, но са толкова чисти и искрени, колкото и всичко, което Вутимски е написал:

.....
*О, светът е разтърсен отвсякъде.
 О, земята от всички страни
 тръпне днес. – Стига вече да чакаме!
 Накипял наш пожар, избухни!*

(„Тия дни на нестихващи тръпки“)

.....
*Днес вярвам, вярвам в бъдещето на света!
 И в своето бъдеще, тревожна пролет!
 И между тия бедни, мълчаливи хора,
 които пълнят улицата с неспокойни стъпки,
 със тия хора
 обнадежден – пак –
 тревожна пролет, ще се боря!*

(„Пробуждане“)

А ето 1941 година. Войната, най-страшната и опустошителна в историята на света, вече е прегазила Европа и Балканите, стигнала е Подмосковieto, оставяйки след себе си развалини и милиони мъртви. Светът наистина е „разтърсен от всички страни“... А поетът пише в „Октомврийски ден“:

.....
*Часът е осем. Черната стрелка
 във дървената стара рамка свети.
 До вечерта ще паят часовите
 с еднообразен, равнодушен глас.*

.....
По навик ще си спомниш за войната.

.....
*Животът механично се върти.
 И привечер не ти остава друго,
 освен да прочетеш старинен стих
 при спуснати пердета, свит във ъгъла.*

.....
 Каква примурена тъга, каква скръбна отчужденост от света и от хората! Отсега нататък поетът ще живее така – „при спуснати пердета, свит във ъгъла“ – и ще излиза от затворения кръг на своите мъки само в редки минути на просветление или за да отиде до кръчмата със своята бохемска компания. Отсега нататък той все по-

рядко ще отваря своя прозорец, за да посрещне виденията на младостта и детството, или изпълнен със спомени за „светлото, което бе“, ще скита сам из нощните улици на града, дето „свс флейта свирят кротко ветровете“; ще се връща понякога в родната долина, дето шуми Искърът и овчари подкарват стада към слънчеви върхове – когато поиска да избяга от „чуждия град“ и от страданието. Но все по-често, в един живот между стаята в третостепенен хотел, санаториума за туберкулозни и кръчмата, поетът ще потъва в студения мрак на самотата си и търсейки малко топлина, ще прегръща фенерите по гържовните софийски улици, дето светят само очите на бездомните котки и тропалят стражарски ботуши.

И тогава – в годините 1942-1943 – ще бъдат написани „Есенен ден“, „Стара полулегия“, „Стихове за едно момче“, цикълът „Де профундис“... Всъщност всички тези стихотворения, споменати и неспоменати, биха могли да образуват един общ „цикъл“ – цикъла на страданието и самотата, на предчувствията за смърт и безумните гърчове на една душа. Повечето от тези стихотворения не са печатани по онова време и не можеха да бъдат отпечатани – нито буржоазната естетика, нито фашистката цензура биха ги приели: хитлеризмът, чужд и враждебен на всяко страдание, на всяка хуманистична идея, отдавна вече бе „оздравил“ немската култура; следвайки го, неговите български приятели също изискваха от изкуството „национален оптимизъм“, „войнишки дух“, „възпяване на българщината“, на силата на духа и тялото. Даже едно списание като „Златорог“ не можеше да си позволи разкоша да отпечата такива „упадъчни“ стихотворения.

Съпоставката, която направихме между първия и втория период в творчеството на Вутимски, е груба, разбира се, точно толкова, колкото е относителна и самата периодизация. В ранното му творчество се срещат елегични стихотворения („Скитници“, „Кръчма“, „Скитникът и враните“, „Столетник“ и др.), а в по-късното – и светли настроения, спомени, които му носят неочакван покой, връщания към външния свят и тревога за неговата съдба,

надежда за по-добри дни („Пролетен шум“, „За родината“, „България“, „През хаоса“, „Европа-хищница“,), но общата картина е все пак тази, която ни дава съпоставката.

Защо я направихме? За да усетим отново болката на човека и поета Вутимски? Това не е нужно – всеки, който вземе в ръка тази книга, ще я усети. Или просто да илюстрираме жестока истина за една жестока човешка съдба? Би било пошло... Но ако тази съпоставка ни накара да се замислим за онова време, за хората, които раждаше и които създаваха неговия облик, за трагичния конфликт на личността с нейната социална и духовна среда, за страшната отчужденост на човека в един свят на равнодушие и зоологически егоизъм – тогава тя би била оправдана. Ако ни накара да се вгледаме в горчивата участ на поета в едно общество, по принцип враждебно на поезията – тогава съпоставката придобива смисъл.

По характера на творчеството си Вутимски принадлежи на своето поколение и в същото време твърде рязко се отделя от него. Но нали за всяко време може да се съди по една изключителна съдба така успешно, както и по типичните съдби?

*

За пръв път го срещнах на едно заседание на редакционния комитет на списание „Ученически подем“, струва ми се, през есента на 1935 г. Списанието се издаваше при I софийска мъжка гимназия, списваше се и се редактираше от ученици, а в комитета му влизаха и младежи от другите софийски гимназии – мъжки и девически. Тъкмо по това време неговата ръководителка Анастасия Балабанова, демократично настроен човек и прекрасна учителка по литература, натовари Михаил Величков (с него бяхме съученици, съдейници и сегяхме на един чин) да състави и председателства нов редакционен комитет – повечето от стария бяха напуснали поради завършване на гимназията. Така в комитета влезе и моя милост. Като се посъветвахме с ръководството на РМС в гимназията, ние привлякохме в списание-

то още неколцина ремсисти от софийските училища, все прогресивни младежи или организирани членове на РМС, които сами пишеха или обичаха литературата, и скоро „Ученически подем“ измени своя облик: почна да се пълни със статии, разкази, фейлетони, рецензии и пр. с определена идейна насоченост и да печели нова популярност. (Разбира се, това не пречееше списанието да закъсва от време на време финансово – тогава събирахме грошове помежду си, а помня, че веднъж Михаил Величков заложил обувци и още нещо, за да плати на печатницата.) В редкомитета участваха и двама трима отецпаисиевци (националистическа младежка организация), но те не играеха почти никаква роля – от литературата се интересуваха по-малко, отколкото от футбол. Затова пък движеща сила бяха Михаил Величков, Александър Геров, Веселина Осиковска, Валери Петров, Невена Стефанова, Богомил Райнов. В същата редколегия близаше и Александър Вутов (Вутимски), който учеше в класическата паралелка на I мъжка софийска гимназия.

На това заседание той прочете свое стихотворение, не помня вече кое. Във всеки случай стихотворението се прие с общо одобрение и излезе веднага в списанието. Завладяха ни тогава не само стиховете, но и авторът им: висок, слаб, с леко гърбат нос и тъмноруса стригана глава, с изразителни сиви очи и дебели бърни, той четеше някак самозабравено, с патетична напевност и това също приковаваше вниманието ни. Беше във вехтичка ученическа куртка, но в лицето му, угължено и бледо, и в цялата му фигура имаше някаква естествена мекота и изящество, които издаваха поета – такава бе поне моята представа за поетите по онова време. Пък и не само моята. Помня такъв случай. Две години по-късно вървяхме с Вутимски и с Христо Радевски по улица „Солун“ и на пресечката с „Ангел Кънчев“ срещнахме художничката Вера Лукова. Преди да ни запознае с нея, Радевски се пошегува: „Вера, можеш ли позна кой от двамата е поетът, кой – белетристът?“ И Лукова безпогрешно позна поета. (Между другото по това време той носеше стихове на Радевски за мнение, а аз – разкази на Г. Караславов.)

Сашо, както наричахме тогава Вутимски, скоро стана любимец на целия редкомитет, а между нас възникна едно приятелство, което продължи до първите години на студентския живот. Прекарал тежко сирашко детство между униженията и грубите нрави на сиропиталището и бедната стаичка на своя по-голям брат, музикант в София, Сашо бе изпълнен със съчувствие към бедните и угнетените. Той се боеше и бягаше от самотата, страстно се стремеше към хората, търсеше дружба им. Цялото му семейство бе измряло от туберкулоза, брат му и той самият също боледуваха. Откакто го помня, той се поддържа с почивки в санаториума Искрец и с пневмоторакси – и все пак беше невероятно жизнен, на болестта си гледаше с някакво аристократично пренебрежение. Две неща запълваха живота му: общуването с приятелите и поезията.

По онова време живеех с родителите си в едно таванско помещение на ул. „Дунав“, близо до жп депо. Сашо често идваше у дома. Вечеряхме заедно, когато имаше какво, четяхме стихове, разговаряхме – за всичко освен за уроците. Войната в Испания, фашизма, експедицията на папанинци на Северния полюс, материалистическата философия, литературните борби – с тези неща живеехме, такъв бе кръгът на нашите интереси. Случваше се да дойде късно, едва ли не среднощ, и да ми свирне от улицата. Обличах се набързо и излизаш – оказваше се, че е написал ново стихотворение или просто че му е хрумнала някаква мисъл и не е могъл да заспи. Разхождахме се, спорехме, горещяхме се; разисквахме „Анти Дюринг“, опитвахме се да разберем Хегел, Фихте, Шопенхауер, Бергсон – страдахме от „предразсъдъка“, че трябва да познаваш онова, което искаш да опровергаеш. Понякога се спирахме на моста над Владайската река (на ул. „Раковски“), опирахме лакти на железните перила и стояхме дълго, загледи в черната вода, обсипана със звезди. Нощта и тишината пораждаха мисли, които шумният ген никога не можеше да роди. Опитвахме се да разберем света, себе си и смисъла на живота. Понякога Сашо разказваше тихичко – за Своге, за Искъра, за безрадостното детство в сиропиталището и

жестокото лицемерие на благодетелите си, за сестра си, която бе на умиране.

Но, както казахме, Сашо не беше борец. Той беше един изключително човечен дух, но не умееше да се бори – нито за другите, нито за себе си. Не му достигаше раздялянето на света на „свои“ и „чужди“, ненавистта към мъчителите. Това го лишаваше от енергия – въпреки това всички ние третирахме класовата омраза и революцията повече теоретически; острият сблъсък с фашизма дойде по-късно. Що се отнася до Вутимски, той се страхуваше от ненавистта.

Спомням си един есенен ден на 1941 година. Беше към обед и ние със Сашо се случихме на същия мост на „Раковски“. По бул. „Сливница“, покрай канала, се точеха безкрайни колони немска пехота – прашни, измъчени под раниците си во-зелени войници: тежка стъпка, очи, затъпели от умора, неправилни, дори уродливи лица, набраздени от пот. Някакви жени им хвърлиха цветя – те ги стъпкаха с късите си ботуши, без да ги погледнат.

– Какви са грозни! – каза Сашо. – Бедните...

Аз също ги гледах със свито сърце – те не приличаха никак на отбраните зигфридовци от специалните войски, които виждахме дотогава по улиците на София, – но Сашовите гуми ме сепнаха. Тези жалки и грозни войничета вече бяха прегазили Чехословакия, Австрия, Полша, Белгия, Франция.

– Трябва да се стреля по тях, не да ги жалим – казах.

Сашо ме погледна и ме потегли със себе си:

– Да се махаме оттук. Ти страшно си пребледнял...

Добре помня тоя къс диалог може би защото за пръв път тогава усетих как ненавистта може да задуши човека. Едва си поех дъх. Сашо вървеше мълчалив и умислен. Той бе способен на съчувствие, можеше да се просъзи от вида на човешкото страдание, но не и да помогне, като причини ново страдание. Можеше да се възмути, но не и да удари.

Беше болезнено чувствителен и в същото време угригително непосредствен във всичките си постъпки. Притежаваше дълбоко чувство за солидарност с всички немошни,

обезправени, отхвърлени от живота хора. Една вечер – мисля, че беше късната есен на 1937 година – ние се връщахме към нашия квартал някъде откъм паметника на Левски по бул. „Константин Стоилов“. Улиците бяха мокри, духаше тънък пронизващ ветреца, ние бяхме по къси палта. Търкахме ръце, за да се стоплим, и отчаяно спорехме за ноумена и феномена на Кант (Сашо твърдеше, че трябва да се намери диалектичната връзка между тези категории и тогава всичко си идва на мястото, а аз – че Кант тъкмо това не е могъл да стори), когато на ъгъла на бул. „Дондуков“ ни препречи пътя някакъв мъж. Той беше слаб, брадясал човек в окъсан шифер, под разтворената яка личеше гола гръд и целият трепереше. Беше очевидно пиян и ние не разбрахме какво говори, но смисълът на думите му бе ясен. Пребъркахме джобовите си – те се оказаха празни. Изведнъж Сашо съблече палтото си и го тикна в ръцете на човека. Аз му дадох колана на панталона си, който едва ли му бе нужен. И побягнахме – засрамени от човека и от себе си.

Сашо бе останал по един тъничък протрит пуловер. Почна да зъзне. Предложих му да облече моето палто, аз бях здравият, но той не прие:

– Нали се прибираме? Вкъщи имам друго палто.

Излезе, че друго палто той нямал и няколко дни обличаше балтона си направо върху пуловера. Разбира се, прекара една простуда, която можеше да бъде фатална за него. Казах му, че е направил глупост, защото оня нещастник просто ще пропие палтото му.

– Какво от това? – сви рамене Сашо. – За няколко часа той ще бъде щастлив.

– Глупости... С милостиня нищо не се постига.

– Ах, остави тия премъдрости – каза Сашо. – Може би са верни, но и ти не си много принципен... Знаеш ли, от принципните хора аз се боя.

Всъщност той се боеше не от принципните хора – боеше се от обезчовечаването на принципите. Обичаше да казва, че голямото разум, лишен от поривите на сърцето, е по-страшен от тигър.

Гимназиалните му години минаха в бедност, болес-

ти, полугладно съществуване, но той много по-живо се интересуваше от стиховете на Маяковски, Есенин, Верхарн, отколкото от собствените си несподи. Харесваше по едно време ранния Маяковски. Случваше се, когато се ядосваше на събеседника си или искаше да каже някому, че е бездарен глупак, да отметне глава назад и да примижне: „А вы ноктюрн сыграть могли бы на флейте водосточных труб?“ Обичаше да декламира Верхарн, както си вървеше по улицата, под ритъма на собствените си стъпки (познаваше го от преводите на Гео Милев), и, струва ми се, че влиянието на белгийския поет личи в някои от младежките му стихове (равнините, ветровете, разбунения град). Но беше едновременно далеч и от египтя, и от грузия:

*В разкривената, потъмняла уличка
със флейта свирят кротко ветровете.*

(„Нощем“, 1939 г.)

Тук присъстват и „ветрове“, и „флейта“, но колкото интимно и кротко звучат тези стихове и колкото са далеч от гръзката образност на Маяковски или от мрачните стихийни картини на Верхарн. Вътрешно много по-близки му бяха Яворов и Дебелянов, макар че тях той нито следваше, нито им подражаваше. Със споменатите поети го сближаваше безспорно едно нещо: макар и роден в Искърския пролом, Вутимски беше градски човек до мозъка на костите си – бе се сраснал с градския пейзаж; покрайнините, улиците с техния камионен тъмнеж, електрическите „фенери“, мансардите и сутерените, безликите труженици, носещи в себе си незримата сила на бъдещето... Той беше градски поет – не само по словесен реквизит и поетичен екстериор, а по светоусещане – нещо, което личи дори в стиховете му, засягащи селото и природата.

Живеехме интензивен младежки живот. Често редакционният комитет на „Ученически подем“ уреждаше „журове“ ту у един, ту у друг от своите членове – журове, придружени непременно с някой реферат на литературни или философски теми, с четене на стихове и разкази. Сашо

се веселеше от гуша. Обичаше да танцува, играеше отлично степ (а ла Фред Астер). Веднъж на такъв „жур“ у Ал. Геров, в Лозенец, поканихме Георги Бакалов. Беше малко преди смъртта му. Той гоиде енергичен и пламенен, както винаги, държа ни горещо слово за новия художествен реализъм (така наричахме социалистическия реализъм по цензурни съображения) и за съветската литература и си отиде. Сашо изказа някои несъгласия с мислите на Бакалов. Но ние така го нагрячихме, като застъпихме тезата за „полезната“ поезия, че той капитулира и пусна грамофона.

Когато стана разцеплението на левия културен фронт и започна полемика между в. „Кормило“ и в. „Брод“, нашият редакционен комитет взе изцяло страната на „Кормило“. Не знаехме вътрешнопартийните подробности на тази история, не разбирахме в какво се състои „грехът“ на кормиловци – качествениците, както ги наричаха хората около „Брод“. Но като съдехме по това, което се пишеше в двата вестника, струваше ни се, че позицията на „Кормило“ е по-правилна – както от гледище на теорията, така и от гледище на гумитровския курс на партията. Кормиловци държаха за по-широко обединение на демократично настроените писатели, нещо, което в онези условия бе явно необходимо. Освен това „качественици“ се оказаха известни и уважавани наши леви писатели: Хр. Радевски, Г. Караславов, О. Василев и др. Бяхме покрусени, когато „Кормило“ престана да излиза.

Сашо се вълнуваше заедно с всички ни. И повече от всички ни. За цената на идеите той съдеше по цената на хората, които ги изповядваха, по техния ум и талант. Макар и справедливо донякъде, това го правеше твърде субективен и пристрастен в оценките и бе може би една от причините, които по-късно го отдалечиха от нас. Той имаше нужда от помощ и съчувствие особено когато туберкулозата му напредна, а ние, здравите, бяхме заети с други неща. Настъпваше време на жестока борба, около нашите граници заговориха топовете. Пред надигащата се кървава буря отделните хора и личните трагедии сякаш губеха значение. Освен това отблъснаха го мисли и някои

твърде опростени литературни възгледи, които минаваха за марксистки, както и някои безапелационни изисквания – да пише поезия, каквато той не можеше да пише.

Така или иначе към края на гимназията и в първите години на студентството в стиховете на Вутимски все по-често почнаха да звучат мотивите на самота и страдание и следствие на това бяха нашите безконечни спорове за смисъла на поезията, на философията, на човешкия живот. Той вече бе открил за себе си Бодлер, Верлен, Рембо (последният му бе станал любим поет), Метерлинк и Маларме, мрачните стихове на Яворов. Четеше Ницше и Вайнингер, като гиреше у тях нетолкова мироглед, колкото едно „оправдание“ на собственото си съществуване... А ние бяхме безапелационни в схващанията и в изискванията си. Не разбирахме тогава, че има времена, когато и отчаянието е форма на протест, а самотата – средство за самозащита, последно убежище на човешкото достойнство...

Вутимски се залута в един лабиринт на противоречиви идеи и настроения, на мъчителни съмнения в хуманната същност на човешката природа, но никога не стана реакционер – той просто следваше заплетената нишка на своя живот и не можеше да бъде друг. Нещо повече, той беше удивително безкористен в своите убеждения, каквито и дефекти да им намерим, и безусловно честен в поведението си. Обстоятелството, че почна да печата в „Златороз“, нещо, което тогава не се прощаваеше, би могло да се обясни повече с това, че гругаде нямаше къде да печата – а поезията бе неговият истински живот. Но прочетете онова, което е напечатал в „Златороз“, и вие не ще намерите нито едно приспособленско настроение, нито една пръска кал върху прогресивните идеи и собствената му младежка вяра. И това в едно време, когато мнозина от интелектуалците, включително и между прогресивните, търсеха да се приютят на тихо място, правеха компромиси със съвестта си заради хляба или заради ефимерната нужда от известност.

Тези неща трябва да се кажат, когато се опитваме да оценим човека и поета Вутимски. Въпреки стихотворе-

ния като „Извращения“, „Лудият“, „Самотният“ (едни от най-силните работи на поета, в които болката и самотата стигат до пароксизъм), въпреки естетизмът и „уайлдовщината“, които личат в някои късове от прозата му, въпреки някои наивно-нищешански мотиви в есета му неговата поезия в никакъв случай не може да се третира (даже тази от късния период) просто като „декадентска“. Иначе как бихме си обяснили стихотворения като „За родината“, „Пролетен шум“, „Европа-хищница“ и др., написани тъкмо през късния период и малко преди смъртта на поета? За известно време той се бе отчуждил от революционните идеи и жалко е, че не доживя тяхната победа. Но според мене той беше по-чужд на „Златороз“, дето печаташе, а, мисля, и на бохемската компания, която го увлече в кръчмите.

*Вие, мои приятели, вие, мои свини и пияници,
къде сте сега мои мили, в механата да седнете
всичките,
да разрежете бутове печени, да заръчвате пак,
да не плащате,
да сте силни от виното всички и с юмрук
да строшите главите си.*

*.....
Но сега вас ви няма, нали? Къде сте, не зная –
и защо сте ми.
Ах, защо сте ми вече наистина – в тези нощи
с мъгли и фенери.
Не ми трябва да съдите повече моите думи,
въпросите, сълзите –
мои съдници вече видях и наситих се на умници
под път и над път.*

(„Вие, мои приятели...“)

По интелект и дарба той стоеше с една глава над приятелите си по маса.

„Чужд съм на себе си“ – казва Вутимски във „Враждебен град“ и това е самата истина, трагичната истина за

един поет, който по силата на неумолими фактори трябваше да се затвори в света на личните си мъки. Понякога голямото спрагане прави от човека егоцентрич, а Вутимски в някои моменти казваше, че за него няма място в никое човешко общество. Той не беше прав, но всеки, който умее да чете поезия, би го оправдал.

*

Не се наемам да правя анализ на тази поезия. Това е работа на нашата литературна история и на критиката. Но съм убеден, че е време да се даде сериозна оценка, без преувеличения и без преумаления, каквито винаги ни дебнат в нашето напрегнато и неспокойно време, търсещо своите ценности.

Убеден съм още, че поезията на Вутимски, такава, каквато е, неизбежно ще влезе в съкровището на нашата национална култура – като тъжно и поетическо свидетелство за едно време, което убиваше най-добрите си синове.

В „Европа-хищница“ Вутимски писа:

*Умниците над моите стихове
ще се усмихнат мъдро, ще отминат.
„Поет реакционен“ – ще продумат.
За лишен път не ще пропуснат случая
да поприказват за надстройки, бази...*

Напразен е бил страхът на поета. „Умниците“, които някога са го огорчили, може би днес издават неговите стихотворения и ги четат, убедени, че човешката и красотата трябва да бъдат не „надстройка“, а „база“ на отношенията в нашето общество.

ЕМИЛ МАНОВ

ЗА АЛЕКСАНДЪР ВУТИМСКИ

1.

Веднъж седмично в малката училищна стая на Първа мъжка гимназия, обърната към улица „Париж“, в съседство с ученическата библиотека, се събираше редакционният комитет на списание „Ученически подем“. Разбира се, названието „списание“ бе твърде претенциозно. Става дума за едно вестниче на дванадесет страници, което купеше от правописни и коректорски грешки, защото се набираше в една малка печатничка някъде в квартал „Надежда“ от двамата-трима начеващи словослагатели, наблюдаваше се от „дежурния“ по брой, а той нямаше никакъв опит, и се продаваше в коридорите на столичните гимназии.

На заседанията на редакционния комитет понякога присъстваше учителката по литература Анастасия Балабанова, една благородна и мила жена, която обичаше дълбоко българската книжнина и хранеше надеждата, че между тези остригани момчета ще се родят големите таланти на настъпващата литература. По едно време нейното място бе заето от Георги Цанев, а той не се подвоуми да покани мнозина от голобрадите „подемци“ на страниците на издаваното от него списание „Изкуство и критика“.

Повечето от заседанията на комитета бяха ужасно дълги. Обсъждаха се разгорещено предложените материали, спореше се за всеки рег, привеждаха се доводи от прочетени книги, но и авторитетът на само чути автори, та училищният прислужник дремеше на вратата от госага и се чудеше как да разгони тези все още плахо устремени към литературната слава юноши.

Между тях правеше впечатление един висок момък, с леко приведена на една страна глава, с продълговато бледо лице с пълни устни, почти винаги полуотворени, сякаш

за да поемат повече въздух, с тесни рамене и дълга шия, която се подаваше над изтърканата синя яка на куртката, ходеше бързо, често нервно ръкомахаше, бърчеше вежди и обичаше го пълна самозабрава да спори за революционното изкуство, за тържеството на материалистическата мисъл, за правото на безправните трудови хора да издигат едни нов свят на справедливост и разум. Този момък казваше и пишеше:

„Реалистичният метод в изкуството е налагащият се гнес, защото се крепи върху здравите основи на научния материалистически мироглед и защото е истински полезно изкуство за съвременния човек.“

Това бе писано в едно ученическо списание през 1937 година, казано малко наивно, но убедено, тъй горещо, както с огън този момък твърдеше в стиховете си, че не може да живее далеч от хората и града. Той вече беше болен и бе принуден в самота да съзерцава полетата и потъващите в синия зряч планини, борове и слънцето, утринните прозрачни мъгли и легеното петно на луната в измръзналата нощ.

Тогава той ще напише:

*Далечен град!
– Не мога да стоя във равнината
Не мога да понасям тишината.
Не мога да живея в тоя мрак.
От стихналия праг
на сгушената мълчалива къща
да полетя
в нощта
– без връщане –
към тебе, град!
И нека мъртвите лъчи
на мъртвото петно в студеното небе
и тая равнина – в нощта
да отлетят завинаги от моите очи!*

Поетът – Александър Вутимски, тогава той се наричаше и подписваше още с бащиното си име Коцев или Вутов, не можеше да прецени колко губелен ще бъде за него този град – гладен, измръзнал, задушен от политически и полицейски терор. Гърдите му бяха болни, но неговият вътрешен патос, поетичен огън, остра мисъл го гържеха сред приятелите му, в споровете, в стремителната му страст да овладее поетичното слово. В редакционния комитет той седеше заедно с Емил Манов, Михаил Величков, Найден Петков, Валери Петров, Невена Стефанова, Александър Геров, Весела Василева, Кръстьо Мирски, Богомил Райнов, Огнян Бояджиев, Веселина Осиковска и още колцина, които вече се спъваха по дългите пътища на изкуството...

През март 1939 година бе забранен юбилеят на Никола Райнов. Църквата прокле още веднъж неговата книга „Между пустинята и живота“. Александър Вутимски бе между тези млади хора, които издадоха малкия юбилеен лист „25 години Николай Райнов“. Там той написа, че Николай Райнов е между тези, каза дори единствения, което не бе особено точно, който знае добре що е изкуство и как се служи най-честно на изкуството. И после цитира неговите думи, извлечени от „Видения из древна България“, които наистина в онази 1939 година можеха да звучат като думи на пророк и мъдрец:

„... Ти ще идеш в Преслав, та по стъзди и улици ще възвестиш края на това царство. Ти ще избличиш разпътството на църковници и патриарх, алчността на боляри и сановници, предателските сплетни на войнство и вожди.

Ти ще заклемиш с хула и осъждане страха цар и боляри, лукавата усмивка на владици и монаси, жадната страст на властници и придворни жени.“

Да, казваше младият поет, ще дойде време, когато „грубият утилитаризъм ще отстъпи мястото на една по-висша естетика, когато човекът ще живее без мизерия и духовно обезличаване...“

Но Александър Вутимски живееше в мизерия. Той носеше върху слабите си рамене бремето на една епоха, вече изпълнена с грохота на войната, ехото от маршируващите ботуши, които газеха поезията, мисълта, словото. Това бе време, в което престъпната ръка изстискваше всичко, което носеше човешко достойнство, чест, живот.

Поетът ще има тежка и трагична участ: глад, скитничество, без дом, а понякога и без близки люде. Неговата поезия винаги ще има високи социални стойности, но ще загуби непосредствената острота и яснота на целите.

Поетът няма да доживее не само годините, в които ще се утвърди една по-висша естетика, но дори и дните, в които щеше да се роди свободата, за да се отворят кръгзорите на надеждите и да се утвърдят високият разум и добротата на човека.

Ще умре сам, в безмълвието на един санаториум, на възраст, в която твърде често умираха поетите...

Той можеше да има и друга съдба. Но има тази. И тази поезия, която вие четете...

2.

Той обичаше простотата, жадуваше за човечност и красота, намираще топла дума за всеки нищ, за всеки бездомник, за всеки самотник.

Спомените му от детството бяха ведри, слънчеви, прости и чисти като канката от пролетен дъжд и като човешката сълза. Лицето му ще бъде измито от роса, зорите смълчани, дървесата люшнати от ветровете, слънцето ще звъни, а в ранните зори той ще вижда само слънцето. С някаква дебеляновска примиреност ще говори за бащата, който все не се завръща от фронта, очите на майката, пламнали с мокър блясък в мрака, и онава „още помня оня малък, малък дом, още помня стихналата къща“. Нека това не ви звучи сантиментално. То бе детски просто и чисто. В този мотив е дълбоко отразена една лична

съдба, сърдечна болка, теренът на спомена е къс и тесен, тъй както в следващите години теренът на човешките мъки ще бъде дълъг и широк...

Бяхме членове на редакционния комитет в „Ученически подем“, когато той написа стихотворението „Вяра“, този изповеден монолог за трепетната и пееща младост, която ражда добрия смях дори когато страдаме. Тази младост е вече нещо друго, оставахе зад гърба на поета детският лиричен спомен, впитат се трагичните нотки на един труден и безрадостен живот. Стихотворението, за което ще напомня, ще бъде посветено на Емил Манов, ремсиста, който пишеше разкази, четеше книги по философия и право и спореше припряно, малко нервно, с очи, които винаги горяха, но в които винаги имаше мекота и другарство. Ще мине малко време и между първите, които ще се озоват сред „плененото ято“, ще бъде Емил. Но това ще стане малко по-късно. Сега Сашо пишеше:

*Но ние ще паднем ли с теб? Като пролетен огън
не ще ли ни свети родената в труд и тревога
единствена цел и надеждата, ведрата вяра?
Не ще ли ни грее, в сърцата ни бунт да разгаря?...*

*И може би някога пак ще сме тия момчета,
със обич безкрайна и много възторг във сърцето.*

Искам веднага да забележа, че именно момчешкото, чистото, непокуварено сърце, обърнато към благородството у човека, ще остане за Вутимски избор за многозвучна песен. И закърмените в нощна кръчмарска София, в мръсните хотели и тъмните улици, по които светеха не лампи, а именно фенери, ще носят всички тези белези. Нашият град бе мрачен, тъмен, кален и ние никога не виждахме, аз не виждах електрическата светлина. В него мъждукаха електрически крушчици, които хвърляха мъртвешки, жълти, уплашени светлинки. У Вутимски „Вяра“ няма да прозвучи с онзи тържествен патос, който

носи неотменимата истина на заклинание, както е у Ван-царов. Тук всичко ще бъде казано малко плахо, без категорично обещание към близкото бъдеще, но с категорична привързаност към обичта и възторга. Той носеше в младостта си уважение към всичко, което бе истински живот: природата, човешката разговорка, добрите книги, картини, музика.

Нека кажа за музиката и поезията. Сашо бе толкова беден, че нямаше възможност нито да взима уроци по френски, нито по пиано. Но той учеше сам френски, декламираше „Албатросът“ на Бодлер и свиреше на пиано. Вероятно съвсем несвършено правеше и едното, и другото, но го извършваше с въодушевление, с недостатъчно знание, но със сърце и онази вродена и дълбоко осъзната музикалност, която той влагаше в стиховете си. Интонацията в неговите стихове бе тиха, приглушена, неподчертана от едри и звучни ритми, от гръзки алитерации, от строго подредени ямбове и хорей.

У Сашо сякаш вече бе добило форма онова характерно явление в поезията на поколението – разговорността. Той създаваше стихове, построени като диалог, те не можеха да се четат от високата трибуна, с актьорски интонации и очи, обърнати към небесата. Това бяха стихове, които се говореха, затова бяха чужди на заучената отмереност, „шенгеловската“ учебникарност, която за него не бе никакъв проблем да научи. На Вутимски лесно се удаваха, повтарям, езиците, книгите, пианото, умение то да мисли по-дълбоко и по-зряло, отколкото бяха годините му. И ако вникнем в ранните му стихове, ще открием онази поетична приемственост, без която не може да се създават стихове, които по-късно ще носят личния отпечатък на една жизнена съдба, на лутането на душата и гласа на неповторимата радост и отчаяние.

Не искам съзнателно да напомням имена, книги, школи. За строгите ценители не ще е трудно да посочат влияние. Повтарям, без това не може да мине развитието на нито една творческа съдба. Искам да подчертая гру-

го – че дори когато тези влияния се забелязват, говори Сашо, само Сашо, бедният и премръзнал студент, когото помня с изхабеното и лъснало сиво костюмче върху слабото високо тяло, с тесни рамене, с къдравата светла коса. Той се напрягаше и когато спореше, и когато четеше стихове. Това бе плод на нервната му и лесно възбудима природа, но и на онази съвсем не образна – кислородна недостатъчност, която не му позволяваше да шепне стихове.

И като ученици, и когато влязохме в университета, в неделя рано следобед се събирахме у Весела Василева, у Кръстьо Мирски, у Валери Петров – е, у тях бе по-широко и приятно, но и у Александър Геров, Найден Петков, у нас и на още много места. Тогава наставаха най-горещите спорове, защото всички не бяхме така единодушни, всеки търсеше някакво свое място и своя мисъл, някои се стремяха да обединят комунизма и модерното изкуство, без дори да погодират, че петнадесетина години преди нас това са искали и в други литератури. Но сега бе настъпило времето на стегнатата, дисциплинирана и строга мисъл.

Напомням изминалите години не само за това, че на тези срещи живеяха Смирвенски, Гео Милев, няколко превода на Маяковски, но и всички тези поети, театрални, художници разказваха за себе си – в стихове, разкази, есета и импресии. Напомням за тези години, защото Александър Вутимски стоеше напред, той бе жив, напрегнат, безсънен, спореше за философия и естетика, за морал и история, излизаше от една крайност, за да прегърне друга. Той почти пееше своите стихове. Той се стремеше да ни завладее, да се наложи над нас, да ни внуши едно чувство и една мисъл и това той проявяваше и в спорове, макар че се опитваше да бъде деликатен, нежен, добър. Очевидно става дума за една черта на творческото проявление, при което е невъзможно да се остане в херметизма на един личен мир – търси се досег и отглас, признанието на приятеля и човека.

Когато каже „до сълзи ми тежи есента“, аз знам, че това е Вутимски, а не поет, когото той е чел.

Когато говоря за спокойния и нервен, напрегнат и бавен като есенния гъжг, мъчителен и експлозивен монолог, в който поетът търси себе си и окръжаващия го свят, искам да посоча, че това го отвеждаше до един лиричен хибрид в жанрово отношение, но аз знам, че тук се съдържа негово, Сашово откритие. Лиричното стихотворение прерастваше в лирична поема, настроението в разказ. Една разлятост на мисълта тук се явява нещо характерно...

Вутимски бе поет, за когото градът е съдба и среда, в която живее – светлините и тъмните ъгли, пронизващият гъжг и студеният сняг, сенките и гладът. Тук рядко има слънце, пролетна ведрина, чистота на изгрева, топлия и неспокоен вятър, които поетът възпяваше в ранни години и вълнуващо ни внушаваше обич към природата.

*Дъждът шуми. О, тия отражения
по тротоарите! О, тия светила!
– С измръзнали чела
и мрачни –
крачиме
във нощните, тревожни тъмнини.
Ръцете ни,
очите ни,
притеглени, потръпват към вратите и
към тъмните, притихнали стъкла
на къщите...
Сърцето ни? –
Бездънен извор на отчаян устрем.*

(„Скутници“)

Обърнете внимание на накъсания стих – това са задъхванията на поета, неговата тревога, и все пак те ни разкриват очакването на едно добро сърце.

Обърнете внимание на тираната, които Вутимски така обича – това са онези къси и мъгляви паузи, в които винаги остава нещо недоизречено. Но то ще бъде отново тъга, болка, страх пред смъртта. Защото, когато

на сърцето му е по-ведро, когато надеждата окриля мечтите му, когато чувства другарската ръка, стихът му става по-строен, спокоен, искрящ:

*Навън трептят и слънце, и лазур.
Дърветата блестят
и чистите стъкла
изпъхват със лазурна светлина
разтворената ми, спокойна стая.*

В ранното си творчество (впрочем кога ли Сашо пък е имал късно творчество?) той ни остави една от тези монологични поеми, наречена „Мост“:

*На стария огромен мост,
където хората минават във мълчание
сред трясъка на грозните коли;
на стария, огромен мост
във вечерния мрак
стоя и гледам как
в далечните мъгли
на изтока
без шум се ражда лунното сияние...*

Стоя и гледам пак този стар, съвсем не огромен мост – вероятно той е бил друг за всички нас в онези години. Тогава по него минаваха преди всичко талиги с коне. Те идваха от стоковата борса на града, от складовете за въглища и гърва по улица „Гробарска“ или от жп депото, натоварени с изхвърлени машинни части. А от града бавно се движеха по улица „Раковски“ погребални коли, зад които вървяха опечалените, с военна музика, която свиреше един и същ погребален марш след лафета, или само няколко смачкани жени в черно след грънчащата кола, трета класа на фирмата „Последна утеха“, без венци, без почести, без тържествени некролози, които да бъдат закачени по ковчега и сбруята на конете. После колата изтрополява-

ше по моста над канала и потъваше в прашните улици към гробищата...

На този мост съм виждал често Сашо. Той живееше там някъде, близо до моста, на улица „Раковски“, десетина метра след улица „Цар Симеон“, в малката къщица, построена на земята, с прозорче, което почти допираше зелената трева в тясното дворче. Отсреща се намираше мръсна гостилничка-кръчма, където вечер вареха топли лоени шаргенчета и продаваха евтина ракия. Не помня как се наричаше. Ние я бяхме назовали „Нова България“. Там Сашо понякога вечеряше и после тръгваше наголу по „Раковски“, към моста, който прехвърляше канала. Вероятно там е спирал, защото оттамък моста вече пътят водеше към онова вечно жилище, чиято сянка бе изправена пред очите му от най-ранните детски години.

*– На хоризонта – ледените очертания.
И вечерта.*

*Водата на канала –
мътната, студената вода
вече наголу трепетните отражения
на лампите – безкрайните, блестящи върволици.*

Бих разместил някои куплети, защото малко по-горе е посочен и изходът от гългата – като улица, и мрачната – като хоризонта скръб.

*– Нима най-сетне няма да се разруши,
нима най-сетне няма да се пръсне
огромното мълчание над моста?...*

Вутимски е написал тези стихове, когато е бил 16-17-годишен. Струва ми се, че чете тази поема в дома на Сашо Геров на улица „Цветна градина“ в Лозенец. Това ще е било абитуриентство без радост, очаквана диплома без надежда, изгарящо желание да учи класическа филология без убеждението, че ще има сили да напише един ден в автобиографията си „завърших висшето си образование...“

Говоря за една поетична съдба, без да търся реалните поетични стойности между стотината стихотворения, останали от поета. В тия години той бе едно лято в Берковския балкан и тук сред зреещите кестени и легендите написа няколко чисти, свежи като въздуха, топли като летния вечерен вятър стихотворения.

Но той ще остане винаги дълбоко градски поет, чие то жизнеусещане винаги ще бъде приковано към улицата, вечерните фенери, мрака над моста – „Във мен се ражда топлия копнеж за хората в града и за шума им“.

Градът? Прочетете поемата „Полунощ“, за да заживеете с онези безсъници на поета, в които се впитат черните картини на столичните площади, мълчанието, гъжда, който мие улиците, „проснати като огромни трупове“. Но у поета, когато му е най-тежко, ще остане да живее доверието в „човекът с тъмни, жилести ръце, с опушено лице и бодър поглед“...

Животът на Вутимски ставаше все по-безрадостен под сянката на „Лошите детинства“. Тъй се нарича една от поемите му, в които има смърт, самота и детска невинност, която „не знаеше какви са тези свещи, тази тишина...“ Лошите детинства ще се превърнат в лоша младост, за да не бъде никога достигната лоша зрялост. Аз отново си спомням малката къщица на улица „Раковски“, където Вутимски живееше с брат си Кирил Коцев, изключително талантлив музикант – той свиреше фагот в симфоничния оркестър и бе твърде благ човек. Живееха в стая с две легълца, с помръкнали пиринчени топки, един санджък, старо огледало с изтъркана гървена рамка, една етажерка с книги и няколко избелели фотографии, които очите му винаги отбягваха. Това бяха мъртвите, близките, чийто спомен и чиято беда винаги съпровождаха дните и нощите на Сашо, както и гладът, бездомничеството, болниците. Вън капеха ниските капчуци, сребърните жици се виждаха между короните на зелените гървета по улицата, котките със зелените очи присядаха до вратите, редом до старците, които очакваха последния си път по същата тази гълга улица...

Помня и хотелите, за които той говори в стихове и лирична проза – този на улица „Искър“ и този на площадчето „Трапезица“. В тях той намираше убежище за десет дни или месец, със случайни спътници или бездомници като него, чакаше с мукавения куфар, няколкото тетрадки и вързопчето книги някой ден да дойде и нещо да се случи, но никой не идваше и нищо не се случваше – синьото момче стопляше само сънищата му. Този негов лиричен герой ще ми напомня „Малкият принц“ на Сент-Екзюпери, само че тогава тази книга не е била може би още написана.

Помня селската стая в къщата зад гара Бов, където той прябваше да гълта чистия въздух на дефилето, но погледът му се топеше в черните влакове, които идваха, оставаха няколко минути и продължаваха своя път.

Помня мазето под малкия училищен салон във френското училище на ул. „Лавеле“, където бяха уредени „бугоарни“. Тук Сашо спеше, спореше с младите въздушевени актьори на „Опитния театър“ и им рецитираше стихове.

Помня мизерното общежитие във Владайското дефиле, където по едно време поетът бе назначен митничар към отчетника на каменоломната, мизерното гървено общежитие, грубите хора и грохота на падащите камъни. И онази стаичка до тоалетната в градината на Докторския паметник, за която толкова пъти е казвано...

И ако се връщам така назад, може би в ненужни погробности, то е, за да се види как в мизерията и болестта се раждаше черното отчаяние у тази твърде нежна душа, която винаги е търсела топлината човешка дума и вероятно щеше да обича повече вечерните сенки над старопланинските върхове и песента на птиците, а не нощния влак, тъмните улици, студените кръчми. Оставаха: „Двете рози увехнали във вазата. Тихо е, във хотела съм сам.“ Или – „Един болен залез тихо свети и клоните над него в грямка кълмват“...

Да разкажеш и обясниш трагичния и кратък път на един поет не значи да го утвърждаваш като единствения възможен път.

Този, който написа „Кафе-бар“, написа и „Европа-хищница“. Поетът с цялата си душа, сърце, разум ненавиждаше фашизма, мракобесието, социалния гнет. Поетът бе смазан от този живот, бе убит в нравствения и физическия смисъл, за да стигне до резигнацията, човешката трагична резигнация, която се раждаше във влажните квартири, в евтините кръчми, в мазето на „Опитния театър“, в санаториумите.

Бих искал Вутимски да прилича на героя от онзи „еднообразен пейзаж“, роден в съзерцанията на поета в Стара планина:

*Дъждът шуми... Козарчето пътува
свс къщите и мирните кози
към тъмните, мъгливи хоризонти.*

В тази мечтателна съзерцателност имаше надежда, имаше движение, имаше търсене на светъл кръгзор. Той ще мечтае още за старата къща, за дяговците с дълги броеници, за топлия хляб и ласката на близък човек. И ще чака края на една война, в която ще бъдат спасени човешкото достойнство, свободата, честта на века. Ще чака... Той наистина докрай няма да влезе в затворен кръг и в най-големите дълбочини на отчаянието, в черната безизходица под тежкото крило на смъртта. Ще търси топлиното слово на приятеля, топлия вятър на надеждата. Тогава ще заглъхнат крясъкът от кръчмата, неврастеничната тръпка на нощното негоспиране, киселият гъх на евтиното вино, тъмните погледи на скитници и бездомници. Поетът знаеше, че това не е изход, а път към още по-близката смърт. И е мечтаел за една друга смърт, също така неизбежна, но успокоена, мъдра, осъзната:

*И в някой летен ден на свечеряване
до стария бюфет ще седна тихо,
часовникът ще спре да чука в стаята
и мен – мен вече няма да ме има...*

Това е писано в болницата. В една от болниците той ми е написал картичка, от онези, обикновените, евтини, бездушни, с които се съобщаваше за неплатени данъци: „Прощавай, че ти се обаждам с една такава мизерна картичка, но вярвай ми, финансовото ми положение е ужасно. Ужасът е засилен и от това, че всички възможности за заем са отдавна вече използвани.“ Или както той казваше „Момчето под стария, тъжен фенер се усмихва безпомощно...“

Едно у него остана докрай. Той обичаше живота. Остана му верен през краткия си път. Искаше да бъде друг и нямаше сили да го стори. Но той можеше да бъде и друг...

3.

Не мога да приема определението „литературна бохема“ за голямата част от тези, които поеха пътя на поетичните мъки в навечерието на войната. Обстоятелството, че към литературното поколение, вероятно четвъртото поред в новата ни книжнина, принадлежаша, млади хора с различни жизнени и творчески съдби, показва колко външен и измислен е този термин.

За едно поколение поети, белетристи, актьори, художници не трябва да се съди само по тази, че е познавало добре романтиците, символистите, импресионистите, че е обичало творчеството на Верлен или на Есенен, че рецитирало „Пияният кораб“ на Рембо или „Непознатата“ на Блок, че техният „клуб“ тогава бяха простите пивници и евтините кафенета. Важното е във всеки случай, че те търсеха себе си вън от средата, която представляваше официално общество и официална литература. Тук може да се открие само възел от предпоставки, от който понататък ще се развият кълбата на участта, творческа и човешка: от непосредствената логика на революционната борба до пасивната резигнация, която се раждаше в гнетящата буржоазна действителност, от ясната и

гръмка поетична декларация, отправена към времето и бъдещето, до самотата на мъчителната смърт, от насилена гримаса на любителите на литературна слава до тихата усмивка на примирението и самообричането.

Епохата бе такава, застанала на ръба на историята, че възпитаваше мечтатели и герои, но създаваше и скръбни младежи, които потъваха в нерадостната си съдба, глуда и болестите, за да не дочакат времето, което щеше да възроди надеждата...

Александър Вутимски влезе в поезията устремно, с гняв към тежката и несправедлива действителност, той прокланаше, за да намери сили и възприеме като жизнена позиция съчувствието към човека и неговата жажда за един по-добър живот.

По-късно, вероятно това е било в края на 1939 г., след като се върна от санаториума в Своге, у него нещо се прекъсна, беше скръбен и отчаян, защото нямаше хляб и покрив, но и защото вероятно трудно можеше да намери жизнен и нравствен изход. Търсеше у себе си опорни точки и за това свидетелстват неговите „Есета за морала“. Те невинно носеха в себе си тази жизненост, която да запазва едно човешко битие, да укрепят надеждата и да вдъхнат увереност. Тогава той все по-често се намираще в кръчмата, но пак казвам – нямаше и друг покрив. Знаел е, че го очаква смърт, и сам ускори нейното идване.

Александър Вутимски жадуваше за едно истинско човешко бъдеще, но се уплете в паяжините на своята трагична безпомощност. Тук никой не може да го кори, но и никой не може да вижда в това абсолютната неизбежност.

Той обичаше да рецитира и да говори за поети и художници, които бяха имали бурна съдба и познаваха далечните пътища. И вероятно е мечтал за такива пътища, защото все си измисляше в песни и приказки далечни архипелази и лунни залежи над танцуващи хора с тъмна кожа. Но той познаваше само няколко софийски улици и площади, Своге, гара Бов, Берковица и неговият последен дом – санаториума в Сурдулица. Пътуваше неговото въображе-

ние, то му възхваляваше жажда за живот, тогава той ръкомахаше и чертаеше пътища през времето и континентите, за да заглъгне всичко през късните часове в кръчмата „Тръвна“, където някой си цигулар Макарич свиреше тихо арията от „Ловци на бисери“ на Бизе. С нея свършваше и дългият път.

Той четеше неуморно, защото искаше да улови силата на поетичното слово, изпълваше с тесни, високи букви прости ученически тетрадки и това бяха стихове, есета, приказки, лутах се между старите си приятели и случайните познати от улицата и кръчмата, защото отдавна вече не помнеше родители и дом, здравето му бе подкопано, надеждата глъгнеше...

Той почина в една септемврийска нощ на 1943 година. Обади ми се брат му Кирил, който единствен през цялото време и докрай го подкрепяше. Но поетът не намери достатъчно сили да надделее смъртта.

После се събрахме десетина негови приятели да почетем паметта му и кажем една последна и добра дума за него. Тогава видях колко вече е бил сам, изоставен, забравен...

Той беше роден за изкуство – естествен, спонтанен, органичен. Усвоената култура не принижаваше неговата искреност, вътрешното светоусещане, което си беше негово, неподправената му склонност към нравствени оценки на времето и хората. Беше така хубаво, че той възхваляваше естествения човек, простотата, радостта, връзката на човека с природата. Сякаш носеше у себе си нещо от осъзнатата почит към античната гръцка действителност, от литературата и изкуството. Той обичаше лекциите и преводите на Александър Балабанов, отнасяше се с пиетет към класическите езици. И ще повторя, той никога не се остави да бъде и в най-черното си отчаяние – „затворен кръг“. Нито подражаваше на парнасистите, нито искаше да повтори трагичната участ на парижката бохема, озлобена, затворена в себе си, умираща в безсилие, забравила младежките мечти, комуната, манифести-

те, за да закупи изпепеляващата страст към пари, слава, наслади, сила.

Сашо бе борческа натура, но вярва ми се, че ако бе останал жив, той щеше да се върне към младежките си мечти. И в най-тежките си и мрачни страници, които ни оставя, те не звучат като старомогна и пуста елегия, родена от рококоето на преситеността и досадата, а в цялата му скръб има искреност, сдържаност, своеобразна мъжественост, която не отговаряше нито на слабото му тяло, нито на гладната му и измъчена за ласка душа.

За него поезията никога нямаше да бъде подражание, маниерничене, суетен снобизъм, а израз на една богато надарена поетична душа, за която светът живееше одухотворен, наситен с чувства, с нежни видения и жагувани образи. В сините му очи блестеше тревожно съмнение, но и мъката по един чист, непохватен, нов свят. Само че всичко у него в последните две-три години бе объркано, сложно, противоречиво. Проста и ужасна бе само смъртта му.

„Да бъдем естествени, за да бъдем прости. Бъдещето ще принадлежи на жизнените.“

Така бе писал, и мисля, че наистина е така. Той обичаше да разсъждава за морала, за човека, за бъдещето. Тогава той питаше: „Чудно ли е, че хищниците станали победители и в човешкия свят?... Впрочем аз знам, че силните духом се възвръщат към живота, за да установят чистотата и реда в света. Старата нравственост, изгниваща, ще трябва да се прости вече с освобождаващото се човешко съзнание...“

Тъй както живееше, тъй както страдаше, тъй както се гърчеше между истината и измамата, между мъжественото поведение и отказа от борбата, между блясалата в размисъла надежда и разяждащия скептицизъм на самотата, у него всичко нямаше да бъде просто, чисто, ясно.

Мисълта ще гълбае, ще го отвежда на една или друга страна, ще го приближи до старите му другари или ще го отхвърли сред постоянните посетители на кръчмата. Той

ще бъде честен, няма да търси позата, за да извиси своята мисъл и се опре на надеждата. Ще бъде противоречив. Трудно е да приемем едновременно възторжения химн за „работниците твои, о, Европа“ и онази трета част, където ще се появят отгласи от стари спорове, недоверие, дори известно озлобление. Истината е, че: „Но мене ти уби, Европа – вещица... И ето ме сега по-стар от тебе и като тебе застрашен от гибел.“

Връщам се към спомените си за човека, към неговата поезия, приказки, есета, за да купне отново гневът срещу онази стара Европа-хищница, която гризеше със своите железни челюсти времето, тази Европа, която нямаше милост нито към своите талантлив синове, нито към своите болни чада. Това бе страшна, жестока, безмилостна епоха, която уби хиляди и хиляди възкръснаха чрез повдига и сърцето си за едно ново време и една нова борба...

Тук заклинанието не помагаше. Европа ще се гърчи и целият този свят, който е раждал през вековете неправдата, грабежа, смъртта, ще се гърчи, но злината няма да изчезне от силата на проклятието. Сашо бе така умен, че сигурно в последните часове от своя живот е разбрал много добре това. Неговите сили стигнаха да произнесе само проклятие и в същото време нежната и добра дума към бедните и отрудените, към тези, които нямаха хляб и покрив, към бездомните и прогонените.

Той ще умре от своята рана.

Той ще ни помогне да разберем още по-дълбоко миналото и бъдещето, нашата младост и нашия живот, да почувстваме едно сърце и усетим още една тръпка в истинската българска поезия, която винаги се е стремяла към простата и честна истина...

БОГОМИЛ НОНЕВ

СЪДЪРЖАНИЕ

I

ВЧЕРА И ДНЕС

Улицата / 7

Вчера и днес / 8

Село / 10

Столетник / 12

Есен / 15

Ресторант / 17

Човекът с ламперната / 19

Равнина / 20

Кръчма / 22

Завръщане / 25

Овчари / 27

Ноци / 30

Моего родно село / 32

ПРАГ

Моята страна / 33

Влак / 34

Пролет / 36

Някога / 37

Детство / 39

Вяра / 41

Скитникът и враните / 43

Скитници / 46

Пробуждане / 48

Утрин / 50

Мост / 52
 Дърво / 55
 На Ашиклар / 57
 Равнина / 59

ПЕЙЗАЖИ И СКИЦИ

Нощем / 61
 Стряхата / 62
 Ден / 63
 Еднообразен пейзаж / 64
 Неделя / 65
 Една нощ / 67

СУТРИН И ВЕЧЕР

Есен / 68
 Сантиментално стихотворение / 70
 На кръстопътя / 72

СТАРИЯТ ГРАД

При моста / 73
 Прозорецът / 74
 В равнината / 75
 Пролетен шум / 76
 Старият град / 77

МАЛКИ ИЗПОВЕДИ

Октомврийски ден / 78
 България / 79

СТАРИННО

Нашият град / 81
 Старата черква / 82

ВРЕМЕ

През хаоса / 84
 В света / 85

Есенен ден / 86
 Вечерен спомен / 88
 За селянина / 89

РОМАНТИЧНИ ПЕСНИ

В ателието / 90
 Стара полулегия / 92

МЕЧТА ЗА ВРЪЩАНЕ

Да живееш / 93
 Да умреш... / 94
 Хаотичен спомен / 95
 Писмо / 97
 Радостен монолог / 98
 Мечта за връщане / 99

II

ТИЯ ДНИ НА НЕСТИХВАЩИ ТРЪПКИ

Жажда / 103
 *** Тия дни на нестихващи тръпки... / 106
 На ъгъла / 107
 Искра / 109
 Зов / 111
 *** Ти казваш, че животът ти мече / 112

РОМАНТИЧНИ СКИЦИ

Приказка / 113
 Сирак / 115
 Весели небеса / 116
 *** И ето – дядо господ е добър / 117
 За родината / 118
 Романтическа скица / 120

СВЕТЪТ Е ГОЛЯМ

*** Обичам светлината на гения / 121

*** В един далечен парк
ще седнеш сам във зрача / 122

*** Небето е студено и прозрачно / 123

Туберкулозният / 124

Сняг / 126

*** Аз съзерцавах дълго през нощта / 127

Старинно / 129

*** И ето светът е голям / 130

Кафе-бар / 131

СПОКОЙНИ ЧАСОВЕ

Tedium vitae / 133

Спокойни часове / 135

След плаagne / 137

Стихове за едно момче / 138

Отдалече / 141

САНТИМЕНТАЛНИ МОНОЛОЗИ

В хотел / 143

Сатурнов пръстен / 147

Опушена спурка / 149

Прег радостта / 151

ПЕСНИ

Сегемте пияни негри / 153

*** Пътувах нощем под един чадър / 154

В СЕНКИТЕ НА ВРЕМЕТО

В сенките / 155

ВЪРХУ СТАРИ МОТИВИ

Сафо / 157

Клеопатра / 159

Стихотворения за синьото момче / 161

ДЕ ПРОФУНДИС

Пияницата / 164

Лудият / 166

ЩЕ ЖИВЕЯ ЛИ НЯКОГА

*** Луната на прозореца дохожда / 168

Черни завеси затваряха / 169

Тъмното слънце / 171

Лоша кръв / 173

Призраци / 174

*** Вие, мои приятели,
вие, мои свини и пияници / 176

ПОЕМИ

Старци в града / 181

Кръг / 185

Тишината / 192

Враждебният граг / 196

Европа-хищница / 202

СИНЬОТО МОМЧЕ РАЗКАЗВА

СИНЯТА ТЕТРАДКА

Един малко разсеян убог / 209

Синьото момче / 212

О-Хи-Ку-Сан / 217

Куцото момиче / 220

Уличката / 224

В кръчмата / 227

Моите приятели в хотела / 230

Самотното момче / 236

Размишления от една скамейка

в градината / 240

Приказка / 243

- Стари гекори / 246
 Цветовете / 249
 Непознатият / 251
 В самота / 254
 На север / 257
 Приказка за хитрата луна / 259

ЕСЕТА ЗА МОРАЛА

- Войнственият век / 263
 Ден на надеждата / 265
 Размишления за почивка / 267
 За радостта / 270
 За красотата / 272
 За силата / 274
 За наслаждението / 276
 Безумието / 278
 Изключителното / 280
 За най-смирението / 282
 За простотата / 284
 Ограничението / 286
 За парите / 288
 За равенството / 290
 Спокойствието / 292

ДУМИ ЗА АЛЕКСАНДЪР ВУТИМСКИ

- Редове от биографията / 297
 Няколко думи за поета
 и неговото време
 – *Емил Манов* / 300
 За Александър Вутимски
 – *Богомил Нонев* / 315

Александър Вутимски СКИТНИКЪТ И ВРАНИТЕ

Съставителство
 АНДРЕЙ АНДРЕЕВ
 Редактор
 ИВАН ГРАНИТСКИ
 Графичен дизайн и корица
 ПЕТЪР ДОБРЕВ
 Коректор
 ЕВГЕНИЯ ВЛАДИНОВА

Формат 32/84/108
 Печатни коли 21,5
 Издателство
 „ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ“

Печат
 „ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА“ ЕАД

ИЗДАТЕЛСТВО „ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ“

Поредица „БЪЛГАРСКА КЛАСИКА“

В 120 тома

2002 – 2005 година

Издателство „Захарий Стоянов“ предлага специална поредица – най-доброто от високата българска класика. Всеки том е придружен от статии, анализиращи от различни гледни точки творчеството на българските класици. Изданието е насочено към ученици и студенти, както и към широката българска общественост.

1. Захарий Стоянов – ЗНАЕШ ЛИ ТИ КОИ СМЕ?
2. Иван Вазов – НЕМИЛИ-НЕДРАГИ
3. Йордан Йовков – СТАРОПЛАНИНСКИ ЛЕГЕНДИ
4. Димчо Дебелянов – ЧЕРНА ПЕСЕН
5. Христо Ботев – ПОЛИТИЧЕСКА ЗИМА
6. Пейо К. Яворов – ПЕСЕН НА ПЕСЕНТА МИ
7. Паисий Хилендарски – СЛАВЯНОБЪЛГАРСКА ИСТОРИЯ
8. Софроний Врачански – ЖИТИЕ И СТРАДАНИЯ
ГРЕШНАГО СОФРОНИЯ
9. Иван Вазов – ПОД ИГОТО
10. Любен Каравелов – БЪЛГАРИ ОТ СТАРО ВРЕМЕ
11. Добри Чинтулов – СТАНИ, СТАНИ, ЮНАК БАЛКАНСКИ
12. Алеко Константинов – БАЙ ГАНЬО
13. Васил Левски – НАРОДЕ????
14. Иван Вазов – ЕПОПЕЯ НА ЗАБРАВЕНИТЕ
15. Петко Славейков – ИЗВОРЪТ НА БЕЛОНОГАТА
16. Пенчо Славейков – ЕПИЧЕСКИ ПЕСНИ
17. Константин Величков – ЦАРИГРАДСКИ СОНЕТИ
18. Стоян Михайловски – КНИГА ЗА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД
19. Гео Милев – ЖЕСТОКИЯТ ПРЪСТЕН
20. Елисавета Багряна – ВЕЧНАТА И СВЯТАТА
21. Асен Разцветников – ЖЕРТВЕНИ КЛАДИ
22. Пенчо Славейков – НА ОСТРОВА НА БЛАЖЕНИТЕ
23. Димитър Талев – ЖЕЛЕЗНИЯТ СВЕТИЛИНИК
24. Христо Фотев – ПЕЙЗАЖ ОТ ДУМИ

25. Любен Дилов – ПЪТЯТ НА ИКАР
26. Любомир Левчев – СТИХОВИДЕНИЯ
27. Кирил Христов – ХЕЙ, ПРОЛЕТ ИДЕ
28. Петко Ю. Тодоров – ИДИЛИИ
29. Стефан Стамболов – СВОБОДА ИЛИ СМЪРТ
30. Емануил Попдимитров – СЪНЯТ НА ЛЮБОВТА
31. Георги Раковски – БЪЛГАРСКИЯТ ВЪПРОС
32. Захарий Стоянов – ЗАПИСКИ
ПО БЪЛГАРСКИТЕ ВЪСТАНИЯ – т. I
33. Захарий Стоянов – ЗАПИСКИ
ПО БЪЛГАРСКИТЕ ВЪСТАНИЯ – т. II
34. Братя Миладинови – БЪЛГАРСКИ
НАРОДНИ ПЕСНИ – т. I
35. Братя Миладинови – БЪЛГАРСКИ
НАРОДНИ ПЕСНИ – т. II
36. Райко Жинзифов, Григор Пърличев и Никола Козлев
– ХАЙДУТ СИДЕР И ЧЕРЕН АРАП
37. Неофит Бозвели – МАТИ БОЛГАРИЯ
38. Добри Войников – КРИВОРАЗБРАНАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ
39. Иван Мешков – ТАЛАНТЪТ КАТО ПРОМЕТЕЕВ ДАР
40. Георги Стаматов – МАЛКИЯТ СОДОМ
41. Боян Пенев – ЛИТЕРАТУРА И ИНТЕЛИГЕНЦИЯ
42. Цани Гинчев – ГАНЧО КОСЕРКАТА
43. Пенчо Пенев – ДНИ НА ПРОВЕРКА
44. Георги Райчев – ГРЯХ
45. Михалаки Георгиев – МЕРАКЪТ НА ЧИЧО ДЕНЧО
46. Любен Каравелов – СВОБОДА И НЕЗАВИСИМОСТ
47. Васил Друмев – НЕЩАСТНА ФАМИЛИЯ
48. Николай Райнов – МЕЖДУ ПУСТИНЯТА И ЖИВОТА
49. Любен Каравелов – МАМИНО ДЕТЕНЦЕ
50. Петко Р. Славейков – БЪЛГАРСКИ ПРИТЧИ ИЛИ
ПОСЛОВИЦИ И ХАРАКТЕРНИ ДУМИ
51. Светослав Минков – ДАМАТА С РЕНТГЕНОВИТЕ ОЧИ
52. Христо Смирненски – ДА БЪДЕ ДЕН!
53. Константин Петканов – МОРАВА ЗВЕЗДА КЪРВАВА
54. Стоян Загорчинов – ДЕН ПОСЛЕДЕН – ДЕН ГОСПОДЕН
55. Д-р Кръстев – МЛАДИ И СТАРИ
56. Симеон Радев – СТРОИТЕЛИТЕ НА СЪВРЕМЕННА
БЪЛГАРИЯ – I том
57. Симеон Радев – СТРОИТЕЛИТЕ НА СЪВРЕМЕННА
БЪЛГАРИЯ – II том

58. Георги Караславоѡ – СНАХА
59. Петър Дънов – РАЗУМНОТО СЪРЦЕ
60. Емилиан Станев – АНТИХРИСТ
61. Елин Пелин – ВЕТРЕНАТА МЕЛНИЦА
62. Емилиан Станев – КРАДЕЦЪТ НА ПРАСКОВИ
63. Елин Пелин – ПОД МАНАСТИРСКАТА ЛОЗА
64. Димитър Талеѡ – ИЛИНДЕН
65. Димитър Талеѡ – ГЛАСОВЕТЕ ВИ ЧУВАМ
66. Дора Гаѡе – ПОЧАКАЙ, СЛЪНЦЕ
67. Тодор Влайков – ДЯДОВАТА СЛАВЧОВА УНУКА
68. Ангел Карадийчев – РЪЖ
69. Димитър Талеѡ – ПРЕСПАНСКИТЕ КАМБАНИ
70. Иван Шишманов – ОТ ПАИСИЙ ДО РАКОВСКИ
71. Пейо К. Яворов – В ПОЛИТЕ НА ВИТОША
72. Никола Вапцаров – ПЕСЕН ЗА ЧОВЕКА
73. Димитър Димов – ТЮТЮН – I том
74. Димитър Димов – ТЮТЮН – II том
75. Йордан Йовков – АЛБЕНА
76. Йордан Йовков – ПЕСЕНТА НА КОЛЕДЕТАТА
77. Николай Лилиев – ПТИЦИ В НОЩТА
78. Спиридон Казанѡжиев – ПРЕД ИЗВОРА НА ЖИВОТА
79. Веселин Ханчев – ЖИВ СЪМ
80. Иван Пейчев – ЕСЕН НА БРЕГА
81. Теодор Траянов – БЪЛГАРСКИ БАЛАДИ
82. Александър Вутимски – СКИТНИКЪТ И ВРАНИТЕ

ПРЕДСТОЯЩИ ЗАГЛАВИЯ:

83. Никола Фурнадѡиев – ПРОЛЕТЕН ВЯТЪР
84. Александър Геров – ХОРА И ЗВЕЗДИ
85. Асен Златаров – СЛЪНЦЕТО И ЖИВОТЪТ
86. Пенчо Славейков – КЪРВАВА ПЕСЕН
87. Иван Радославов – ИДЕИ И КРИТИКА
88. Добри Немиров – БЕДНИЯТ ЛУКА
89. Антон Страшимиров – ХОРО
90. Николай Маранѡозов – НА ПОВРАТКИ В СЕЛО
91. Ст. А. Костов – ГОЛЕМАНОВ
92. Ламар – ЖЕЛЕЗНИ ИКОНИ
93. Чудомир – НАШЕНИЦИ
94. Васил Пунѡев – ДНЕСНАТА БЪЛГАРСКА ЛИРИКА

95. Владимир Василев – ПАНТЕИСТИ И МАНИАЦИ
96. Александър Балабанов – МЯСТОТО НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА
97. Михаил Арнаудов – БЪЛГАРСКИ ОБРАЗИ
98. Георги Курков – ПОЛИТИЧЕСКА ЗООЛОГИЯ
99. Илия Волен – ЧЕРНИ УГАРИ
100. Йордан Иванов – БОГОМИЛСКИ КНИГИ И ЛЕГЕНДИ
101. Иван Хадѡийски – БИТ И ДУШЕВНОСТ НА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД
102. Иван Хадѡийски – ОПТИМИСТИЧНА ТЕОРИЯ ЗА БЪЛГАРСКИЯ НАРОД
103. Христо Раѡевски – ПУАС
104. Сирак Скитник – СТАРО И НОВО ИЗКУСТВО
105. Константин Константинов – ПЪТ ПРЕЗ ГОДИНИТЕ
106. Богомил Райнов – ЛЮБОВЕН КАЛЕНДАР
107. Валери Петров – СБОГУВАНЕ С МОРЕТО
108. Рачо Стоянов – МАЙСТОРИ
109. Антон Дончев – ВРЕМЕ РАЗДЕЛНО
110. Николай Хайтов – ДИВИ РАЗКАЗИ
111. Генчо Стоев – ЦЕНАТА НА ЗЛАТОТО
112. Андрей Германов – ОЦЕЛЕЛИЯТ ПРИ ТЕРМОПИЛИТЕ
113. Петър Диневков – ВЪЗРОЖДЕНСКИ СТРАНИЦИ
114. Атанас Далчев – ПРОЗОРЕЦ
115. Петър Мутаѡчиев – ДУХЪТ НА ОТРИЦАНИЕТО В БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ
116. Васил Златарски – ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВА ПРЕЗ СРЕДНИТЕ ВЕКОВЕ
117. Димитър Благоев – НАШИТЕ АПОСТОЛИ
118. Христо Вакарелски – БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ОБИЧАИ
119. Георги Джагаров – В МИНУТИ НА МЪЛЧАНИЕ
120. Ивайло Петров – ХАЙКА ЗА ВЪЛЦИ

ЗА ЗАЯВКИ И АБОНАМЕНТ –
адрес на издателство „Захариѡ Стоянов“
София 1124, ул. „Николай Ракитин“ № 2
тел. 943-42-16; 943-32-64

Класическите произведения на българската литература са слънчевите стълбове, крепящи националното ни самосъзнание. Те са кристалните мостове на възторга, по които Отечеството ще премине през огън и страдание и ще пребъде в третото хилядолетие. Издателство „Захарий Стоянов“ предлага специална поредица – най-доброто от високата българска класика. Всеки том е придружен от статии, анализиращи от различни гледни точки творчеството на българските класици. Изданието е насочено към ученици и студенти, както и към широката българска общественост.

Издателство
ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ

Поредица
БЪЛГАРСКА КЛАСИКА

ISBN 954-739-587-4

6 лв.